

Inhoudsopgave Materieelprojectenoverzicht 2012

- 4** Inleiding
- 6** Opbouw MPO
- 12** Tabellen

- Projecten**
- 22** **Projecten Zeestrijdkrachten**
  - In realisatie*
  - 24** *Fast Raiding, Interception and Special Forces Craft (FRISC)*
  - 25** Instandhouding M-fregatten
  - 26** Instandhouding Walrusklasse onderzeeboten
  - 27** Luchtverdedigings- en Commandofregatten (LC-fregatten)
  - 29** *Maritime Ballistic Missile Defence (MBMD)*
  - 30** Patrouilleschepen
  - 32** Verwerving *Joint Logistiek Ondersteuningsschip (JSS)*

  - In planning*
  - 34** Instandhouding Goalkeeper
  - 35** Instandhoudingsprogramma Luchtverdedigings- en Commandofregatten (LC-fregatten)
  - 36** *Midlife upgrade BV206D (MLU BV206D)*
  - 37** Modificatie MK48 torpedo
  - 38** Vervangende capaciteit *Landing Craft Utility (LCU)*
  - 39** Vervanging MK46 Torpedo
- 40** **Projecten Landstrijdkrachten**
  - In realisatie*
  - 42** *Army Ground Based Air Defence System (AGBADS)*
  - 43** *Battlefield Management System (BMS)* en Datacommunicatie Mobiel Optreden (DCMO)
  - 45** Groot Pantserwielvoertuig (GPW, Boxer)
  - 48** Infanterie Gevechtsvoertuig (IGV), productie en training
  - 50** Vervanging genie- en doorbraaktank

  - In planning*
  - 52** *Capability Upgrade Elektronische Oorlogvoering (CUP EO)*
  - 53** Patriot Verlenging levensduur
  - 54** Patriot Vervanging COMPATRIOT
  - 55** Vervanging 81mm mortier
  - 56** Vervanging bouwmachines, grondverzet en
  - 58** wegherstelmiddelen
  - 59** Vervanging brugleggende tank
  - 60** Vervanging Mortieropsporingsradar (MOR)
  - 61** Vervanging zware bergingscapaciteit
  - 62** Verwerving CE-pakketten IGV
  - 63** Warmtebeeld *Lightweight Infrared Observation Nightsight (LION)*

64 Projecten Luchtstrijdkrachten*In realisatie*

- 66 AH-64D MTADS (*Modernised Target Acquisition and Designation Sight*)
- 67 AH-64D upgrade
- 68 AH-64D verbetering bewapening
- 70 Chinook uitbreiding en versterking (vier + twee)
- 72 F-16 M5 modificatie
- 73 F-16 M6.5 Onderhoudstape
- 74 F-16 mode 5 IFF
- 75 F-16 verbetering lucht-grond bewapening, fase 1
- 76 F-16 zelfbescherming (ASE)
- 77 Vervanging F-16

In planning

- 86 AH-64D zelfbescherming (ASE)
- 87 Chinook Vervanging en modernisering
- 88 F-16 infrarood geleide lucht-lucht raket
- 90 F-16 verbetering lucht-grond bewapening, fase 2
- 92 Langer doorvliegen F-16 – Instandhouding
- 93 Langer doorvliegen F-16 – Operationele Zelfverdediging
- 94 Langer doorvliegen F-16 – Vliegveiligheid en Luchtwaardigheid
- 95 Vervanging *Medium Power Radars* in Wier en Nieuw Milligen

96 Projecten Defensiebreed*In realisatie*

- 98 *Counter Improvised Explosive Devices* (C-IED)
- 99 Militaire Satelliet Communicatie lange termijn defensiebreed (MILSATCOM)
- 102 Militaire Satelliet Capaciteit (MILSATCAP)
- 103 Modernisering navigatiesystemen
- 104 NH-90
- 107 Richtkijker wapen schutter lange afstand

In planning

- 108 *Combat Identification* (*Combat ID*)
- 109 Defensiebrede vervanging van ondersteunende Klein Kaliber Wapens
- 110 Defensiebrede vervanging operationele wielvoertuigen
- 112 *Joint Fires*
- 113 *Medium Altitude Long Endurance Unmanned Aerial Vehicles* (MALE UAV)
- 114 NH-90 *Piloting Forward Looking Infrared* (PFLIR)
- 115 Nieuwe generatie identificatiesystemen (*IFF mode 5/ mode S*)
- 116 Uitbreiding Chemische Biologische Radiologische en Nucleaire (CBRN-) capaciteit in het kader van de Intensivering Civiel Militaire Samenwerking (ICMS)
- 117 Verbeterd Operationeel Soldaat Systeem (VOSS)
- 119 Vernieuwing TITAAN
- 120 Vervanging grondterminals MILSATCOM
- 121 Vervanging Licht Indirect Vurend Systeem (LIVS)
- 122 Vervanging radio's
- 123 Verwerving HV brillen

124 Projecten In Afstoting

- 126 Agusta Bell 412 reddingshelikopter (*Search And Rescue*)
- 127 Bevoorradingsschip (*Fast Combat Supply Ship*) Hr.Ms. Zuiderkruis en Hr.Ms Amsterdam
- 128 Cougar-transporthelikopter
- 129 DC-10 vliegtuig
- 130 F-16 gevechtsvliegtuig in *Midlife Update* configuratie M4
- 131 Fennek *Medium Range Anti Tank* (MRAT) pantserwielvoertuig
- 132 Fokker 50 vliegtuig (passagiersuitvoering)
- 133 Leopard 2A6 gevechtstank
- 134 Lynx-helikopter
- 135 Mijnenbestrijdingsvaartuig (mijnenjager) van de Alkmaarklasse
- 136 Pantserhouwitser (PzH2000)
- 137 Pantserupscommandovoertuig M-577
- 138 Pantserupsvoertuig tegen luchtdoelen (PRTL), *Cheetah*
- 139 Pantserupsvoertuig YPR-765 en YPR-806, diverse types

144 Colofon

Inleiding

Defensie is één van de grootste investeerders binnen de Nederlandse overheid. Dit jaar investeert de organisatie voor ruim 1,2 miljard euro in onder meer nieuw materieel. Het totale defensiebudget bedraagt ongeveer 7,8 miljard euro per jaar.

Het aan te schaffen product moet voldoen aan de gestelde eisen en moet bovendien tegen een acceptabele prijs binnen de afgesproken levertijd kunnen worden geleverd. Om het proces van aanschaffingen in goede banen te leiden en ervoor te zorgen dat het defensiegeld zo goed mogelijk wordt besteed, zijn regels nodig.

Het proces rond de verwerving van materieel wordt gestuurd met behulp van het Defensie Materieel Proces (DMP). Het DMP bevat regels voor het voorzien in de behoefte aan militair materieel, informatiesystemen en infrastructuur voor projecten vanaf 5 miljoen euro. Het markeert politieke besluitvorming op belangrijke keuzemomenten en zorgt voor een adequate informatievoorziening aan de minister en, bij grotere projecten, aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal gedurende de gehele looptijd van de projecten, zodat kan worden bijgestuurd indien dat nodig is.

Projecten doorlopen in het DMP in beginsel vier fasen: de behoeftestelling (A-fase), de voorstudie (B-fase), de studie (C-fase) en de verwervingsvoorbereiding (D-fase). Na de D-fase begint de realisatie.

Voor DMP-projecten met een financiële omvang van 250 miljoen euro of meer volgt nog een DMP-evaluatie (E-fase). DMP-evaluaties omvatten twee afzonderlijke evaluatiemomenten: een evaluatie direct na afsluiting van het project (projectevaluatie) en een evaluatie enige tijd na ingebruikname (gebruiksevaluatie).

De Kamer wordt in beginsel geïnformeerd over materieelprojecten vanaf 25 miljoen euro. Over niet-strategische materieelprojecten wordt de Kamer geïnformeerd door middel van de begroting. Als niet-strategisch materieel wordt beschouwd het materieel dat niet specifiek ontwikkeld is voor militaire doeleinden. Het omvat onder meer zaken als tenten, aggregaten en eenvoudige bedrijfswagens en bedrijfsvoeringprojecten op het gebied van onder andere vastgoed en ICT.

Onder strategisch materieel wordt begrepen al het materieel waarop artikel 346 van het EU-werkingsverdrag betrekking heeft. Dit materieel is specifiek ontwikkeld voor militaire toepassingen. Projecten met een financiële omvang tot 100 miljoen euro worden na goedkeuring van de behoeftstelling in beginsel door de minister gemandateerd aan de ambtelijke organisatie. Wanneer de financiële omvang van een project 100 miljoen euro of meer is, of minder maar als politiek gevoelig is aangemerkt, heeft doorgaans geen mandatering plaats.

De vaste commissie voor Defensie heeft naar aanleiding van het algemeen overleg Materieel van 3 februari 2010 (Kamerstuk 32 123 X, nr. 72) voorstellen gedaan voor aanpassingen en uitbreiding van het DMP. In de brief van 7 juli 2010 (Kamerstuk 32 123 X, nr. 135) is gereageerd op de voorstellen en is uiteengezet in hoeverre het DMP wordt aangepast. Het betreft in het kort de volgende aanpassingen:

- B, C, en D-fasen van het DMP zullen in beginsel niet worden gecombineerd tenzij hier goede redenen voor zijn. In overeenstemming met het voorstel van de vaste commissie voor Defensie kunnen DMP-fasen van projecten worden gecombineerd als er sprake is van spoed of wanneer er slechts een aanbieder op de markt is. Hierover zal de Kamer worden geïnformeerd.
- Alleen wanneer operationele belangen in het geding zijn of wanneer de commerciële belangen van Defensie kunnen worden geschaad, zal Defensie informatie verstrekken op vertrouwelijke basis. Dit zal worden beargumenteerd in de openbare brief.
- Met het oog op de controlerende taak van de Kamer worden belangrijke ontwikkelingen, indien daartoe aanleiding bestaat, ook tussen de rapportagemomenten van het DMP gemeld. Het kan daarbij gaan om ontwikkelingen ten aanzien van geld, product, projectorganisatie of tijd. Tussentijdse wijzigingen in de kwalitatieve of de kwantitatieve behoeftstelling of onverwachte ontwikkelingen in de markt kunnen echter ook leiden tot een aanpassing van het projectbudget. Over overschrijdingen van meer dan 25 miljoen euro wordt de Kamer tussentijds geïnformeerd.
- Wanneer er in de A-fase bijzondere ontwikkelingen worden verwacht ten aanzien van het prijspeil en de marktprijzen dan zal de Kamer hierover worden geïnformeerd.

Materieelprojectenoverzicht (MPO)

Sinds september 2007 wordt jaarlijks het MPO samengesteld om te voorzien in de behoefte van de Kamer aan meer strategische, beter samenhangende en minder technische en versnipperde informatie over materieelprojecten. Dit overzicht geeft de stand van zaken weer van strategische materieelprojecten van meer dan 25 miljoen euro en materieelprojecten die liggen onder dat bedrag maar als politiek gevoelig zijn aangemerkt, waarvoor in de komende vijf jaar uitgaven zijn geraamd. Middelen voor ICT, reguliere bedrijfsvoering en infrastructuur worden niet tot de strategische projecten gerekend. In het overzicht wordt onder meer uiteengezet hoe dit past in het defensiebeleid en hoe het project samenhangt met andere materieelprojecten. Hierdoor ontstaat meer inzicht in het bredere kader waarin een materieelproject past. Tevens zijn projecten van materieel in afstoting opgenomen. Het gaat hierbij om de afstoting van overtollige wapens en wapensystemen. De Kamer wordt over gerealiseerde verkopen per brief geïnformeerd. Wanneer het kopende land openbaarmaking niet op prijs stelt of commerciële belangen dit noodzakelijk maken, gebeurt dat vertrouwelijk.

Jaarlijks wordt met Prinsjesdag het MPO aan de Tweede Kamer in drukvorm aangeboden. Ook wordt het MPO op internet gepubliceerd (www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/defensiematerieel/materieelprojectenoverzicht). Het internetoverzicht wordt in de loop van het jaar bijgewerkt met de laatste informatie die aan de Kamer is verstrekt.

Opbouw MPO

Het MPO bestaat uit de relevante tabellen uit de defensiebegroting 2012, Beleidsartikel 25 van de Defensie Materieel Organisatie (DMO) en geeft een overzicht van alle materieelprojecten van meer dan 25 miljoen euro in planning en in realisatie, uitgesplitst per operationeel commando of naar defensiebrede toepassing. In de tabellen is alle financiële informatie weergegeven in € miljoen. Als verdieping op de tabellen is per investeringsproject een projectpagina opgenomen met meer gedetailleerde informatie.

Ook is per afstotingsproject een projectpagina opgenomen. Het gaat hierbij alleen om het nog te verkopen materieel. De verkoopwaarde is afhankelijk van de actuele staat van de te verkopen zaken en de marktomstandigheden. Uit commerciële overwegingen wordt geen informatie over de geschatte verkoopwaarde gegeven.

De projectpagina's zijn opgebouwd volgens een vaste indeling:

Projectfase (bij projecten in planning, in realisatie en in afstoting)

Een project is in planning als het zich in de A t/m D-fase van het DMP bevindt. Na voltooiing van de D-fase en de ondertekening van het contract met de industrie komt het project in de realisatiefase. Zodra een wapen of wapensysteem door Defensie buiten gebruik wordt gesteld, komt het in de afstotingsfase.

Wel/niet gemandateerd (bij projecten in planning en in realisatie)

Projecten met een financiële omvang tot 100 miljoen euro worden na goedkeuring van de behoeftestelling in beginsel door de minister gemandateerd aan de ambtelijke organisatie. De Kamer wordt vervolgens in de begroting over het verloop van deze projecten geïnformeerd. Wanneer de financiële omvang van een project 100 miljoen euro of meer is, of minder maar als politiek gevoelig is aangemerkt, heeft geen mandatering plaats en wordt de Kamer na elke DMP-fase per brief geïnformeerd.

Gereed (bij projecten in realisatie)

Hier is vermeld wanneer een project is voltooid en al het materieel inzetbaar is. De oorspronkelijke en de huidige planning worden daarbij vermeld.

Instroom van-tot (bij projecten in planning)

Hier is vermeld vanaf wanneer materieel gepland staat bij Defensie in te stromen en wanneer dat is voltooid. De oorspronkelijke en de huidige planning worden daarbij vermeld.

Uitstroom van-tot (bij projecten in afstoting)

Hier is vermeld vanaf wanneer materieel gepland staat om uit te stromen bij Defensie en wanneer dat is voltooid. De oorspronkelijke en de huidige planning worden daarbij vermeld.

Behoeftestelling (bij projecten in planning en in realisatie)

Er is een korte omschrijving gegeven over de inhoud en het doel van het project.

¹ De Koninklijke Marechaussee (KMar) kent thans geen strategische materieelprojecten met een omvang van meer dan 25 miljoen euro.

Planning (bij projecten in planning)

Per project is een deel van de informatie uit de begrotingstabel opgenomen. Het projectvolume, de planning van het DMP, de fasering van de kasgeldreeks en de ramingen van de totale materiële exploitatielasten gedurende de levensduur van een (wapen)systeem zijn in verband gebracht met het voorgaande jaar en met de oorspronkelijke planning van het project. Pas na voltooiing van de A-fase kunnen de eerste (globale) ramingen van de materiële exploitatie worden opgesteld, en kunnen deze worden opgenomen in het MPO. In de hierop volgende fasen worden deze ramingen verder verfijnd. Alle financiële informatie is weergegeven in € miljoen, en conform het toenmalige prijspeil. In eerste instantie wordt alleen de planning van de A-fase vermeld. Op basis van de A-brief kan vervolgens een planning voor de B t/m D-fase worden bepaald.

Jaar	Project-volume	Planning DMP						Fasering	Raming exploitatielasten
		2012	2013	2014	2015	2016	2017		
Oorspronkelijk									
2012									
2013									

Mutaties t.o.v. oorspronkelijk projectvolume (bij projecten in planning en in realisatie)

In de projecttabellen worden onder meer het oorspronkelijke en huidige projectvolume vermeld. Deze budgetten zijn niet rechtstreeks vergelijkbaar aangezien in de huidige budgetten de prijsbijstellingen van de afgelopen jaren zijn verwerkt. Daarnaast kunnen in de periode liggend tussen goedkeuring van de behoefte en daadwerkelijke verwerving van de goederen en diensten de nodige mutaties zijn verwerkt. Deze mutaties zijn in hoofdzaak, en niet limitatief, het gevolg van:

- verandering van het defensiebeleid;
- de opeenvolgende DMP-fasen waarbij de behoefte in elke volgende fase meer concreet wordt en waaruit kwantitatieve, kwalitatieve en financiële bijstellingen volgen;
- wijzigingen voortvloeiend uit internationale samenwerking;
- het verloop van het ontwikkelingstraject, indien het nieuw te ontwikkelen materieel betreft.

Daarnaast kan het voorkomen dat sub- of deelprojecten dermate gecompliceerd of belangrijk worden dat zij gedurende het DMP als afzonderlijke behoefte een eigen DMP gaan volgen.

Materiële exploitatielasten gedurende de levensduur (bij projecten in planning en in realisatie)

Waar mogelijk worden bij de projecten die de A-fase van het DMP hebben voltooid de materiële exploitatielasten vermeld, hetzij over de totale levensduur van een systeem, dan wel per jaar. Met de invoering van ERP-systemen zal de verdere toerekening aan de verschillende wapensystemen steeds beter worden.

Tabellen

Stand van Zaken Begroting 2013

Projecten Zeestrijdkrachten in realisatie

Projectomschrijving	Project- volume	Raming uitgaven in € miljoen						Fasering tot
		t/m 2012	2013	2014	2015	2016	2017	
<i>Fast Raiding Interception and Special forces Craft (FRISC)</i>	28,6	19,5	8,2	0,9				2014
Instandhouding M-fregatten	57,8	39,3	14,0	4,5				2014
Instandhouding Walrusklasse onderzeeboten	94,1	24,3	12,5	19,0	13,5	9,0	6,0	2018
Luchtverdedigings- en Commando Fregatten (LC-fregatten)	1.560,3	1.538,7	8,4	7,4	5,8			2015
LC-fregatten Munitie	308	303,8					3,0	2018
<i>Maritime Ballistic Missile Defence (MBMD)</i>	116,0	14,0	26,0	20,0	17,0	12,0	15,0	2019
Patrouilleschepen	529,6	499,3	16,1	14,2				2014
Verwerving Joint Logistiek Ondersteuningsschip (JSS)	407,9	245,5	70,7	84,7	7,0			2015

Projecten Zeestrijdkrachten in planning

Projectomschrijving	Project- volume	Verwachte uitgaven t/m 2012	Verwachte uitgaven in 2013	Planning DMP						Fasering
				2012	2013	2014	2015	2016	2017	
Instandhouding Goalkeeper*	25-50	<25	<25							2012-2020
Instandhouding Luchtverdedigings- en Commandofregatten **	50-100	0	0		A					2015-2019
Midlife upgrade BV206D (MLU BV206)*	25-50	<25	<25							2012-2016
Modificatie MK48 torpedo*	50-100	<25	<25							2012-2017
Vervangende capaciteit Landing Craft Utility	25-50					A				2017-2018
Vervanging MK46 Torpedo	25-50						A			2017-2019

* Gemandateerde projecten waarvan de A-brief al aan de Kamer verzonden is.

** Project komt voor mandatering in aanmerking.

Projecten Landstrijdkrachten in realisatie

Projectomschrijving	Project- volume	Raming uitgaven in € miljoen						Fasering tot
		t/m 2012	2013	2014	2015	2016	2017	
Army Ground Based Air Defence System (AGBADS)	126,0	121,0	5,0					2013
Battlefield Management System (BMS)	62,7	55,8	6,9					2013
Datacommunicatie Mobiel Optreden (DCMO)	42,8	37,3	5,5					2013
Groot pantserwielvoertuig (GPW, Boxer) (ontwikkeling)	108,3	107,8	0,5					2013
Groot pantserwielvoertuig (GPW, Boxer) (productie)	735,5	201,6	104,8	156,4	153,4	94,4	14,9	2018
Infanterie Gevechtsvoertuig (IGV), productie en training	1.118,1	1.112,6	5,5					2013
Vervanging genie- en doorbraaktank	87,4	80,0	7,4					2013

Projecten Landstrijdkrachten in planning

Projectomschrijving	Project- volume	Verwachte uitgaven t/m 2012	Verwachte uitgaven in 2013	Planning DMP						Fasering
				2012	2013	2014	2015	2016	2017	
Capability Upgrade Elektronische Oorlogvoering (CUP EO) ^{**}	25-50				A					2014-2019
Patriot vervanging COMPATRIOT [*]	25-50									2010-2015
Vervanging 81 mm mortier	100-250				A					2017-2020
Vervanging Bouwmachines, grondverzet- en wegherstelmiddelen ^{**}	25-50			A						2015-2016
Vervanging Brugleggende tank ^{**}	50-100	<25			D					2017-2021
Vervanging Mortier-opsporingsradar (MOR) ^{**}	50-100				A					2014-2018
Vervanging zware bergingscapaciteit	50-100				A					2014-2023
Verwerving CE-pakketten IGV ^{**}	50-100	<25		A						2014-2017
Warmtebeeld Light Infrared Observation Nightsight (LION) ^{**}	25-50				A					2015-2018

^{*} Gemandateerde projecten waarvan de A-brief al aan de Kamer verzonden is.

^{**} Project komt voor mandatering in aanmerking.

Projecten Luchtstrijdkrachten in realisatie

Projectomschrijving	Project- volume	Raming uitgaven in € miljoen						Fasering tot
		t/m 2012	2013	2014	2015	2016	2017	
AH-64D Modernised Target Acquisition and Designation Sight (MTADS)	77,5	77,4	0,1					2013
AH-64D Upgrade	118,0	13,6	31,2	46,3	26,9			2015
AH-64D Verbetering Bewapening*	25,6	0,1	3,9	4,0	8,0	8,0	1,7	2017
Chinook uitbreiding en versterking (4 + 2)	364,6	353,4	8,9	2,3				2014
F-16 M5 modificatie*	46,3	37,6	2,0	0,5				2018
F-16 M6.5 onderhoudstape*	21,9	5,8	5,7	5,7	4,7			2015
F-16 Mode 5 IFF*	39,3	19,9	6,2	9,8	3,4			2015
F-16 Verbetering lucht-grond bewapening, fase 1*	58,8	39,2	1,2	12,0	6,4			2015
F-16 Zelfbescherming (ASE)*	81,0	7,6	25,0	23,5	24,9			2015
Vervanging F-16 (System Development and Demonstration)	792,1	792,1						2012
Vervanging F-16 NL projecten	41,5	41,5						2012

*Gemandateerde projecten waarvan de A-brief al aan de Kamer verzonden is.

Projecten Luchtstrijdkrachten in planning

Projectomschrijving	Project- volume	Verwachte uitgaven t/m 2012	Verwachte uitgaven in 2013	Planning DMP						Fasering
				2012	2013	2014	2015	2016	2017	
AH-64D Zelfbescherming (ASE)*	50-100	<25	<25							2011-2016
Chinook Vervanging & Modernisering	>250		<25		B/C/D					2012-2019
F-16 infrarood geleide lucht- lucht raket *	25-50									2013-2015
F-16 Verbetering lucht-grond bewapening, fase 2	50-100	<25	<25							2010-2021
Langer doorvliegen F-16 - Instandhouding **	100-250			A						2014-2020
Langer doorvliegen F-16 - Operationele zelfverdediging *	50-100									2015-2017
Langer doorvliegen F-16 - Vlieg- veiligheid en Luchtwaardigheid **	50-100				A					2016-2020
PATRIOT verlenging levensduur	50-100				A					2017-2021
Vervanging F-16 Voortgezette ver- wervingsvoorbereiding/productie	>250									t/m 2023
Vervanging <i>Medium Power Radars</i> in Wier en Nieuw Milligen **	50-100	<25	<25		B/C					2012-2016

* Gemandateerde projecten waarvan de A-brief al aan de Kamer verzonden is.

** Project komt voor mandatering in aanmerking.

Projecten Defensiebreed in realisatie

Projectomschrijving	Project- volume	Raming uitgaven in € miljoen						Fasering tot
		t/m 2012	2013	2014	2015	2016	2017	
Militaire Satelliet Communicatie lange termijn defensiebreed (MILSATCOM)	130,9	102,0	9,0	9,1	8,7	1,8	0,3	2017
MILSATCAP	34,4	7,0	7,0	5,1	5,1	5,3	1,4	2018
Modernisering navigatiesystemen	36,3	18,8	5,0	5,8	6,7			2015
NH-90	1.174,9	857,9	103,7	111,5	67,3	17,0	7,5	2018
Richtkijker wapen schutter lange afstand	30,5	25,2	5,3					2013

Projecten Defensiebreed in planning

Projectomschrijving	Project- volume	Verwachte uitgaven t/m 2012	Verwachte uitgaven in 2013	Planning DMP						Fasering
				2012	2013	2014	2015	2016	2017	
<i>Combat Identification (Combat ID)</i>	<25									2013 - 2018
Defensiebrede vervanging van ondersteunende Klein Kaliber Wapens	50-100				A					2014-2017
<i>Counter Improvised Explosive Devices (C-IED) blok 3 **</i>	50 - 100		<25	A						2012 - 2022
Defensiebrede vervanging operationele wielvoertuigen	> 250	< 25	<25	B	***					2009 - 2019
<i>Joint Fires</i>	<25									2014 - 2018
<i>Medium altitude long endurance (MALE) UAV</i>	100-250		<25	B	C					2014-2017
NH-90 Piloting Forward Looking Infrared (PFLIR)	25-50					A				2016-2019
Nieuwe generatie identificatie- systemen (<i>IFF mode 5/ Mode S</i>) **	25 - 50				A					2015 - 2018
Uitbreiding CBRN-capaciteit in het kader van ICMS *	50 - 100									2012 - 2015
Verbeterd Operationeel Soldaat Systeem (VOSS)	100 - 250	<25	<25		D					2004 - 2018
Vernieuwing TITAAN**	50 - 100	<25	<25	A						2013 - 2017
Vervanging grondterminals MILSATCOM**	25 - 50					A				2018 - 2020
Vervanging licht indirect vurend wapensysteem (LIVS) **	50 - 100						A			2017 - 2020
Vervanging radio's	100-250				A					2013 - 2022
Verwerving HV brillen*	25 - 50	<25	<25							2013 - 2014

* Gemandateerde projecten waarvan het A-document al aan de Kamer verzonden is.

** Project komt voor mandatering in aanmerking.

*** Vanaf de C-fase gaan de deelprojecten in tijd uiteen lopen.

Projecten

Zeestrijdkrachten

Projectnaam

Fast Raiding, Interception and Special Forces Craft (FRISC)

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Gereed

Oorspronkelijke planning: 2013

Huidige planning: 2014

Behoeftestelling

Het project FRISC betreft de samenvoeging van een aantal soortgelijke behoeften. Het betreft de projecten Verwerving extra *Special Forces (SF-)* capaciteit (elf stuks), Vervanging kleine landingsvaartuigen Korps Mariniers (zeventien stuks), Vervanging klein vaartuig Bootgroep CZMCARIB (twaalf stuks), de behoefte aan zes vaartuigen ten behoeve van het project Patrouilleschepen en twee vaartuigen voor de beveiliging van nationale havengebieden in het kader van ICMS. Deze 48 vaartuigen worden verworven in de volgende versies. De *Boarding Craft* (negen-tien vaartuigen) waarmee operaties zullen worden uitgevoerd ten behoeve van de bestrijding van terrorisme, drugsmokkel of piraterij. Daarnaast zal Defensie twaalf *Support Craft Caribbean* vaartuigen verwerven. Deze vaartuigen zullen de defensietaken in het Caribische gebied uitvoeren. Ten slotte zal de *Raiding Craft* (zeventien vaartuigen) worden aangeschaft. Met deze vaartuigen zullen marinierseenheden amfibische operaties uitvoeren.

Samenhang met het beleid

Het project voorziet in capaciteiten voor ondersteuning en beïnvloeding van landoperaties vanuit zee en het expeditionair opereren nabij maritieme knooppunten, op transportroutes en in wateren nabij operatierreinen op het land, zoals beschreven in de Marinestudie 2005. Tevens voorziet het project in adequate uitrusting voor SF-eenheden voor de uitvoering van speciale operaties, zoals is beschreven in de CDS *Special Forces Studie 2005*.

Gerelateerde projecten

- Patrouilleschepen

Belangrijke wijzigingen t.o.v. vorig jaar

Geen

Relevante Kamerstukken

- Antwoorden op vragen d.d. 23 mei 2012. (Vergaderjaar 2011-2012, aanhangsel handelingen, nr. 2611 en 2612)
- Kamervragen d.d. 4 november 2011 (Vergaderjaar 2011-2012, aanhangsel handelingen, nr. 563). Resultaten van de gecombineerde behoeftestelling, voorstudie, studie en verwervingsvoorbereiding d.d. 10-02-2009 (Kamerstuk 31 781 X nr. 4)
- Kamervragen d.d. 18 december 2008 (vergaderjaar 2008-2009, aanhangsel handelingen nr. 1064).
- Kamerbrief project *Fast Raiding, Interception and Special Forces Craft (FRISC)* d.d. 17 november 2008 (Kamerstuk 31781, nr. 1)

Financiën

Jaar	Project-volume	Raming uitgaven in € mln						Fasering tot	Raming exploitatielasten
		t/m 2012	2013	2014	2015	2016	2017		
Oorspronkelijk	28,2							2011	14,4*
2012	28,6	23,9	3,5	1,2				2014	25-50*
2013	28,6	19,5	8,2	0,9				2014	25-50*

* De lasten voor alle vaartuigen bij een voorziene levensduur van 12 jaar.

Projectnaam

Instandhouding M-fregatten

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Gereed

Oorspronkelijke planning: 2012

Huidige planning: 2014

Het eerste schip is in 2012 geleverd. Het tweede en laatste schip zal in 2014 worden geleverd. Bij de oplevering zullen nog niet alle gerelateerde projecten voltooid zijn.

Behoeftestelling

Om de M-fregatten tot het moment van vervanging (voorzien omstreeks 2021) in stand te kunnen houden en om een effectieve inzet in het gehele geweldsspectrum te kunnen garanderen zijn diverse aanpassingen aan het schip, waaronder het SEWACO-systeem, noodzakelijk. Deze aanpassingen zullen worden uitgevoerd tijdens reeds voorziene lange onderhoudsperiodes. Dit project wordt uitgevoerd in nauwe samenwerking met België.

Samenhang met het beleid

Een van de hoofdlijnen van beleid is de vergroting van het expeditionaire vermogen en van de inzetbaarheid van de krijgsmacht. In de maritieme context gaat het daarbij om de ondersteuning en beïnvloeding van landoperaties vanuit zee en het opereren in en nabij maritieme knooppunten en transportroutes, alsmede in wateren nabij operatieterreinen op het land.

De M-fregatten blijven een belangrijk onderdeel van de oppervlaktevloot en maken deel uit van de maritieme capaciteit zoals omschreven in de Marinestudie 2005. Het project draagt bij aan de volgende operationele capaciteiten van militair vermogen: effectieve (wapen)inzet, ont-plooibaarheid en mobiliteit, veiligheid en zelfbescherming.

Gerelateerde projecten

- Instandhouding Goalkeeper
- NH-90
- Nieuwe generatie identificatiesystemen (IFF mode 5/mode S)
- Patrouilleschepen
- Verwerving Joint Logistiek Ondersteuning-schip (JSS)

Belangrijke wijzigingen t.o.v. vorig jaar

Geen

Relevante Kamerstukken

- Lijst van vragen en antwoorden over A-brief d.d. 04-06-2007 (Kamerstuk 30 800 X nr. 96)
- Brief inzake de instandhouding en verbetering van M-fregatten (A-brief) d.d. 28-03-2007 (Kamerstuk 30 800 X nr. 79)
- Marinestudie 2005 d.d. 14-10-2005 (Kamerstuk 30 300 X nr. 9)

Financiën

Jaar	Project-volume	Raming uitgaven in € mln						Fasering tot	Raming exploitatielasten*
		t/m 2012	2013	2014	2015	2016	2017		
Oorspronkelijk	50-100							2012	
2012	57,8	39,3	12,0	6,5				2014	
2013	57,8	39,3	14,0	4,5				2014	<25

*Het betreft de geraamde exploitatiekosten per jaar.

Projectnaam

Instandhouding Walrusklasse onderzeeboten

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Gereed

Huidige planning: 2015-2020

Behoeftestelling

De vier onderzeeboten zijn sinds 1990 in gebruik. Bij het ontwerp is uitgegaan van een levensduur van 25 jaar met halverwege de levensduur een moderniseringsprogramma. Om de levensduur tot tenminste 2025 te verlengen is een aantal aanpassingen aan de onderzeeboten nodig op het gebied van veiligheid en instandhouding van de huidige capaciteiten: het Instandhoudingsprogramma Walrusklasse onderzeeboten. Het programma behelst conserveringswerkzaamheden, de vervanging van een aantal verouderde primaire sensoren (sonarfunctionaliteiten en navigatieperiscoop), een vervanging van het *Combat Management* Systeem (CMS) en aanpassingen aan een aantal platform systeemdelen.

Samenhang met het beleid

Een van de hoofdlijnen van beleid is de vergroting van het expeditionaire vermogen en van de inzetbaarheid van de krijgsmacht. In de maritieme context gaat het daarbij om de ondersteuning en beïnvloeding van landoperaties vanuit zee en het opereren in en nabij maritieme knooppunten en transportroutes, alsmede in wateren nabij operatierterreinen op het land. Nederlandse eenheden opereren in toenemende mate in kustwateren. De Walrusklasse onderzeeboten worden hierbij veelal in een zelfstandige rol ingezet ten behoeve van onder meer het vergaren van inlichtingen en het

beschermen van de oppervlaktevloot tegen de onderwaterdreiging. Door de afstoting van de Orion-patrouillevliegtuigen en de vermindering van het aantal M-fregatten is het belang van de Walrusklasse onderzeeboten voor de onderzeebootbestrijding verder toegenomen.

Het project draagt bij aan de volgende operationele capaciteiten van militair vermogen: gevalideerde inlichtingen, ontplooibaarheid en mobiliteit, effectieve (wapen) inzet, veiligheid en zelfbescherming.

Gerelateerde projecten

- Modificatie MK48 torpedo

Belangrijke wijzigingen t.o.v. vorig jaar

Als gevolg van een aanpassing van het onderhoudsschema van de onderzeeboten zal de eerste boot in 2015 worden voltooid. Dit heeft tot gevolg dat de vierde en laatste boot in 2020 wordt voltooid in plaats van 2019.

Relevante Kamerstukken

- Lijst van vragen en antwoorden over de A-brief d.d. 01-09-2008 (Kamerstuk 31 200 X nr. 154)
- Behoeftestelling Instandhoudingsprogramma (IP) Walrusklasse onderzeeboten (A-brief) d.d. 13-06-2008 (Kamerstuk 31 200 X nr. 129)
- Marinestudie 2005 d.d. 14-10-2005 (Kamerstuk 30 300 X nr. 9)

Financiën

Jaar	Project-volume	Raming uitgaven in € mln						Fasering tot	Raming exploitatielasten*
		t/m 2012	2013	2014	2015	2016	2017		
Oorspronkelijk	50-100							2018	<25
2012	94,1	31,3	12,5	18,0	13,5	9,0	2,5	2018	<25
2013	94,1	24,3	12,5	19,0	13,5	9,0	6,0	2018	<25

*Het betreft de geraamde exploitatiekosten per jaar.

Projectnaam

Luchtverdedigings- en Commandofregatten
Deelprojecten: nieuwbouw, verwerving
walreservedelen en munitie

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Niet gemandateerd

Gereed

Oorspronkelijke planning (basisbeschrijving project Luchtverdedigings- en Commandofregatten d.d. 18 maart 1998 (Kamerstuk 25 800 nr. 3)): overdracht van de schepen in de periode 2002-2005. Levering Sirius infrarood detectiesysteem: 2008-2009.

Huidige planning: De schepen zijn in overeenstemming met de planning van het project in de periode van 2002 tot 2005 in de vaart gekomen en overgedragen aan het Commando zeestrijdkrachten. Met de E-brief is de Kamer geïnformeerd over een aantal restpunten. Het betreft knelpunten met het Sirius infrarood detectiesysteem, een aanpassing van het *Combat Management* systeem, rookhinder, een aanpassing van de schroefassen en de vervanging van dieselgeneratoren. Deze restpunten zullen naar verwachting in 2015 worden opgelost.

Behoeftestelling

Het project betreft de ontwikkeling en bouw van vier LC-fregatten inclusief de aanschaf van bijbehorende walreservedelen en munitie ten behoeve van het CZSK. De munitie betreft de *Evolved Seasparrow Missile* (ESSM), de *Standard Missile 2* (SM2) en de munitie voor het 127 mm kanon. De fregatten hebben de twee verouderde geleidewapenfregatten en twee standaardfregatten vervangen.

Samenhang met het beleid

Dit project draagt bij aan een van de hoofdlijnen van beleid, namelijk de vergroting van het expeditionaire vermogen en van de inzetbaarheid van de krijgsmacht. In de maritieme context gaat het daarbij om de ondersteuning en beïnvloeding van landoperaties vanuit zee en het opereren in en nabij maritieme knooppunten en transportroutes, alsmede in wateren nabij operatierreinen op het land. Het LC-fregat past binnen het streven om de operationele inzetbaarheid van het CZSK te verbeteren en de effectiviteit van de hoofdwapensystemen te vergroten.

Het project draagt bij aan de volgende operationele capaciteiten van militair vermogen: effectieve (wapen)inzet, ontplooibaarheid en mobiliteit, hoogwaardige commandovoering en veiligheid en zelfbescherming.

Gerelateerde projecten

- Instandhouding Goalkeeper
- NH-90

Belangrijke wijzigingen t.o.v. vorig jaar

Het projectbudget is met € 7 miljoen verhoogd en het project is met een jaar verlengd tot 2015. Het betreft activiteiten die aanvankelijk waren voorzien voor de periode 2015 - 2020 voor het project Instandhouding LC-fregatten. Deze zullen eerder worden uitgevoerd als onderdeel van het project LC-fregatten. Daarnaast zijn de voorziene uitgaven aan munitie verlaagd met € 3,0 miljoen. Dit is mogelijk als het gevolg van meevallers waardoor de lanceer- en transportcapsules voor de ESSM nu in 2012 in plaats van 2017 worden verworven.

Relevante Kamerstukken

- Antwoorden op vragen projectevaluatie LCF d.d. 12-10-2009 (Kamerstuk 25 800 nr. 24)
- Projectevaluatie (E-brief) LCF d.d. 22-05-2009 (Kamerstuk 25 800 nr. 23)
- Lijst van vragen en antwoorden elfde jaarrapportage project Luchtverdedigings- en Commandofregatten d.d. 17-06-2008 (Kamerstuk 25 800 nr. 22)
- Elfde jaarrapportage project Luchtverdedigings- en Commandofregatten d.d. 07-04-2008 (Kamerstuk 25 800 nr. 20)
- Brief over de voorstudie/studie (B/C-brief) d.d. 06-03-2007 (Kamerstuk 22 800 nr. 45)
- Brief verwervingsvoorbereiding Sirius (D-brief) d.d. 16-02-2006 (Kamerstuk 30 300 X nr. 73)
- Vervanging twee standaardfregatten door fregatten voor luchtverdediging (D-brief) d.d. 19-12-1996 (Kamerstuk 25 000 X nr. 42)
- Aanbesteding twee stuks Luchtverdedigings- en Commandofregatten ter vervanging van geleide wapen fregatten van de Tromp klasse d.d. 06-06-1995 (Kamerstuk 23 900 X nr. 81)
- Brief over behoeftestelling (A-brief) d.d. 06-04-1992 (Kamerstuk 22 300 nr. 74)

Financiën

Jaar	Project- volume	Raming uitgaven in € mln						Fasering tot	Raming exploitatiekosten*
		t/m 2012	2013	2014	2015	2016	2017		
Oorspronkelijk **	LCF-fregatten 1398,0 LCF-walreserve: 40,9 LCF-munitie: 404,8							2009 2008 2017	>250* n.v.t. n.v.t.
2012	LCF-fregatten 1553,3 LCF-walreserve: 37,5 LCF-munitie: 311,0	1539,5 37,5 303,8	10,3	3,5			7,2	2014 2011 2017	>250* n.v.t. n.v.t.
2013	LCF-fregatten 1560,3 LCF-walreserve 37,5 LCF-munitie 308	1538,7 37,5 303,8	8,4	7,4	5,8		3,0	2015 2011 2018	>250* n.v.t. n.v.t.

* Geschatte levensduur 25 jaar.

** Basisbeschrijving en eerste jaarrapportage project Luchtverdedigings- en Commandofregatten d.d. 18-03-1998 (Kamerstuk 25 800 nr. 3).
Het budget voor de munitie maakt deel uit van het begrotingsartikel munitie, tezamen met de overige munitie voor het CZSK.

Projectnaam

Maritime Ballistic Missile Defence (MBMD)

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Niet gemandateerd

Gereed

Oorspronkelijke planning: 2018-2021

Huidige planning: 2018-2021

Behoeftestelling

Met het project *Maritime Ballistic Missile Defence* (MBMD) worden de Luchtverdedigings- en Commandofregatten voorzien van een SMART-L radar met sensorcapaciteit (*early warning* capaciteit) ten behoeve van de vroegtijdige waarneming van ballistische raketten. De mogelijkheden voor internationale samenwerking worden momenteel onderzocht. Denemarken, Duitsland, Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk hebben concrete belangstelling voor samenwerking op het gebied van BMD getoond. Nederland heeft LC-fregatten met de verbeterde SMART-L radar als *early warning* sensorplatforms aangeboden aan het *Active Layered Theatre Ballistic Missile Defence* (ALTBMD) programma van de Navo.

Samenhang met het beleid

Het onderzoek naar en de ontwikkeling van een maritieme BMD-capaciteit in aanvulling op de expeditionaire Patriot capaciteit volgt direct uit de Marinestudie 2005. Dit project draagt bij aan de operationele capaciteiten van militair vermogen: effectieve inzet,

veiligheid en bescherming en hoogwaardige commandovoering. De verwerving van deze capaciteit is als intensivering opgenomen in de brief 'Defensie na de kredietcrisis'.

Door de modificatie van de SMART-L radar levert Nederland een belangrijke bijdrage aan de Europese en bondgenootschappelijke raketverdediging. Deze modificatie sluit aan bij de prioriteiten van de Navo en bij het *Smart Defence* initiatief. In dit kader worden landen aangemoedigd zich toe te leggen op specifieke, hoogwaardige capaciteiten.

Gerelateerde projecten

- Instandhouding Luchtverdedigings- en Commandofregatten

Belangrijke wijzigingen t.o.v. vorig jaar

Het project duurt een jaar langer dan in de A-fase was voorzien omdat er voor de implementatie meer tijd nodig is. Hierover is de Kamer geïnformeerd met de brief over de gecombineerde B/C/D-fase van 16 mei 2012 (Kamerstuk 27 830, nr. 100).

Relevante Kamerstukken

- Brief over de resultaten van de gecombineerde B/C/D-fase d.d. 16-05-2012 (Kamerstuk 27830, nr. 100)
- Antwoorden op vragen over het project MBMD d.d. 25-10-2011 (Kamerstuk 27 830 nr. 94)
- Brief over het combineren van de B/C/D-fase van het project MBMD d.d. 07-10-2011, (Kamerstuk 27830, nr. 93).
- Brief over de behoeftstelling van het project MBMD d.d. 26-09-2011, (Kamerstuk 27830, nr. 91)
- Beleidsbrief 'Defensie na de kredietcrisis: een kleinere krijgsmacht in een onrustige wereld' (8 april 2011, Kamerstuk 32 733, nr. 1)
- Marinestudie 2005 d.d. 14-10-2005 (Kamerstuk 30 300 X nr. 9)

Financiën

Jaar	Project-volume	Raming uitgaven in € mln						Fasering	Raming exploitatielasten*
		2012	2013	2014	2015	2016	2017		
Oorspronkelijk	100-250							2008-2018	
2012	100-250							2008-2018	
2013	116,0	14,0	26,0	20,0	17,0	12,0	15,0	2019	<5*

* Geschatte levensduurkosten per jaar.

Projectnaam

Patrouilleschepen

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Niet gemandateerd

Gereed

Oorspronkelijke planning: 2013

Huidige planning: 2015

Behoeftestelling

De oppervlaktevloot van het Commando Zeestrijdkrachten (CZSK) wordt ingezet voor taken in alle delen van het geweldsspectrum. Een belangrijke ontwikkeling is de toename van de taken lager in het geweldsspectrum, zoals kustwachttaken en maritieme veiligheidstaken. Dit laatste betreft de taken maritieme aanwezigheid, beveiliging tegen onder andere piraterij, logistieke ondersteuning, humanitaire hulp, evacuatieoperaties en maritieme interdictieoperaties. Om redenen van doelmatigheid worden voor de uitvoering van deze taken vier M-fregatten vervangen door vier op deze taken toegesneden patrouilleschepen.

Samenhang met het beleid

Het project is een integraal onderdeel van de Marinestudie 2005. Deze studie behelst een pakket aan maatregelen waarmee de samenstelling en de middelen van het CZSK nog beter worden afgestemd op haar taken. In het bijzonder gaat het daarbij om het toenemende belang van de ondersteuning en beïnvloeding van landoperaties vanuit zee en het expeditionair opereren in en nabij maritieme knooppunten en transportroutes, alsmede in wateren nabij operatieterrain op het land. Het project draagt bij aan de volgende operationele capaciteiten van militair vermogen: gevalideerde inlichtingen, effectieve (wapen)inzet, veiligheid en zelfbescherming.

Gerelateerde projecten

- *Fast Raiding Interception and Special Forces Craft (FRISC)*
- Instandhouding M-fregatten
- NH-90
- Verwerving *Joint Logistiek Ondersteuningschip (JSS)*

Belangrijke wijzigingen t.o.v. vorig jaar

Na het plaatsen van de Geïntegreerde Sensor- en Communicatie Suite (GSCS) is het eerste schip begonnen met het beproevingsprogramma van de wapens en sensoren. Dit schip zal in 2013 gereed zijn voor operationele inzet. Het vierde en laatste schip zal als gevolg van de wisseling van de vierde GSCS met die van het *Joint Logistiek Ondersteuningsschip (JSS)* niet in 2014 maar in 2015 gereed zijn. Hierover is de Kamer geïnformeerd met antwoorden op de feitelijke vragen over de brief van 2 februari 2012 over de verwerving van het JSS (4 april 2012, Kamerstuk 33000 X, nr. 77).

Relevante Kamerstukken

- Antwoorden op de feitelijke vragen over de brief van 2 februari 2012 over de verwerving van het JSS (4 april 2012, Kamerstuk 33000 X, nr. 77)
- Brief inzake behoeftestelling IFF Patrouilleschepen (A-brief) d.d. 27-10-2009 (Kamerstuk 32 123 X nr. 15)
- Lijst van vragen en antwoorden over de gecombineerde voorstudie, studie en verwervingsvoorbereiding d.d. 12-12-2007 (Kamerstuk 31 200 X nr. 75)
- Resultaten van de gecombineerde voorstudie, studie en verwervingsvoorbereiding d.d. 14-11-2007 (Kamerstuk 31 200 X nr. 42)
- Brief inzake de start van de verwervingsvoorbereiding vooruitlopend op de parlementaire behandeling d.d. 14-06-2006 (Kamerstuk 30 300 X nr. 113)
- Brief inzake behoeftestelling (A-brief) d.d. 18-05-2006 (Kamerstuk 30 300 X nr. 95)
- Marinestudie 2005 d.d. 14-10-2005 (Kamerstuk 30 300 X nr. 9)

Financiën

Jaar	Project-volume	Raming uitgaven in € mln						Fasering tot	Raming exploitatielasten
		t/m 2012	2013	2014	2015	2016	2017		
Oorspronkelijk	>250							2013	>250*
2012	529,7	499,3	16,1	14,2				2014	>250*
2013	529,6	499,3	16,1	14,2				2014	>250*

* Geschatte levensduur 2011-2036.

Projectnaam

Verwerving Joint Logistiek Ondersteuningschip (JSS)

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Niet gemandateerd

Gereed

Oorspronkelijke planning: 2011

Huidige planning: 2015

Behoeftestelling

Het project betreft het ontwerp, de bouw en de indienstelling van een *Joint Logistiek Ondersteuningschip* (*Joint Logistic Support Ship*, JSS). Het JSS vervangt Hr. Ms. Zuiderkruis en zal als gevolg van de Beleidsbrief 2011 tevens de taken van Hr. Ms. Amsterdam overnemen. Het nieuwe JSS zal in staat zijn de taken van de huidige bevoorradingschepen te vervullen, te weten het bevoorraden van schepen op zee met onder meer olie. Aangezien maritieme eenheden steeds vaker dichtbij de kust optreden voor de uitvoering en ondersteuning van operaties op het land, voorziet het JSS ook in transportcapaciteit (strategisch transport) en in de capaciteit om in de beginfase van een operatie land-eenheden vanuit zee logistiek te ondersteunen (*sea basing*) waaronder capaciteit voor helikopteroperaties. Het transportdek van het JSS is sterk genoeg om het zwaarste materieel van Defensie te vervoeren. Daarnaast beschikt het schip over de mogelijkheid onafhankelijk van havenfaciliteiten te laden en te lossen. Verder kan het schip ook zelfstandig noodhulp verlenen in verafgelegen

gebieden. Het schip kan hiertoe ondermeer worden uitgerust met uitgebreide medische capaciteit.

Samenhang met het beleid

Het project JSS maakt deel uit van de Marinestudie 2005. Naar aanleiding van de beleidsbrief Wereldwijd Dienstbaar uit 2007 is het project JSS bijna drie jaar vertraagd. Het project JSS sluit aan bij de ambities van een veelzijdig inzetbare krijgsmacht zoals beschreven in de beleidsbrief. Het schip is een concrete uitwerking van het beleid ter versterking van het expeditionaire vermogen van de krijgsmacht zoals uiteengezet in de Marinestudie. Het project draagt bij aan de volgende operationele capaciteiten van militair vermogen: ontplooibaarheid en mobiliteit, effectieve inzet, logistieke ondersteuning en veiligheid en bescherming.

Gerelateerde projecten

- Instandhouding Goalkeeper
- Instandhouding M-fregatten
- NH-90
- Nieuwe generatie identificatiesystemen (*IFF mode 5/mode S*)
- Patrouilleschepen

Belangrijke wijzigingen t.o.v. vorig jaar

Het budget voor het project *Joint Logistiek Ondersteuningschip* (JSS) is met € 24,7 miljoen verhoogd als gevolg van een verrekening van het staalgewicht, een prijspeil aanpassing en de financiering van de medische voorzieningen.

De voltooiing van het project is met een jaar vervoegd als gevolg van een wisseling van de levering van de Geïntegreerde Sensor en Communicatie Suite (GSCS) met die van het vierde patrouilleschip. Het JSS zal nu midden 2015 in plaats van in 2016 volledig gereed zijn.

Relevante Kamerstukken

- Brief integrale lijst van vragen en antwoorden over de verwerving van het JSS (6 juni 2012, Kamerstuk 2012Z11325)
- Brief antwoorden op vragen over het project JSS (4 april 2012, Kamerstuk 33000 X, nr. 77)
- Brief over de verwerving van het Joint Logistiek Ondersteuningsschip (2 februari 2012, Kamerstuk 33000 X, nr. 67)
- Beleidsbrief 'Defensie na de kredietcrisis: een kleinere krijgsmacht in een onrustige wereld' (8 april 2011, Kamerstuk 32 733, nr. 1)
- Kamerbrief toezeggingen Algemeen Overleg over het project JSS d.d. 02-12-2009 (Kamerstuk 32 123 X nr. 82)
- Kamerbrief toezeggingen wetgevingsoverleg Materieel over het project JSS d.d. 19-11-2009 (Kamerstuk 32 123 X nr. 38)
- Kamervragen over het project Joint Logistiek Ondersteuningsschip (JSS) d.d. 06-11-2009 (Kamerstuk 32 123 X nr. 26)
- Resultaten van de gecombineerde voorstudie, studie en verwervingsvoorbereiding (B/C/D-brief) Joint Logistiek Ondersteuningsschip (JSS) d.d. 05-11-2009 (Kamerstuk 32 123 X nr. 24)
- Beleidsbrief Wereldwijd Dienstbaar d.d. 18-09-2007 (Kamerstuk 31 243 nr. 1)
- Lijst van vragen en antwoorden over drie behoeftestellingen naar aanleiding van de Marinestudie 2005 d.d. 06-09-2006 (Kamerstuk 30 300 X nr. 138)
- Brief inzake de start van de verwervingsvoorbereiding vooruitlopend op de parlementaire behandeling d.d. 14-06-2006 (Kamerstuk 30 300 X nr. 113)
- Brief inzake behoeftestelling (A-brief) d.d. 18-05-2006 (Kamerstuk 30 300 X nr. 95)
- Marinestudie 2005 d.d. 14-10-2005 (Kamerstuk 30 300 X nr. 9)

Financiën

Jaar	Project-volume	Raming uitgaven in € mln						Fasering tot	Raming exploitatielasten
		t/m 2012	2013	2014	2015	2016	2017		
Oorspronkelijk	>250							2011	>250*
2012	383,2	205,2	87,5	86,5	4,0			2015	>250*
2013	407,9	245,5	70,7	84,7	7,0			2015	>250*

* Geschatte levensduur is 25 jaar.

Projectnaam

Instandhouding Goalkeeper

Projectfase

In planning

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Instream van-tot

Oorspronkelijke planning: 2010-2014

Huidige planning: 2012-2016

Behoeftestelling

Het Goalkeeper systeem is ontworpen in de jaren '80 als laatste verdedigingsmiddel tegen inkomende *Anti Surface Ship Missiles* (ASSM's). Om dit zelfverdedigingssysteem voor de grotere oppervlakte eenheden tot 2025 technisch in stand te houden en operationeel relevant, is een instandhoudingsprogramma noodzakelijk.

Samenhang met het beleid

Een van de hoofdlijnen van beleid is de vergroting van het expeditionaire vermogen en van de inzetbaarheid van de krijgsmacht. In de maritieme context gaat het daarbij om de ondersteuning en beïnvloeding van landoperaties vanuit zee en het opereren in en nabij maritieme knooppunten en transportroutes, alsmede in wateren nabij operatieterrain op het land. De instandhouding

van het Goalkeeper systeem is van essentieel belang voor de bescherming en zelfverdediging van schepen zoals M- en LC-fregatten en LPD's bij expeditionaire operaties op grote afstand van Nederland die zich veelal in kustwateren zullen afspelen.

Het project draagt bij de volgende operationele capaciteiten van militair vermogen: veiligheid en zelfbescherming en effectieve (wapen)inzet.

Relatie met andere projecten

Geen

Belangrijke wijzigingen t.o.v. vorig jaar

De voltooiing van het project is ten opzichte van het MPO van 2011 met vier jaar vervroegd van 2020 naar 2016, vanwege het verwachte productieschema van de leverancier. De realisatiefase van dit project zal naar verwachting in het najaar van 2012 aanvangen.

Relevante Kamerstukken

- Behoeftestelling (A-brief) Instandhouding Goalkeeper d.d. 10-03-2010 (Kamerstuk 32 123 X nr. 106)
- Marinestudie 2005 d.d. 14-10-2005 (Kamerstuk 30 300 X nr. 9)

Planning

Jaar	Project-volume	Planning DMP						Fasering	Raming exploitatielasten*
		2012	2013	2014	2015	2016	2017		
Oorspronkelijk	25-50	A (08)						2010-2014	
2012**	25-50							2010-2018	
2013	25-50							2012-2016	

* Onderzoek naar exploitatiekosten maakt deel uit van het DMP.

** Gemandateerd project waarvan de A-brief al verzonden is.

Projectnaam

Instandhoudingsprogramma Luchtverdedigings- en Commandofregatten

Projectfase

In planning, A-fase

Wel/niet gemandateerd

Komt voor mandatering in aanmerking

Gereed

Oorspronkelijke planning: 2015-2019

Huidige planning: 2015-2020

Behoeftestelling

Bij het ontwerp van de LC-fregatten van de 'De Zeven provinciën'-klasse is uitgegaan van een instandhoudingsprogramma dat ongeveer halverwege de levensduur wordt uitgevoerd. De behoefte omvat de instandhouding van de platforminstallaties en sensor- en wapen- en commandosystemen van de vier LC-fregatten ten einde deze tot het einde van hun levensduur operationeel relevant, effectief inzetbaar en onderhoudbaar te houden. De aanpassingen zullen worden uitgevoerd tijdens reeds voorziene periodes voor de uitvoering van groot onderhoud.

Samenhang met het beleid

Dit project draagt bij aan een van de hoofdlijnen van beleid, namelijk de vergroting van het expeditionaire vermogen en van de inzetbaarheid van de krijgsmacht. In de maritieme context gaat het daarbij om de ondersteuning en beïnvloeding van landoperaties vanuit zee en het opereren

in en nabij maritieme knooppunten en transportroutes, alsmede in wateren nabij operatierreinen op het land. Het LC-fregat past binnen het streven om de operationele inzetbaarheid van het CZSK te verbeteren en de effectiviteit van de hoofdwapensystemen te vergroten.

Het project draagt bij aan de volgende operationele capaciteiten van militair vermogen: effectieve (wapen)inzet, ont-plooibaarheid en mobiliteit, hoogwaardige commandovoering en veiligheid en zelfbescherming.

Gerelateerde projecten

- LC-fregatten deelprojecten: nieuwbouw, verwerving walreservedelen en munitie
- *Maritime Ballistic Missile Defence (MBMD)*
- Instandhouding Goalkeeper
- NH-90

Belangrijke wijzigingen t.o.v. vorig jaar

Het instandhoudingsprogramma zal worden uitgevoerd van 2017 tot en met 2020 (elk jaar een schip). Hierdoor wordt het project in 2020 voltooid in plaats van 2019.

Relevante Kamerstukken

- Projectevaluatie LCF d.d. 22-05-2009 (Kamerstuk 25 800 nr. 23)
- Marinestudie 2005 d.d. 14-10-2005 (Kamerstuk 30 300 X nr. 9)

Planning

Jaar	Project-volume	Planning DMP						Fasering	Raming exploitatielasten*
		2012	2013	2014	2015	2016	2017		
Oorspronkelijk	50-100	A (11)						2015-2019	
2012	50-100	A (11)						2015-2019	
2013	50-100		A					2015-2020	

* Onderzoek naar exploitatiekosten maakt deel uit van het DMP.

Projectnaam

Midlife upgrade BV2o6D (MLU BV2o6D)

Projectfase

In planning

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Instream van-tot

Oorspronkelijke planning: tot 2009

Huidige planning: 2012-2016

Behoeftestelling

Het Commando Zeestrijdkrachten (CZSK) heeft behoefte aan *All Terrain Mobiliteit* (ATM) voor het Korps Mariniers. Hiervoor beschikt het Korps over de BV2o6D en gepantserde rupsvoertuigen van het type Viking. De BV's 2o6D zijn aan het einde van hun technische levensduur. Hierdoor zijn de voertuigen verminderd inzetbaar en vertonen zij operationele tekortkomingen. Om financiële redenen is besloten de BV's niet te vervangen, maar een aantal voertuigen levensduurverlengend onderhoud te geven en te moderniseren zodat zij operationeel inzetbaar blijven tot ten minste 2020.

Samenhang met het beleid

De beschikbaarheid van voldoende *All Terrain Mobiliteit* voor het Korps Mariniers is uitgangspunt geweest bij het vaststellen van de voor CZSK benodigde aantallen voertuigen in het project defensiebrede vervanging operationele wielvoertuigen (ref. B). Om

operationele en financiële redenen is voor een deel van de marinierseenheden voor commandovoering, gevechtssteun en voorwaartse logistiek geen wielvoertuig als organiek voertuig opgenomen maar een gemodificeerde BV2o6D. Het project draagt bij aan de volgende operationele capaciteiten van militair vermogen: ontplooibaarheid en mobiliteit en effectieve inzet.

Relatie met andere projecten

- Defensiebrede vervanging operationele wielvoertuigen

Belangrijke wijzigingen t.o.v. vorig jaar

Geen

Relevante Kamerstukken

- Beleidsbrief 'Defensie na de kredietcrisis: een kleinere krijgsmacht in een onrustige wereld' d.d. 08-04-2011 (Kamerstuk 32 733 nr. 1)
- Antwoorden op Kamervragen over de behoeftestellingsfase van het project *Midlife Upgrade BV2o6D* d.d. 20-08-2010 (Kamerstuk 27830 nr 81)
- A-brief *Midlife upgrade BV2o6D* (MLU BV2o6D) d.d. 25-05-2010 (Kamerstuk 27830 nr. 77)
- Beleidsbrief Wereldwijd Dienstbaar d.d. 18-09-2007 (Kamerstuk 31 243 nr. 1)
- Brief over vervanging van *All Terrain Vehicles* van het Korps Mariniers (A-brief) d.d. 16-03-2005 (Kamerstuk 27 830 nr. 30)

Planning

Jaar	Project-volume	Planning DMP						Fasering	Raming exploitatielasten**
		2012	2013	2014	2015	2016	2017		
Oorspronkelijk	25-50*							2010-2020	
2012	25-50*							2011-2015	
2013	25-50*							2012-2016	

* Gemandateerd project waarvan de A-brief al aan de Kamer verzonden is.

** Onderzoek naar exploitatiekosten maakt deel uit van het DMP.

Projectnaam

Modificatie MK48 torpedo

Projectfase

In planning

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Instream van-tot

Oorspronkelijke planning: 2011-2016

Huidige planning: 2015-2020

Behoeftestelling

De Walrusklasse onderzeeboten beschikken over één wapensysteem: de torpedo. Sinds de bouw van de klasse wordt het type MK48, modificatiestandaard 4 (*mod 4*) gebruikt.

Deze is van Amerikaanse makelij en in de jaren '70 van de vorige eeuw ontworpen voor inzet in diep water. De omstandigheden voor een succesvolle inzet van een torpedo zijn in ondiep water veel complexer dan de omstandigheden in diep water. De MK48 *mod 4* heeft beperkte mogelijkheden kleine doelen in ondiep water te bestrijden.

De MK48 *mod 4* is in gebruik geweest bij de marine van Australië, Canada en de Verenigde Staten. Australië en de Verenigde Staten zijn reeds overgeschakeld op de *mod 7*, die beter geschikt is voor het gebruik in ondiep water. Reserveonderdelen worden niet meer geproduceerd en zijn nu reeds schaars. Hierdoor stijgen de exploitatiekosten de komende jaren sterk. Om deze redenen dient de torpedo te worden verbeterd.

Samenhang met het beleid

Een van de hoofdlijnen van beleid is de vergroting van het expeditionaire vermogen en van de inzetbaarheid van de krijgsmacht. In de maritieme context gaat het daarbij om de ondersteuning en beïnvloeding van landoperaties vanuit zee en het opereren in en nabij maritieme knooppunten, transportroutes en in wateren nabij operatieterreinen op het land. Nederlandse eenheden opereren derhalve in toenemende mate in kustwateren. Voor de verdediging op grotere afstand heeft de Nederlandse krijgsmacht na de afstoting van de Orion-patrouillevliegtuigen alleen nog onderzeeboten beschikbaar. De boot beschikt over een scala aan sensoren. Het torpedowapensysteem kan zowel tegen oppervlakte-eenheden als tegen onderzeeboten worden ingezet. Het project draagt bij aan het de volgende operationele capaciteiten van militair vermogen: effectieve (wapen)inzet, veiligheid en zelfbescherming.

Gerelateerde projecten

- Instandhouding Walrusklasse onderzeeboten

Belangrijke wijzigingen t.o.v. vorig jaar

Defensie heeft het onderzoek naar de wijze waarop in de behoefte zal worden voorzien voltooid. Gebleken is dat het aanvankelijk voorziene projectbudget voldoende is om de behoefte te financieren. Hierbij zullen alle onderzeeboten geschikt worden

gemaakt voor de gemodificeerde torpedo. Het aantal torpedo's dat wordt gemodificeerd is echter verminderd als gevolg van de vorig jaar gemelde prijsstijging van de modificatiepakketten. In 2012 worden naar verwachting de contracten getekend waarna de realisatiefase van het project begint. Na de voltooiing van het project Instandhouding Walrusklasse onderzeeboten in 2020 zullen alle onderzeeboten geschikt zijn om de gemodificeerde torpedo's te lanceren.

Relevante Kamerstukken

- Jaarverslag Ministerie van Defensie d.d. 18 mei 2011 (Kamerstuk 32 710 X, nr. 1)
- Behoeftestelling (A-brief) Modificatie MK48 torpedo d.d. 17-09-2009 (Kamerstuk 32 123 X, nr. 6)
- Marinestudie 2005 d.d. 14-10-2005 (Kamerstuk 30 300 X, nr. 9)

Planning

Jaar	Project-volume	Planning DMP						Fasering	Raming exploitatielasten
		2011	2012	2013	2014	2015	2016		
Oorspronkelijk	50-100	A (09)						2011-2016	
2012*	50-100							2011-2017	
2013*	50-100							2012-2017	

* Gemandateerd project waarvan de A-brief al verzonden is.

** Dit betreft de exploitatielasten per jaar.

Projectnaam

Vervangende capaciteit Landing Craft Utility (LCU)

Projectfase

In planning, A-fase

Wel/niet gemandateerd

Komt voor mandatering in aanmerking

Instream van-tot

Oorspronkelijke planning: 2017-2018

Huidige planning: 2017-2018

Behoeftestelling

Het project betreft de ontwikkeling en bouw van een vervangende capaciteit voor de huidige vijf Landing Craft Utility van Defensie. Het Commando zeestrijdkrachten gebruikt landingsvaartuigen van het type Landing Craft Utility (LCU) en Landing Craft Vehicle and Personnel (LCVP). Hiermee worden de mariniers-eenheden van Defensie, en hun materieel, van de amfibische schepen (Landing Platform Dock, LPD) naar het strand verplaatst. De LCU verplaatst vooral groot en zwaar materieel zoals rups- en wielvoertuigen en logistieke voorraden. De LCVP verplaatst vooral personeel en een enkel licht voertuig. Door wijziging van de doctrines voor amfibische operaties worden eenheden vanaf grotere afstand met een hogere snelheid ingezet. De vervangende capaciteit LCU zal daarin voorzien. Door de vervanging van de huidige LCU kan de nieuwe capaciteit voortaan ook over grotere afstand en met hogere snelheid worden ingezet.

Samenhang met het beleid

Veranderingen in de internationale veiligheidssituatie hebben geleid tot meer aandacht voor maritieme en amfibische operaties in kustwateren. Afhankelijk van de uit te voeren opdracht kan een maritieme expeditionaire taakgroep worden samengesteld uit vloot- en marinierseenheden. Om marinierseenheden vanaf een taakgroep in te zetten op het land zijn landingsvaartuigen nodig. Het project draagt bij aan de volgende operationele capaciteiten van militair vermogen: tijdige beschikbaarheid, ontplooibaarheid, mobiliteit, effectieve inzet en adequate logistieke ondersteuning.

Relatie met andere projecten

Geen

Belangrijke wijzigingen t.o.v. vorig jaar

Nieuw opgenomen.

Relevante Kamerstukken

Geen

Planning

Jaar	Project-volume	Planning DMP						Fasering	Raming exploitatielasten
		2012	2013	2014	2015	2016	2017		
Oorspronkelijk	25-50			A				2017-2018	
2012									
2013	25-50			A				2017-2018	

Projectnaam

Vervanging MK46 torpedo

Projectfase

In planning, A-fase.

Wel/niet gemandateerd

Komt voor mandatering in aanmerking.

Instream van-tot**Oorspronkelijke planning:** 2017 – 2019**Huidige planning:** 2017 – 2019**Behoeftestelling**

De doelzoekende torpedo is het enige wapen waarmee een onderzeeboot kan worden bestreden. Fregatten en helikopters maken hierbij gebruik van de MK46 *mod 5A*. Deze torpedo is destijds ontworpen tegen de dreiging van snelle, diepgaande nucleaire onderzeeboten op de oceaan (de MK46 *mod 0*). Als gevolg van een accentverschuiving van operaties op de oceaan naar optreden in de ondiepe kustwateren zijn meerdere modificaties aan het wapensysteem uitgevoerd. Uit de beproevingen van de afgelopen jaren in ondiep water zijn echter tekortkomingen gebleken met de MK46 *mod 5A* (SW) torpedo. Hierdoor moet de MK46 worden vervangen. Hierbij zal de vervanger de langzaam vurende conventionele en de mini-onderzeeboten in ondiepe wateren moeten kunnen bestrijden.

Samenhang met het beleid

Een van de hoofdlijnen van beleid is de vergroting van het expeditionaire vermogen en van de inzetbaarheid van de krijgsmacht. In de maritieme context gaat het daarbij om de ondersteuning en beïnvloeding van landoperaties vanuit zee en het opereren in en nabij maritieme knooppunten en transportroutes, alsmede in wateren nabij operatierreinen op het land. De fregatten en maritieme helikopters moeten effectief kunnen worden ingezet ten behoeve van het beschermen van de grotere eenheden in kustwateren onder andere tegen eventuele onderwaterdreiging. Het project draagt bij aan de volgende operationele capaciteiten van militair vermogen: veiligheid en zelfbescherming en effectieve (wapen)inzet.

Gerelateerde projecten

- Instandhouding M-Fregatten
- Instandhouding Luchtverdedigings- en Commandofregatten (IP LCF)t

Belangrijke wijzigingen t.o.v. vorig jaar

Het project was eerder opgenomen met een laatste vermelding in het MPO van 2009. Na een herfasering is het project uit het MPO verwijderd. Inmiddels valt het project binnen de begrotingsperiode en is dit opnieuw opgenomen.

Relevante Kamerstukken

Geen

Planning

Jaar	Project-volume	Planning DMP						Fasering	Raming exploitatielasten
		2012	2013	2014	2015	2016	2017		
Oorspronkelijk	25-50				A			2017-2019	
2012									
2013	25-50				A			2017-2019	

Projecten

Landstrijdkrachten

Projectnaam

Army Ground Based Air Defence System (AGBADS)

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Niet gemandateerd

Gereed

Oorspronkelijke planning: 2005

Huidige planning: 2013

Behoeftestelling

Dit project betreft de invoering van bevelvoering- en communicatievoorzieningen alsmede lanceersystemen voor de luchtverdediging voor middellange en korte afstand (SHORAD en STINGER) voor het Commando Landstrijdkrachten. Hiermee wordt een gecontroleerde en gecoördineerde inzet van de verschillende grondgebonden luchtverdedigingssystemen mogelijk.

Samenhang met het beleid

Dit project draagt bij aan het beleid om de operationele inzetbaarheid van de krijgsmacht verder te verbeteren. Het past binnen het streven om op te kunnen treden in het gehele geweldsspectrum en er wordt invulling gegeven aan de voorgenomen modernisering van de grondgebonden luchtverdediging. Voorts past het binnen het streven om op te kunnen treden in netwerken (*Network Enabled Capabilities*) en de effectiviteit van de hoofdwapensystemen verder te vergroten. Dit project draagt bij aan de volgende operationele capaciteiten van militair vermogen: effectieve (wapen)inzet en hoogwaardige commandovoering.

Gerelateerde projecten

- Battlefield Management System (BMS) en Datacommunicatie Mobiel Optreden (DCMO)
- Patriot vervanging COMPATRIOT

Belangrijke wijzigingen t.o.v. vorig jaar

Het project wordt naar verwachting in 2013 voltooid.

Relevante Kamerstukken

- Beleidsbrief 'Defensie na de kredietcrisis: een kleinere krijgsmacht in een onrustige wereld' d.d. 08-04-2011 (Kamerstuk 32 733 nr. 1)
- Brief over de resultaten van de verwervingsvoorbereidingsfase van deel 1 fase 2, BMC41 FOC en deel 2, SSC (D-brief) d.d. 05-10-2006 (Kamerstuk 29 221 nr. 5)
- Brief over het project FGBADS (B/C-brief) d.d. 19-09-2003 (Kamerstuk 29 221 nr. 1)
- Brief inzake de resultaten van de voorstudiefase van het project TICCS (B-brief) d.d. 27-02-1998 (Kamerstuk 25 917 nr. 1)
- Brief over de behoefte aan een *Command & Control* systeem voor de luchtverdediging bij de Koninklijke Landmacht (A-brief) d.d. 13-06-1995 (Kamerstuk 23 900 X nr. 82)

Financiën

Jaar	Project-volume	Raming uitgaven in € mln						Fasering tot	Raming exploitatielasten
		t/m 2012	2013	2014	2015	2016	2017		
Oorspronkelijk**	99,0							2005	
2012	125,6	121,0	4,6					2013	100-250*
2013	126,0	121,0	5,0					2013	100-250*

* Geschatte levensduur: 2008-2033.

** Na de oorspronkelijke behoeftestelling is de Shorad Shooter Capacity (SSC) toegevoegd, waardoor het projectvolume is aangepast (Kamerstuk 29 221 nr. 1).

Projectnaam

Battlefield Management System (BMS) en Datacommunicatie Mobiel Optreden (DCMO)

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Niet gemandateerd

Gereed

Oorspronkelijke planning: 2011

Huidige planning: 2013

Behoeftestelling

Het project ondersteunt de bevelvoering van de grondgebonden eenheden van het Commando Landstrijdkrachten. Het *Battlefield Management System (BMS)* beoogt de operationele informatievoorziening en daarmee de commandovoering op het niveau peloton, compagnie en bataljon te verbeteren. Dit gebeurt door vooral de *situational awareness* bij deze eenheden te verbeteren. Het systeem is onderdeel van het grotere geheel van operationele commandovoeringssystemen dat is gebaseerd op C3I-architectuur.

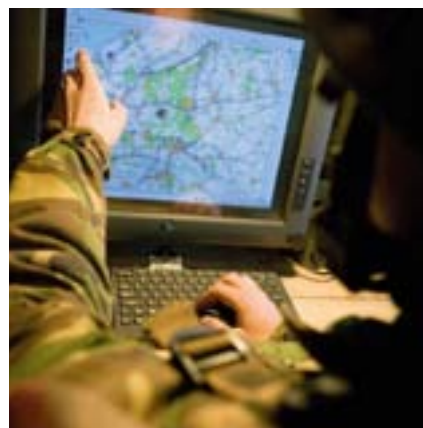
Samenhang met het beleid

Het project draagt bij aan het beleid om de operationele inzetbaarheid verder te verbeteren. Het past binnen het streven de inlichtingenketen te versterken en het vermogen om op te treden in netwerken (*Network Enabled Capabilities*) verder te vergroten. Tevens draagt de verbeterde *situational awareness* bij aan een grotere bescherming van eigen personeel.

Het project draagt bij aan de volgende operationele capaciteiten van militair vermogen: effectieve inzet en hoogwaardige commandovoering.

Gerelateerde projecten

- *Army Ground Based Air Defence System (AGBADS)*
- Groot Pantserwielvoertuig (GPW, Boxer)
- Infanterie Gevechtsvoertuig (IGV), productie en training
- Richtkijker wapen Schutter Lange Afstand (SLA)

- Verbeterd Operationeel Soldaat Systeem (VOSS)
- Vervanging brugleggende tank
- Vervanging genie- en doorbraaktank
- Vervanging HF/VHF-radio (EZB/FM9000)
- Vernieuwing TITAAN

Belangrijke wijzigingen t.o.v. vorig jaar

Geen

Relevante Kamerstukken

- Resultaten van de verwervingsvoorbereiding van het BMS/DCMO project (D-brief) d.d. 26-11-2007 (Kamerstuk 27 830 nr. 48)
- Resultaten van de studiefase van het project BMS (C-brief) en de behoefte aan aanvullende dataradio's (project Datacommunicatie Mobiel Optreden; DCMO) (A-brief) d.d. 24-03-2006 (Kamerstuk 27 830 nr. 37)
- Brief inzake de resultaten van de demonstratiefase en plannen voor de pilotfase van het project *Battlefield Management System* (BMS) (B-brief) d.d. 28-11-2002 (Kamerstuk 27 830 nr. 14)
- Brief over de behoefte aan een *Battlefield Management System* voor eenheden van de Koninklijke Landmacht (A-brief) d.d. 09-12-1997 (Kamerstuk 25 600 X nr. 25)

Financiën

Jaar	Projectvolume	Raming uitgaven in € mln						Fasering tot	Raming exploitatielasten
		t/m 2012	2013	2014	2015	2016	2017		
Oorspronkelijk**	BMS: 131,6							2011	
	DCMO: 41,8								
2012	BMS: 62,7	59,6	3,1					2012	25-50*
	DCMO: 42,8	39,1	3,7					2012	<25
2013	BMS: 62,7	55,8	6,9					2013	25-50*
	DCMO: 42,8	37,3	5,5					2013	<25

* Geschatte levensduur BMS: 2008-2018, geschatte levensduur DCMO: 2008-2018.

** De omvang van de initiële behoefte is verlaagd vanwege prioriteitsstelling.

Projectnaam

Groot Pantserwielvoertuig (GPW, Boxer)
Deelprojecten: ontwikkeling en productie

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Niet gemandateerd

Gereed

Oorspronkelijke planning: 2015

Huidige planning: 2017

Behoeftestelling

Dit project betreft de internationale ontwikkeling van een nieuw pantserwielvoertuig, dat Boxer wordt genoemd. De ontwikkeling van de Boxer is vanaf 1999 als binationaal project door Duitsland en het Verenigd Koninkrijk opgezet. Begin 2001 is Nederland tot deze samenwerking toegetreden, waarna het Verenigd Koninkrijk zich in 2004 uit het project heeft teruggetrokken. Vanaf dat moment is het project als een binationaal project door Duitsland en Nederland voortgezet. Het betreft de ontwikkeling van een gemeenschappelijk basisvoertuig en specifieke landgebonden missie modules. Voor Nederland worden momenteel voor operationeel gebruik vier versies voorzien: commandopost, ambulance, vracht, en genie. In december 2006 is voor de serieproductie een contract getekend omfattende de levering van 200 voertuigen voor Nederland en 272 voertuigen voor Duitsland.

De rijlesvoertuigen zullen in 2013 worden geleverd, waarna de levering van voertuigen voor operationeel gebruik is voorzien vanaf begin 2014 tot eind 2017. De levering van operationele voertuigen begint met vanaf 2015 de ambulance, gevolgd door de overige versies. Het Nederlandse leverschema loopt dus deels parallel met het ontwikkeltraject van de diverse versies. Duitsland loopt in het programma voor op Nederland want de serieproductie is eind 2008 begonnen en de eerste voertuigen zijn vanaf midden 2011 ingezet in Afghanistan.

Samenhang met het beleid

Dit project draagt bij aan het beleid om de operationele inzetbaarheid van de krijgsmacht verder te verbeteren met kwalitatief hoogwaardig materieel. Het past binnen het streven om de effectiviteit van hoofdwapensystemen verder te vergroten en op te kunnen treden in het gehele geweldsspectrum. Voorts past het in het streven om de interoperabiliteit in nationaal en internationaal verband te kunnen verbeteren. Verder worden met dit project bijdragen geleverd aan de ontwikkeling van nieuw beleid op het gebied van onderhoud. Het project draagt bij aan de volgende operationele capaciteiten van militair vermogen: ontplooibaarheid en mobiliteit, veiligheid en zelfbescherming en effectieve (wapen)inzet.

Gerelateerde projecten

- *Army Ground Based Air Defence System* (AGBADS)
- *Battlefield Management System* (BMS) en Datacommunicatie Mobiel Optreden (DCMO)
- Infanterie Gevechtsvoertuig (IGV), productie en training
- *Tactical Indoor Simulation* (TACTIS)
- Verbeterd Operationeel Soldaat Systeem (VOSS)
- Defensiebrede vervanging van ondersteunende Klein Kaliber Wapens

Belangrijke wijzigingen t.o.v. vorig jaar

Eind 2011 is overeenstemming bereikt over een groot aantal technische wijzigingen, waaronder de uitbreiding van de C4I voorzieningen. Ook is besloten de vracht/commandopost variant niet te verwerven. Om het gewicht van het voertuig te beperken moet het ontwerp worden aangepast met als gevolg een vertraging in de planning van de serielevering. Momenteel is de levering voorzien van 2013 tot en met 2017.

Relevante Kamerstukken

- Lijst van vragen en antwoorden over de dertiende jaarrapportage van het project Vervanging pantservoertuigen M-577 en YPR d.d. 30-05-2012 (Kamerstuk 26 396 nr. 93)
- Dertiende jaarrapportage van het project Vervanging pantservoertuigen M-577 en YPR d.d. 30-03-2012 (Kamerstuk 26 396 nr. 91)
- Lijst van vragen en antwoorden over de twaalfde jaarrapportage van het project Vervanging pantservoertuigen M-577 en YPR d.d. 07-06-2011 (Kamerstuk 26 396 nr. 87)
- Twaalfde jaarrapportage van het project Vervanging pantservoertuigen M-577 en YPR d.d. 21-04-2011 (Kamerstuk 26 396 nr. 86)
- Lijst van vragen en antwoorden over de elfde jaarrapportage van het project Vervanging pantservoertuigen M-577 en YPR d.d. 13-08-2010 (Kamerstuk 26 396 nr. 81)
- Elfde jaarrapportage van het project Vervanging pantservoertuigen M-577 en YPR d.d. 27-04-2010 (Kamerstuk 26 396 X nr. 79)

- Antwoord op kamervragen over kosten- en werkverdeling bij de ontwikkeling en productie van de Boxer d.d. 18-03-2010 (Kamerstuk aanhangsel nr. 1958)
- Lijst van vragen en antwoorden over de tiende jaarrapportage van het project Vervanging pantservoertuigen M-577 en YPR d.d. 09-06-2009 (Kamerstuk 26 396 nr. 74)
- Tiende jaarrapportage van het project Vervanging pantservoertuigen M-577 en YPR d.d. 15-04-2009 (Kamerstuk 26396 X nr.75)
- Lijst van vragen en antwoorden over de negende jaarrapportage van het project Vervanging pantservoertuigen M-577 en YPR d.d. 20-06-2008 (Kamerstuk 26 396 nr. 71)
- Lijst van vragen en antwoorden over de overname van Stork PWV door Rheinmetall Landssysteme d.d. 09-05-2008 (Kamerstuk 26 396 nr. 70)
- Negende jaarrapportage van het project Vervanging pantservoertuigen M-577 en YPR d.d. 08-04-2008 (Kamerstuk 26 396 nr. 69)
- Brief over de voorgenomen overname van Stork Pantserwielvoertuig BV (SPWV) door de Duitse firma Rheinmetall Landssysteme GmbH (RLS) d.d. 14-03-2008 (Kamerstuk 26 396 nr. 68)
- Brief over de resultaten van de verwervingsvoorbereiding van het project Groot Pantserwielvoertuig (D-brief) d.d. 18-10-2006 (Kamerstuk 26 396 nr. 63)
- Brief over voortgang project Groot Pantserwielvoertuig en over de voortzetting van de verwervingsvoorbereiding d.d. 23-06-2006 (Kamerstuk 26 396 nr. 57)
- Brief over de onderhandelingen m.b.t. aanschaf Boxer d.d. 19-06-2006 (Kamerstuk 26 396 nr. 56)
- Brief over prijsonderhandelingen Groot Pantserwielvoertuig d.d. 28-02-2006 (Kamerstuk 26 396 nr. 53)
- Brief over het deelproject ontwikkeling van een groot gepantserd wielvoertuig voor gevechtsondersteunende taken d.d. 16-12-2005 (Kamerstuk 26 396 nr. 51)
- Brief inzake toelichting op programma van eisen en vergelijking GTK-project met ongevraagd alternatief RDM (Piranha) (B/C-brief) d.d. 24-01-2001 (Kamerstuk 26 396 nr. 6)
- Brief over vervanging pantservoertuigen M-577 en YPR (basisbeschrijving groot project) d.d. 05-02-1999 (Kamerstuk 26 396 nr. 1)
- Brief inzake de noodzaak tot vervanging van de pantserrups commandovoertuigen type M-577 en pantservoertuigen YPR (A-brief) d.d. 18-04-1997 (Kamerstuk 25 000 X nr. 74)

Financiën

Jaar	Projectvolume	Raming uitgaven in € mln						Fasering tot	Raming exploitatielasten
		t/m 2012	2013	2014	2015	2016	2017		
Oorspronkelijk**	862,0							2015	>250*
2012	Ontwikkeling: 114,2	113,4	0,8					2013	>250*
	Productie: 729,6	292,5	142,6	140,5	119,6	31,5	2,9	2017	
2013	Ontwikkeling: 108,3	107,8	0,5					2013	>250*
	Productie: 735,5	201,6	104,8	156,4	153,4	94,4	14,9	2018	

* Geschatte levensduur: 30 jaar.

** Product- en projectvolume vergelijking ten opzichte van de initiële behoefte is niet goed mogelijk omdat er gedurende de looptijd van het project verschillende aanpassingen zijn geweest. Dit is toegelicht in bovengenoemde Kamerstukken en in jaarrapportage nummer twee, vier, vijf, zes en acht.

Projectnaam

Infanterie Gevechtsvoertuig (IGV), productie en training

Projectfase

Voltooid

Wel/niet gemandateerd

Niet gemandateerd

Gereed

Oorspronkelijke planning: 2011

Huidige planning: 2012

Behoeftestelling

Naast de Fennek (MRAT en AD versie) en het Groot Pantserwielvoertuig is dit het derde deelproject van het overkoepelende project Vervanging pantservoertuigen. Dit deelproject betreft de vervanging van de technisch en operationeel verouderde YPR-PRI 25 mm door een nieuw infanteriegevechtsvoertuig. Eind 2004 is het contract voor levering van de IGV (CV-90) getekend. Volgens de huidige planning zal de serielevering medio 2011 en de invoering bij de eenheden eind 2012 worden voltooid.

Samenhang met het beleid

Dit project draagt bij aan het beleid om de operationele inzetbaarheid van de krijgsmacht verder te verbeteren. Het past binnen het streven om de effectiviteit van de hoofdwapensystemen verder te vergroten en te voorzien in de bescherming van ingezette eenheden. Daarnaast past het in het streven op te kunnen treden in het gehele geweldspectrum. Verder worden met dit project bijdragen geleverd aan de ontwikkeling van nieuw beleid op het gebied van onderhoud. Het project draagt bij aan de volgende operationele capaciteiten van militair vermogen: ontplooibaarheid en mobiliteit, veiligheid en zelfbescherming en effectieve (wapen)inzet.

Gerelateerde projecten

- *Battlefield Management System (BMS)* en Datacommunicatie Mobiel Optreden (DCMO)
- Groot Pantserwielvoertuig (GPW, Boxer)
- *Tactical Indoor Simulation (TACTIS)*
- Verwerving CE-pakketten IGV

Belangrijke wijzigingen t.o.v. vorig jaar

De laatste voertuigen zijn geleverd en overgedragen aan de gebruiker. Een aantal resterende werkzaamheden, waaronder de CV-90 module in TACTIS, wordt in de komende periode voltooid.

Relevante Kamerstukken

- Lijst van vragen en antwoorden over de dertiende jaarrapportage van het project Vervanging pantservoertuigen M-577 en YPR d.d. 30-05-2012 (Kamerstuk 26 396 nr. 93)
- Dertiende jaarrapportage van het project Vervanging pantservoertuigen M-577 en YPR d.d. 30-03-2012 (Kamerstuk 26 396 nr. 91)
- Beleidsbrief 'Defensie na de kredietcrisis: een kleinere krijgsmacht in een onrustige wereld' d.d. 08-04-2011 (Kamerstuk 32 733 nr. 1)
- Lijst van vragen en antwoorden over de twaalfde jaarrapportage van het project Vervanging pantservoertuigen M-577 en YPR d.d. 07-06-2011 (Kamerstuk 26 396 nr. 87)
- Twaalfde jaarrapportage van het project Vervanging pantservoertuigen M-577 en YPR d.d. 21-04-2011 (Kamerstuk 26 396 nr. 86)
- Lijst van vragen en antwoorden over de elfde jaarrapportage van het project Vervanging pantservoertuigen M-577 en YPR d.d. 13-08-2010 (Kamerstuk 26 396 nr. 81)
- Elfde jaarrapportage van het project Vervanging pantservoertuigen M-577 en YPR d.d. 27-04-2010 (Kamerstuk 26 396 nr. 79)
- Lijst van vragen en antwoorden over de tiende jaarrapportage van het project Vervanging pantservoertuigen M-577 en YPR d.d. 15-04-2009 (Kamerstuk 26 396 nr. 75)
- Tiende jaarrapportage van het project Vervanging pantservoertuigen M-577 en YPR d.d. 15-04-2009 (Kamerstuk 26 396 nr. 74)
- Lijst van vragen en antwoorden over de negende jaarrapportage van het project Vervanging pantservoertuigen M-577 en YPR d.d. 20-06-2008 (Kamerstuk 26 396 nr. 71)
- Negende jaarrapportage van het project Vervanging pantservoertuigen M-577 en YPR d.d. 08-04-2008 (Kamerstuk 26 396 nr. 69)
- Brief over de resultaten van de gecombineerde studie- en verwervingsvoorbereidingsfase (C/D-fase) van het project Infanterie Gevechtsvoertuig (IGV) (C/D-brief) d.d. 09-11-2004 (Kamerstuk 26 396 nr. 40)
- Brief over de reductie van het aantal kandidaat-leveranciers voor het Infanterie Gevechtsvoertuig (IGV) d.d. 06-11-2002 (Kamerstuk 26 396 nr. 15)
- Brief over de voorstudieresultaten van het project Infanterie Gevechtsvoertuig (IGV) (B-brief) d.d. 18-03-2002 (Kamerstuk 26 396 nr. 11)
- Brief over vervanging pantservoertuigen M-577 en YPR (basisbeschrijving groot project) d.d. 05-02-1999 (Kamerstuk 26 396 nr. 1)
- Brief inzake de noodzaak tot vervanging van de pantserrups commandovoertuigen type M-577 en pantservoertuigen YPR (A-brief) d.d. 18-04-1997 (Kamerstuk 25 000 X nr. 74)

Financiën

Jaar	Project-volume	Raming uitgaven in € mln						Fasering tot	Raming exploitatielasten
		t/m 2012	2013	2014	2015	2016	2017		
Oorspronkelijk**	610,0							2011	
2012	1118,1	1118,1						2012	>250*
2013	1118,1	1112,6	5,5					2013	>250*

* Geschatte levensduur: 30 jaar.

** Product- en projectvolume vergelijking ten opzichte van de initiële behoefte is niet goed mogelijk omdat er gedurende de lange looptijd van het project verschillende aanpassingen zijn geweest. Dit is toegelicht in bovengenoemde Kamerstukken en in jaarrapportage nummer twee, zes en twaalf.

Projectnaam

Vervanging genie- en doorbraaktank

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Niet gemandateerd

Gereed

Oorspronkelijke planning: 2008

Huidige planning: 2013

Behoeftestelling

Tijdens crisisbeheersingsoperaties treden Nederlandse eenheden op in gebieden met natuurlijke en kunstmatig aangebrachte hindernissen als aarden wallen, greppels, barricades en mijnevelden.

Het is noodzakelijk te kunnen beschikken over eigen middelen die desnoods onder gevechtssomstandigheden in staat zijn hindernissen en infrastructurele voorzieningen aan te passen om de mobiliteit bij operaties te garanderen. Deze capaciteit kan zo nodig ook voor nationale taken bij calamiteiten en rampen worden ingezet. De KODIAK van de firma Rheinmetall Defence (gebaseerd op de Leopard 2 tank) voorziet in deze behoefte. De kwantitatieve behoefte bedraagt tien stuks deels voorzien van middelen om mijnevelden te doorbreken.

Samenhang met het beleid

Dit project draagt bij aan het beleid om de operationele inzetbaarheid van de krijgsmacht verder te verbeteren. Het past binnen het streven op te kunnen treden in het gehele geweldsspectrum.

Het project draagt bij aan de volgende operationele capaciteiten van militair vermogen: ontplooibaarheid en mobiliteit.

Gerelateerde projecten

- Battlefield Management System (BMS) en Datacommunicatie Mobiel Optreden (DCMO)
- Defensiebrede vervanging operationele wielvoertuigen (DVOW)
- Defensiebrede vervanging van ondersteunende Klein Kaliber Wapens

Belangrijke wijzigingen t.o.v. vorig jaar

Geen

Relevante Kamerstukken

- Brief over de resultaten van de verwervingsvoorbereiding van het project Verwerving genie- en doorbraaktank (D-brief) d.d. 28-11-2007 (Kamerstuk 31 200 X nr. 69)
- Brief project Verwerving genie- en doorbraaktank (B/C-brief) d.d. 19-04-2006 (Kamerstuk 30 300 X nr. 88)
- Brief inzake behoeftestelling mijndoorbraaksysteem (A-brief) d.d. 30-11-1993 (Kamerstuk 23 400 X nr. 19)

Financiën

Jaar	Project-volume	Raming uitgaven in € mln						Fasering tot	Raming exploitatielasten
		t/m 2012	2013	2014	2015	2016	2017		
Oorspronkelijk**	29,5							2008	
2012	87,4	80,0	7,4					2013	50-100*
2013	87,4	80,0	7,4					2013	50-100*

* Geschatte levensduur: 2012-2042.

** Het grote verschil tussen het initiële en het huidige projectvolume is het gevolg van herijkingen van de behoefte in kwalitatieve en kwantitatieve zin gedurende de lange looptijd van het project. Het initieel voorziene mijndoorbraaksysteem (1993) is gedurende de tweede helft van de jaren '90 kwalitatief gewijzigd in een geniedoorbraak systeem. Ook is hierbij de kwantitatieve behoefte aangepast. Het budget is tevens het afgelopen jaar verhoogd vanwege een prijseilaanpassing.

Projectnaam

Capability Upgrade Elektronische Oorlogvoering (CUP EOv)

Projectfase

In planning, A-fase

Wel/niet gemandateerd

Komt voor mandatering in aanmerking

Instream van-tot

Oorspronkelijke planning: 2010-2014

Huidige planning: 2014-2019

Behoeftestelling

De behoefte omvat een verbetering van het huidige EOv-systeem van het Commando Landstrijdkrachten. Het huidige systeem is het resultaat van een Duits-Nederlands samenwerkingsproject dat loopt sinds de tweede helft van de jaren '80. Het systeem is mobiel en is in staat de communicatie van een tegenstander te volgen (intercepteren), de plaats van de uitzendingen vast te stellen (peilen, lokaliseren) en deze uitzendingen te storen. Omdat op het gebied van elektronische oorlogvoering (EOv) de ontwikkelingen in de techniek elkaar snel opvolgen, is een voortdurende aanpassing en verbetering van het EOv-systeem noodzakelijk om ook nieuwe mogelijkheden van communicatie te kunnen intercepteren, peilen en storen.

Samenhang met het beleid

Het project draagt bij aan het beleid om de operationele inzetbaarheid van de krijgsmacht verder te verbeteren. Het past in het streven om de inlichtingenketen te versterken.

Het project draagt bij aan de volgende operationele capaciteiten van militair vermogen: gevalideerde inlichtingen, effectieve (wapen)inzet, veiligheid en zelfbescherming.

Gerelateerde projecten

Geen

Belangrijke wijzigingen t.o.v. vorig jaar

De A-fase is opnieuw met een jaar verlengd. Hierdoor kan de taakstelling als gevolg van de maatregelen in de beleidsbrief in het project worden verwerkt.

Relevante Kamerstukken

- Beleidsbrief 'Defensie na de kredietcrisis: een kleinere krijgsmacht in een onrustige wereld' d.d. 08-04-2011 (Kamerstuk 32 733 nr. 1)

Planning

Jaar	Projectvolume	Planning DMP						Fasering **	Raming exploitatielasten*
		2012	2013	2014	2015	2016	2017		
Oorspronkelijk	25-50							2010-2012	
2012	25-50	A (11)						2012-2018	
2013	25-50		A					2014-2019	

* Onderzoek naar exploitatiekosten maakt deel uit van het DMP.

Projectnaam

Patriot verlenging levensduur

Projectfase

In planning, A-fase

Wel/niet gemandateerd

Komt voor mandatering in aanmerking

Instroom van-tot**Oorspronkelijke planning:** 2017-2021**Huidige planning:** 2017-2021**Behoeftestelling**

Defensie gebruikt het Patriot systeem sinds 1987. Het project betreft de vernieuwing en instandhouding van componenten van de Patriot en de aan het wapen verbonden apparatuur. Hierdoor zal het Patriot systeem ten minste tot 2040 operationeel kunnen worden ingezet voor lucht- en raketverdediging.

Samenhang met het beleid

Dit project draagt bij aan het beleid om de operationele inzetbaarheid en slagkracht van de krijgsmacht verder te verbeteren. Het past binnen het streven om te voorzien in betere bescherming van het Navo grondgebied en ingezette eenheden en op te kunnen treden in het gehele geweldsspectrum, door middel van expeditieaire of territoriale lucht- en raketverdediging. Dit project draagt bij aan de operationele capaciteiten van militair vermogen: effectieve inzet, veiligheid en bescherming en hoogwaardige commandovoering.

Gerelateerde projecten

- Patriot vervanging COMPATRIOT
- Defensiebrede vervanging operationele wielvoertuigen (DVOW)

Belangrijke wijzigingen t.o.v. vorig jaar

Nieuw opgenomen

Relevante Kamerstukken

Geen

Planning

Jaar	Project-volume	Planning DMP						Fasering	Raming exploitatielasten
		2012	2013	2014	2015	2016	2017		
Oorspronkelijk	50-100		A					2017-2021	
2012									
2013	50-100		A					2017-2021	

Projectnaam

Patriot vervanging COMPATRIOT

Projectfase

In planning

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd, D-fase

Instroom van-tot

Oorspronkelijke planning: 2010

Huidige planning: 2015

Behoeftestelling

Voor de grondgebonden luchtverdediging beschikt de krijgsmacht onder meer over het Patriot grond-lucht geleide wapensysteem. Het verbindingssysteem COMPATRIOT ondersteunt de commandovoering en vuurleiding van het Patriot systeem. De effectiviteit van het Patriot systeem is er voor een belangrijk deel van afhankelijk. Het huidige COMPATRIOT systeem is technisch en economisch verouderd en dient te worden vervangen.

Samenhang met het beleid

Dit project draagt bij aan het beleid om de operationele inzetbaarheid van de krijgsmacht verder te verbeteren. Het project past in het streven om het vermogen om

op te treden in netwerken (*Network Enabled Capabilities*) verder te vergroten. Voorts past het project in het streven om te voorzien in betere bescherming van het Navo-grondgebied en van ingezette eenheden door bij te dragen aan de verdedigingscapaciteit tegen ballistische raketten. Het project draagt bij aan de volgende operationele capaciteiten van militair vermogen: effectieve inzet en hoogwaardige commandovoering.

Gerelateerde projecten

- Army Ground Based Air Defence System (AGBADS)
- Vernieuwing TITAAN
- Patriot verlenging levensduur
- Defensiebrede Vervanging Operationele Wielvoertuigen

Belangrijke wijzigingen t.o.v. vorig jaar

Geen

Relevante Kamerstukken

- Beleidsbrief 'Defensie na de kredietcrisis: een kleinere krijgsmacht in een onrustige wereld' d.d. 08-04-2011 (Kamerstuk 32733 nr. 1)
- Behoeftte vervanging COMPATRIOT verbindingssysteem (A-brief) d.d. 08-06-2006 (Kamerstuk 30 300 X nr. 112)

Planning

Jaar	Project-volume	Planning DMP						Fasering	Raming exploitatielasten
		2012	2013	2014	2015	2016	2017		
Oorspronkelijk	25-50							2007-2010	< 25
2012	25-50							2010-2015	< 25
2013*	25-50							2010-2015	< 25

* Gemandateerd project waarvan de A-brief al verzonden is.

Projectnaam

Vervanging 81mm mortier

Projectfase

In planning, A-fase

Wel/niet gemandateerd

Komt niet voor mandatering in aanmerking

Instroom van-tot**Oorspronkelijke planning:** 2017-2020**Huidige planning:** 2017-2020**Behoeftestelling**

Het project Vervanging 81mm mortier behelst de vervanging van (grondgebonden) vuursteuncapaciteit voor het Commando landstrijdkrachten (CLAS) en het Commando zeestrijdkrachten (CZSK) met het oog op de uitfasering van het 81mm mortier. De vuursteuncapaciteit van Defensie voldoet niet meer aan de eisen die de huidige conflicten hieraan stellen, zoals een groter bereik van de systemen en het zelfstandig functioneren van het wapen. De nieuwe wapensystemen zijn een aanvulling op de huidige systemen. De nieuwe capaciteit kan het gevecht van de lichte eenheden met vuursteun ondersteunen en draagt bij aan de bescherming van deze eenheden.

Samenhang met het beleid

De vervanging van het 81mm mortier draagt bij aan het vuursteunconcept voor het landoptreden van Defensie dat momenteel wordt ontwikkeld. Dit project draagt bij aan het beleid om de operationele inzetbaarheid van de krijgsmacht verder te verbeteren. Het past binnen het streven om op te kunnen treden in het gehele geweldsspectrum. Het project draagt bij aan de volgende operationele capaciteiten van militair vermogen: effectieve inzet.

Gerelateerde projecten

- Battlefield Management System (BMS) en Datacommunicatie Mobiel Optreden (DCMO)
- Vervanging Licht Indirect Vurend Systeem (LIVS)

Belangrijke wijzigingen t.o.v. vorig jaar

Nieuw opgenomen

Relevante Kamerstukken

Geen

Planning

Jaar	Projectvolume	Planning DMP						Fasering	Raming exploitatielasten*
		2010	2011	2012	2013	2014	2015		
Oorspronkelijk	100-250				A			2017-2020	
2012									
2013	100-250				A			2017-2020	

* Onderzoek naar exploitatiekosten vindt plaats op basis van het DMP.

Projectnaam

Vervanging bouwmachines, grondverzet- en wegherstelmiddelen

Projectfase

In planning

Wel/niet gemandateerd

Komt voor mandatering in aanmerking

Instream van-tot

Oorspronkelijke planning: 2015-2018

Huidige planning: 2015- 2016

Behoeftestelling

Nederland streeft naar een kwalitatief hoogwaardige en volledig inzetbare krijgsmacht die expeditionair en wereldwijd kan optreden. Om effectief en efficiënt te kunnen optreden is een krijgsmachtbrede capaciteit benodigd om gevechtseenheden te beschermen en te verplaatsen in het operatiegebied en om zo nodig de lokale - al dan niet beschadigde - infrastructuur te verbeteren voor eigen doeleinden.

Ervaringen uit recente militaire operaties onderstrepen dat er behoefte is aan grondverzet- en wegherstelmiddelen in alle fasen van de militaire operatie om tijdens het operationeel optreden de bescherming en de mobiliteit voor de eigen eenheden te kunnen garanderen.

In 1991 zijn de universele bouwmachines Werklust bij de krijgsmacht ingestroomd. Met het bereiken van de verlengde *End Life of Type* ontstaat behoefte aan vervangende capaciteit.

Samenhang met het beleid

Dit project draagt bij aan het beleid om de operationele inzetbaarheid van de krijgsmacht verder te verbeteren. Het past binnen het streven op te kunnen treden in het gehele geweldsspectrum. Het project draagt bij aan de volgende operationele capaciteiten van militair vermogen: ontplooibaarheid, bescherming en mobiliteit

Gerelateerde projecten

- Defensiebrede vervanging operationele wielvoertuigen (DVOW)

Belangrijke wijzigingen t.o.v. vorig jaar

De projectduur is verkort van vier naar twee jaar.

Relevante Kamerstukken

Geen

Planning

Jaar	Projectvolume	Planning DMP						Fasering	Raming exploitatielasten*
		2012	2013	2014	2015	2016	2017		
Oorspronkelijk	25-50	A (11)						2015-2018	
2012	25-50	A (11)						2015-2018	
2013	25-50	A						2015-2016	

* Onderzoek naar exploitatiekosten maakt deel uit van het DMP.

Projectnaam

Vervanging brugleggende tank

Projectfase

Leguaan: in realisatie
Leguaanbrug op Leopard 2A4: in planning, D-fase

Wel/niet gemandateerd

Leguaan: gemandateerd
Leguaanbrug op Leopard 2A4: komt voor mandatering in aanmerking

Instream van-tot

Leguaan op wielonderstel:

Oorspronkelijke planning: 2009

Huidige planning: 2011

Leguaan op Leopard 2A4:

Oorspronkelijke planning: 2004

Huidige planning: 2017-2021

Behoeftestelling

Het project vervanging brugleggende tank bestaat uit twee deelprojecten, te weten de Leguaanbrug op een wielonderstel (vier stuks) en de Leguaanbrug op een Leopard 2A4 onderstel (tien stuks). De Leguaanbrug op een wielonderstel kan belast worden tot *Military Load Class (MLC) 70*, de Leguaanbrug op Leopard tot MLC 80.

Brugleggers worden ingezet om tijdens operationeel optreden met zowel een hoge als lage geweldsintensiteit de mobiliteit voor de eigen eenheden te kunnen garanderen. Tijdens crisisbeheersingsoperaties treden Nederlandse eenheden op in gebieden waar overgangen moeten worden gecreëerd. Dit dient snel en met bescherming van eigen personeel te gebeuren. Zowel de Leguaanbrug op een wielonderstel als de Leguaanbrug op Leopard kan ook voor nationale taken bij calamiteiten en rampen worden ingezet.

De leguaanbrug op wielonderstel die van Noorwegen is overgenomen heeft een levensduurverlengend modificatieprogramma doorlopen. Inmiddels zijn alle systemen overgedragen aan de gebruiker. De ontwikkeling van de *Panzer Schnell Brücke* is gestopt. De door Krauss Maffei Wegman ontwikkelde leguaanbrug op de Leopard2A4 is een doorontwikkeling van de *Panzer Schnell Brücke* en is in productie. Samen met Duitsland is de leguaanbrug op Leopard2A4 uitvoerig getest. Duitsland heeft de vervanging van de brugleggende tank uitgesteld tot na 2020.

Samenhang met het beleid

Dit project draagt bij aan het beleid om de operationele inzetbaarheid van de krijgsmacht verder te verbeteren. Het past binnen het streven op te kunnen treden in het gehele geweldsspectrum.

Het project draagt bij aan de volgende operationele capaciteiten van militair vermogen: ontplooibaarheid en mobiliteit.

Gerelateerde projecten

- *Battlefield Management System* (BMS) en Datacommunicatie Mobiel Optreden (DCMO)

Belangrijke wijzigingen t.o.v. vorig jaar

Als gevolg van de maatregelen in de beleidsbrief is het budget verminderd en is het project vertraagd. Momenteel wordt onderzocht op welke wijze het project kan worden voortgezet op grond van de gewijzigde randvoorwaarden. Daarnaast zal het project niet meer samen met Duitsland worden uitgevoerd. Over de samenwerking met Duitsland bij de ontwikkeling van de *Panzer Schnell Brücke* zullen nieuwe afspraken worden gemaakt.

Relevante Kamerstukken

- Beleidsbrief 'Defensie na de kredietcrisis: een kleinere krijgsmacht in een onrustige wereld' d.d. 08-04-2011 (Kamerstuk 32 733 nr. 1)
- Brief over de voortgang project Vervanging brugleggende tank d.d. 20-05-2010 (Kamerstuk 32 123 X nr. 127)
- Brief over voorstudie/studie (B/C-brief) d.d. 25-06-1999 (Kamerstuk 26 645 nr. 1)
- Brief over behoeftestelling (A-brief) d.d. 05-02-1997 (Kamerstuk 25 000 X nr. 52)

Planning

Jaar	Projectvolume	Planning DMP						Fasering	Raming exploitatielasten*
		2012	2013	2014	2015	2016	2017		
Oorspronkelijk	100-250							2004	
2012	50-100		D					2017-2021	
2013	50-100		D					2017-2021	

* Door herijking van de behoefte kan nog geen prognose worden gegeven.

Projectnaam

Vervanging Mortieropsporingsradar (MOR)

Projectfase

In planning, A-fase

Wel/niet gemandateerd

Komt voor mandatering in aanmerking

Instream van-tot

Oorspronkelijke planning: 2011-2014

Huidige planning: 2014-2018

Behoeftestelling

Nederland streeft naar een kwalitatief hoogwaardige en volledig inzetbare krijgsmacht die expeditionair en wereldwijd kan opereren. Om effectief en efficiënt te kunnen optreden is een sterke inlichtingenpositie een eerste vereiste. Ervaringen uit recente militaire operaties onderstrepen dat. Inlichtingen zijn essentieel voor een goede *situational awareness* en meer in het bijzonder ook voor de bestrijding van vijandelijke grondwapens. Tot op heden kan de wapenlocatieradar (WLR)² voor een deel in deze behoefte voorzien. Met het einde van de levensduur van de WLR in zijn huidige vorm in 2008 ontstaat behoefte aan vervangende capaciteit. Omdat in de huidige netwerk omgeving synergie kan worden bereikt door sensoren te koppelen, wordt de vervanging van de WLR integraal benaderd en gerelateerd aan andere sensoren in het driedimensionale gevechtsveld. De vervanging dient tevens te voorzien in het in 2000 opgeheven artillerie geluidmeetdienststelsel. In de integrale

benadering van het project vervanging WLR worden tevens de mogelijkheden van het gebruik van sensoren voor compound-beveiliging en ter ondersteuning van het mobiele optreden gezien.

Samenhang met het beleid

Dit project draagt bij aan het beleid de inlichtingenketen te versterken. Het past binnen het streven om de effectiviteit van de hoofdwapensystemen verder te vergroten en op te treden in netwerken (*Network Enabled Capabilities*). Tevens past het binnen het streven naar betere bescherming van ingezette eenheden door hun informatiepositie te verbeteren.

Het project draagt bij aan de volgende operationele capaciteiten van militair vermogen: gevalideerde inlichtingen, effectieve inzet en veiligheid en bescherming.

Gerelateerde projecten

Geen

Belangrijke wijzigingen t.o.v. vorig jaar

Als gevolg van de beleidsbrief is de 101 Artillerie Ondersteunings Batterij opgeheven. Hierdoor wordt de capaciteit ondergebracht bij het Defensie Grondgebonden Luchtverdedigingscommando (DGLC). Hiermee is de personele en materiële inbedding veranderd, wat ertoe heeft geleid dat de A-fase van het project mortieropsporingsradar met een jaar is vertraagd.

Relevante Kamerstukken

Geen

Planning

Jaar	Projectvolume	Planning DMP						Fasering	Raming exploitatielasten*
		2012	2013	2014	2015	2016	2017		
Oorspronkelijk	100-250	A (09)						2011-2014	
2012	50-100	A (11)						2014-2018	
2013	50-100		A					2014-2018	

* Onderzoek naar exploitatiekosten maakt deel uit van het DMP.

² Hoewel het project Mortieropsporingsradar (MOR) is getiteld wordt in de praktijk over Wapenlocatieradar (WLR) gesproken. Met beide benamingen wordt hetzelfde bedoeld.

Projectnaam

Vervanging zware bergingscapaciteit

Projectfase

In planning, A-fase

Wel/niet gemandateerd

Komt voor mandatering in aanmerking

Instroom van-tot**Oorspronkelijke planning:** 2014-2023**Huidige planning:** 2014-2023**Behoeftestelling**

De voertuigen van Defensie die tijdens een operatie niet meer kunnen rijden moeten geborgen worden. De verwerving van een bergingsvoertuig voor de onlangs bij Defensie ingevoerde CV-90 is voorzien vanaf 2014. Momenteel wordt totdat een nieuw bergingsvoertuig beschikbaar is voor de berging van de CV-90 gebruik gemaakt van de verouderde Leopard I bergingstank. Na de opheffing van de tankbataljons zijn voldoende Leopard II bergingstanks beschikbaar om te worden gebruikt als bergingsvoertuig voor al het zware materieel zoals de CV-90, Bushmaster, Boxer, Pantserhouwitser, genie- en doorbraaktank en brugleggende tank. Na de uitvoering van het levensduurverlengende onderhoud en een operationele *upgrade* kan de Leopard II tank tot aan het einde van de levensduur van het bovengenoemde zware materieel de bergingstaak vervullen.

Het project wordt in twee fasen uitgevoerd: in de eerste fase worden vier Leopard II bergingstanks gemodificeerd. In de tweede fase volgen de overige voertuigen.

Samenhang met het beleid

Deze behoefte draagt bij aan het beleid om de operationele inzetbaarheid van de krijgsmacht te verbeteren. Daarnaast draagt deze behoefte bij de operationele capaciteiten van het militair vermogen: tijdige beschikbaarheid, ontplooibaarheid, mobiliteit, effectieve inzet en een adequate logistieke ondersteuning.

Gerelateerde projecten

- Infanterie gevechtsvoertuig (IGV)
- Groot pantservedelvoertuig (Boxer)
- Vervanging genie- en doorbraaktank
- Vervanging brugleggende tank

Belangrijke wijzigingen t.o.v. vorig jaar

Nieuw opgenomen

Relevante Kamerstukken

Geen

Planning

Jaar	Projectvolume	Planning DMP						Fasering	Raming exploitatielasten
		2012	2013	2014	2015	2016	2017		
Oorspronkelijk	50-100		A					2014-2023	
2012									
2013	50-100		A					2014-2023	

Projectnaam

Verwerving CE -pakketten IGV

Projectfase

In planning, A-fase

Wel/niet gemandateerd

Komt voor mandatering in aanmerking

Instream van-tot

Oorspronkelijke planning: 2011-2014

Huidige planning: 2014-2017

Behoeftestelling

De behoefte omvat de bescherming van het hoofdwapensysteem, het Infanterie Gevechtsvoertuig IGV), van de pantserinfanterie binnen de gemechaniseerde brigades. Dit voertuig is vanaf begin 2009 bij de gemechaniseerde eenheden ingestroomd. Het voertuig moet extra kunnen worden beschermd met beschermingspakketten tegen de heersende en toekomstige dreigingen. Deze dreigingen variëren van *Explosively Formed Projectiles* (EFP) tot diverse types *Rocket Propelled Grenades* (RPG) inclusief tandem heat projectielen. Om een voertuig daartegen te beschermen zijn nu al verschillende systemen op de markt, terwijl de ontwikkelingen in snel tempo verder gaan. Dit project voorziet in een combinatie van passief, reactief en actief pantser. De behoefte gaat uit van 45 pakketten waarmee een compleet pantserinfanteriebataljon kan worden uitgerust. De ontwikkelingen op de markt worden tijdens de looptijd van het project nauwlettend gevolgd. Om een goed beeld te krijgen van de beschikbare systemen en hun prestaties is gedurende het jaar 2009 een haalbaarheidsstudie uitgevoerd.

Uit deze studie is gebleken dat de behoefte realiseerbaar is.

Samenhang met het beleid

Dit project draagt bij aan het beleid om de operationele inzetbaarheid van de krijgsmacht verder te verbeteren. Het past binnen het streven te voorzien in betere bescherming van ingezette eenheden en tevens de effectiviteit van de hoofdwapensystemen verder te vergroten.

Het project draagt bij aan de volgende operationele capaciteiten van militair vermogen: effectieve inzet en veiligheid en bescherming.

Gerelateerde projecten

- Infanterie Gevechtsvoertuig (IGV), productie en training
- *Tactical Indoor Simulation* (TACTIS)

Belangrijke wijzigingen t.o.v. vorig jaar

Geen

Relevante kamerstukken

- Beleidsbrief 'Defensie na de kredietcrisis: een kleinere krijgsmacht in een onrustige wereld' d.d. 08-04-2011 (Kamerstuk 32 733 nr. 1)
- Brief over de resultaten van de gecombineerde studie- en verwervingsvoorbereidingsfase (C/D-fase) van het project Infanterie Gevechtsvoertuig (IGV) (C/D-brief) d.d. 09-11-2004 (Kamerstuk 26 396 nr. 40)

Planning

Jaar	Projectvolume	Planning DMP						Fasering	Raming exploitatielasten*
		2012	2013	2014	2015	2016	2017		
Oorspronkelijk	50-100	A (10)						2011-2014	
2012	50-100	A (11)						2014-2017	
2013	50-100	A						2014-2017	

* Onderzoek naar exploitatiekosten maakt deel uit van het DMP.

Projectnaam

Warmtebeeld *Lightweight Infrared Observation Nightsight (LION)*

Projectfase

In planning, A-fase

Wel/niet gemandateerd

Komt voor mandatering in aanmerking

Instroom van-tot

Oorspronkelijke planning: Nieuw project

Huidige planning: 2015-2018

Behoeftestelling

De behoefte betreft een vervanging van verscheidene kleine waarnemingssystemen. Het betreft oude generaties van helderheidsversterkers en warmtebeeldsystemen. Deze systemen maken optreden bij duisternis mogelijk inclusief optreden onder omstandigheden van verminderd zicht zoals neerslag en rook.

Deze systemen dienen voor doelopsporing en doelidentificatie en vergroten daarnaast de *situational awareness*. In het hedendaags optreden is doellocatiebepaling steeds belangrijker, mede ter voorkoming van ongewenste nevenschade of het treffen van de eigen eenheden. Ten slotte heeft de huidige generatie systemen bewezen zeer bruikbaar te zijn bij inlichtingenvergaring.

Samenhang met het beleid

Het project draagt bij aan het beleid om de operationele inzetbaarheid van de krijgsmacht verder te verbeteren en vormt een randvoorwaarde om voortdurend te kunnen optreden. Daarnaast past het in het streven de inlichtingenketen te versterken.

Het project draagt bij aan de volgende operationele capaciteiten van militair vermogen: Effectieve (wapen)inzet, veiligheid en zelfbescherming, gevalideerde inlichtingen en toepasbaar bij hoogwaardige commandovoering.

Gerelateerde projecten

- Richtkijker wapen schutter lange afstand
- Verwerving HV brillen
- Verbeterd Operationeel Soldaat Systeem (VOSS)

Belangrijke wijzigingen t.o.v. vorig jaar

Geen

Relevante Kamerstukken

Geen

Planning

Jaar	Projectvolume	Planning DMP						Fasering	Raming exploitatielasten*
		2012	2013	2014	2015	2016	2017		
Oorspronkelijk	25-50	A						2014-2017	
2012	25-50	A						2015-2018	
2013	25-50		A					2015-2018	

* Onderzoek naar de exploitatiekosten maakt deel uit van het DMP.

Projecten

Luchtstrijdkrachten

Projectnaam

AH-64D MTADS (Modernised Target Acquisition and Designation Sight)

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Niet gemandateerd

Gereed

Oorspronkelijke planning: 2009

Huidige planning: 2013

Behoeftestelling

Met dit project wordt de detectie- en identificatiecapaciteit van de AH-64D Apache aanzienlijk verbeterd. Tevens wordt de simulator op dezelfde standaard gebracht.

Samenhang met het beleid

Dit project draagt bij aan het beleid om de operationele inzetbaarheid van de krijgsmacht verder te verbeteren. De ervaringen tijdens de uitzendingen van de afgelopen jaren hebben het belang van de Apache helikopters duidelijk bewezen, zowel vanwege de uitstekende sensoren als de grote mobiliteit en de vuurkracht. Dit project draagt bij aan het verbeteren van de capaciteiten van de Apaches. Voorts past het binnen het streven om de inlichtingenketen te versterken en de informatiepositie van ingezette eenheden te verbeteren.

Het project draagt bij aan de volgende operationele capaciteiten van militair vermogen: effectieve inzet, gevalideerde inlichtingen, veiligheid en bescherming.

Gerelateerde projecten

- AH-64D upgrade
- AH-64D zelfbescherming (ASE)

Belangrijke wijzigingen t.o.v. vorig jaar

De laatste vijf modificatiepakketten zijn begin 2012 geleverd. De modificaties aan de laatste vijf helikopters worden uitgevoerd in combinatie met het voorziene preventieve onderhoud en andere voorziene modificaties. De laatste modificaties voor het project AH-64D MTADS zijn voorzien voor 2013.

Relevante Kamerstukken

- Brief modificeren vijf reservetoestellen d.d. 29-05-2008 (Kamerstuk 27 830 X nr. 54)
- Brief modernisering Apache helikopters (A/B/C/D-brief) d.d. 14-11-2003 (Kamerstuk 29 200 X nr. 52)

Financiën

Jaar	Project-volume	Raming uitgaven in € mln						Fasering tot	Raming exploitatielasten*
		t/m 2012	2013	2014	2015	2016	2017		
Oorspronkelijk	109,4							2009	
2012	83,5	83,5						2012	
2013	77,5	77,4	0,1					2013	

* Geen afzonderlijke raming. De exploitatie is opgenomen in 'Instandhouding Apache'.

Projectnaam

AH-64D upgrade

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Niet gemandateerd

Gereed**Oorspronkelijke planning:** 2010-2013**Huidige planning:** 2013-2016**Behoeftestelling**

Defensie levert een kwalitatief en technologisch hoogwaardige bijdrage aan internationale operaties in alle delen van het geweldsspectrum. De Nederlandse Apache helikopters vormen daarvan een belangrijke component. De huidige versie van de Nederlandse Apache, de *Block I*-versie, heeft de grenzen van haar operationele capaciteiten bereikt. De enige andere gebruiker van deze versie van de Apache, de Amerikaanse landmacht, is in hoog tempo haar toestellen aan het moderniseren. Door de *Block II upgrade* houdt Nederland operationele en logistieke aansluiting met de VS. De *Block II upgrade* leidt tot een verbetering van de *situational awareness* van de Apache bemanning, waardoor snel een beeld van de tactische situatie kan worden verkregen. Daarnaast kan de bemanning door de *Block II upgrade* opereren in een *Network Enabled Capabilities* (NEC-) omgeving.

Samenhang met het beleid

Dit project draagt bij aan het beleid om de operationele inzetbaarheid van de krijgsmacht verder te verbeteren. Het past binnen het streven om het vermogen om op te treden in netwerken (*Network Enabled Capabilities*) verder te vergroten, te voorzien in betere bescherming van ingezette eenheden, de effectiviteit van de hoofdwapensystemen verder te vergroten, de interoperabiliteit in nationaal en internationaal verband te kunnen verbeteren en op te kunnen treden in het gehele geweldsspectrum. Het project draagt bij aan de volgende operationele capaciteiten van militair vermogen: ontplooibaarheid en mobiliteit en effectieve inzet.

Gerelateerde projecten

- AH-64D MTADS (*Modernised Target Acquisition and Designation Sight*)
- AH-64D zelfbescherming (ASE)
- Nieuwe generatie identificatiesystemen (*IFF mode 5/mode S*)

Belangrijke wijzigingen t.o.v. vorig jaar

De deelbehoefte *Blue Force Tracker* (BFT) is door de Amerikaanse overheid vrijgegeven voor verkoop en kan binnen het beschikbare budget en gelijktijdig met de modificaties die in het kader van de *upgrade* zijn gecontracteerd worden uitgevoerd. Over de verwerving van de deelbehoefte *Video Downlink/Uplink* zal de Kamer worden geïnformeerd zodra meer duidelijkheid bestaat over de haalbaarheid op technisch en financieel gebied.

Relevante Kamerstukken

- Brief project Apache Block II upgrade; gecombineerde (voor)studie- en verwervingsvoorbereidingsfase (B/C/D-brief) d.d. 28-10-2009 (Kamerstuk 27 830 nr. 67)
- Brief beantwoording Kamervragen d.d. 01-12-2008 (Kamerstuk 27 830 nr. 58)
- Brief DMP A-fase (A-brief) d.d. 30-10-2008 (Kamerstuk 27 830 nr. 56)
- Brief modificeren vijf reservetoestellen d.d. 29-05-2008 (Kamerstuk 27 830 X nr. 54)
- Hoofdlijnennotitie d.d. 02-07-2007 (Kamerstuk 30 800 X nr. 109)

Financiën

Jaar	Project-volume	Raming uitgaven in € mln						Fasering tot	Raming exploitatielasten*
		t/m 2012	2013	2014	2015	2016	2017		
Oorspronkelijk	100-250							2010-2013	
2012	118,0	17,1	29,0	45,0	26,9			2015	
2013	118,0	13,6	31,2	46,3	26,9			2015	

* Zoals gemeld in de brief van 28-10-2009 heeft dit project geen invloed op de exploitatiekosten.

Projectnaam

AH-64D verbetering bewapening

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Instream van-tot

Oorspronkelijke planning: 2012-2014

Huidige planning: 2012-2017

Behoeftestelling

Bij de invoering van de Apache in 1996 is een munitiepakket ingevoerd met als uitgangspunt het optreden in reguliere conflicten. Tijdens recente operaties is gebleken dat dit munitiepakket niet optimaal aansluit bij het optreden onder asymmetrische omstandigheden. Zo voldoet het pakket niet geheel aan de eisen die tegenwoordig worden gesteld aan precisie en proportionaliteit. Verder is een deel van de munitie onbruikbaar geworden ten gevolge van het verbod op clustermunie dat sinds eind 2008 van kracht is. Daarnaast bereikt een deel van het munitiepakket in 2012 het einde van de technische levensduur. Ten slotte hebben diverse technologische ontwikkelingen geleid tot nieuwe munitietypen die beter geschikt zijn voor modern militair optreden. Deze combinatie van factoren maakt een herziening van het munitiepakket voor de Apache noodzakelijk.

Samenhang met het beleid

Dit project draagt bij aan het beleid om de operationele inzetbaarheid van de krijgsmacht verder te verbeteren. Het past binnen het streven om zo effectief en doelmatig mogelijk op te kunnen treden, met een zo gering mogelijke kans op onbedoelde nevenschade. Het project draagt bij aan de volgende operationele capaciteiten van militair vermogen: effectieve inzet en veiligheid en bescherming.

Relatie met andere projecten

- Geen

Belangrijke wijzigingen t.o.v. vorig jaar

Geen

Relevante Kamerstukken

- Brief inzake het project AH-64D verbetering bewapening d.d. 03-05-2010 (Kamerstuk 27 830 nr. 76)
- Brief behoeftestelling verbetering bewapening Apache helikopter (A-brief) d.d. 11-12-2009 (Kamerstuk 27 830 nr.68)
- Beleidsbrief Wereldwijd Dienstbaar d.d. 18-09-2007 (Kamerstuk 31 243 nr. 1)

Financiën

Jaar	Project-volume	Raming uitgaven in € mln						Fasering tot	Raming exploitatielasten*
		t/m 2012	2013	2014	2015	2016	2017		
Oorspronkelijk									
2012	25-50								
2013	25,6	0,1	3,9	4,0	8,0	8,0	1,7	2017	0,1*

* 0,1 M€ extra tov huidig pakket per jaar

Projectnaam

Chinook uitbreiding en versterking
(vier + twee)

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Niet gemandateerd

Gereed

Oorspronkelijke planning: 2009

Huidige planning: Het eerste toestel wordt in het derde kwartaal 2012 geleverd. De overige toestellen volgen binnen een half jaar na eerste levering.

Behoeftestelling

Zowel nationaal als internationaal wordt een ernstig tekort aan vooral middelzware transporthelikopters onderkend. In het bijzonder de crisisbeheersingsoperaties van de laatste jaren hebben het grote belang van transporthelikopters laten zien. Door de Nederlandse Chinookvloot uit te breiden met vier toestellen wordt een bijdrage geleverd aan het bestrijden van dit tekort. Met dit project worden tevens twee toestellen vervangen die in 2005 verloren zijn gegaan tijdens operaties in Afghanistan. Het project voorziet daarnaast in de verwerving van beperkte voorzieningen voor het uitvoeren en ondersteunen van speciale operaties.

Samenhang met het beleid

Dit project draagt bij aan het beleid om de operationele inzetbaarheid van de krijgsmacht verder te vergroten. In de studie Integrale Helikoptercapaciteit is de behoefte kenbaar gemaakt voor de uitbreiding van de Chinookvloot. Uitbreiding en versterking van de Chinookvloot past in het streven om de luchttransportcapaciteit verder te vergroten. Het levert een bijdrage aan het vervullen van de grote nationale en internationale behoefte aan transporthelikopters, onder meer tijdens crisisbeheersingsoperaties. Het project draagt bij aan de volgende operationele capaciteiten van militair vermogen: effectieve inzet, adequate logistieke ondersteuning en gevalideerde inlichtingen.

Gerelateerde projecten

- Chinook Vervanging en modernisering

Belangrijke wijzigingen t.o.v. vorig jaar

De eerste van zes Chinook-helikopters wordt in het derde kwartaal van 2012 geleverd.

Relevante Kamerstukken

- Brief Luchttransport en Chinook d.d. 13-10-2011 (Kamerstuk 33 000 X nr. 10)
- Brief Luchttransport en Chinook d.d. 17-09-2010 (Kamerstuk 32 123 X nr. 158)
- Brief operationele inzetbaarheid van de helikoptervloot d.d. 01-04-2010 (Kamerstuk 32 123 X nr. 117)
- Antwoorden op vragen inzake vier projecten op het gebied van luchttransport en Chinook d.d. 06-11-2009 (Kamerstuk 32 123 X nr. 25)
- Brief Luchttransport en Chinook d.d. 27-10-2009 (Kamerstuk 32 123 X nr. 16)
- Brief Luchttransport en Chinook d.d. 25-11-2008 (Kamerstuk 31 700 X nr. 28H)
- Antwoorden op vragen over de Chinook aanschaf d.d. 13-02-2007 (Kamerstuk 30 800 X nr. 67)
- Brief inzake resultaten verwervingsvoorbereiding (B/C/D-brief) d.d. 02-02-2007 (Kamerstuk 30 800 X nr. 57)
- Brief inzake behoeftestelling (A-brief) d.d. 28-09-2005 (Kamerstuk 30 300 X nr. 5)
- Studie Integrale Helikoptercapaciteit d.d. 21-09-2004 (Kamerstuk 29 800 nr. 3)

Financiën

Jaar	Project-volume	Raming uitgaven in € mln						Fasering tot	Raming exploitatielasten
		t/m 2012	2013	2014	2015	2016	2017		
Oorspronkelijk	379,6							2008	50-100*
2012**	364,6	360,8	0,7	1,9	1,2			2015	50-100*
2013	364,6	353,4	8,9	2,3				2014	50-100*

* Geschatte levensduur van 30 jaar.

** De verwerving van munitie maakt deel uit van het projectbudget waardoor de fasering duurt tot en met 2015.

Projectnaam

F-16 M5 modificatie

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Gereed

Oorspronkelijke planning: 2011

Huidige planning: 2013

Behoeftestelling

Om de F-16 gevechtsvliegtuigen tot de vervanging van de F-16 op het vereiste operationele niveau te houden, moeten de toestellen worden gemoderniseerd. De M5 modificatie wordt samen met andere Europese gebruikers en de Verenigde Staten uitgevoerd in het kader van het *Multi National Fighter Program (MNFP)*. Het M5 modificatieprogramma omvat wijzigingen bij zowel de hardware als de software van de F-16's. Door het M5 programma krijgt de F-16 een moderner GPS-systeem en wordt het toestel onder meer geschikt voor het gebruik van andere typen precisiegeleide wapens en voor een moderner elektronisch zelfbeschermingssysteem. De M5 ontwikkeling bestaat uit drie aspecten. Ten eerste de M5 software, ten tweede de *engineering* en modificatie van twee testvliegtuigen (TVI) en ten slotte de ontwikkeling van modificatiepakketten voor de F-16 vloot.

Samenhang met het beleid

Dit project past in het beleid om de operationele inzetbaarheid van de krijgsmacht verder te verbeteren. Het past binnen het streven om de effectiviteit van de hoofdwapensystemen verder te vergroten. Het project draagt bij aan de volgende operationele capaciteiten van militair vermogen: ontplooibaarheid en mobiliteit, effectieve (wapen)inzet, hoogwaardige commandovoering, veiligheid en zelfbescherming.

Gerelateerde projecten

- F-16 *mode 5 IFF* (M6 modificatie)
- F-16 M6.5 onderhoudstape
- F-16 verbetering lucht-grond bewapening fase I
- F-16 zelfbescherming (ASE)
- Vervanging F-16

Belangrijke wijzigingen t.o.v. vorig jaar

De planning van het project is versneld. Het project wordt naar verwachting voltooid in 2013 in plaats van 2016.

Relevante Kamerstukken

- Brief *Helmet Mounted Cueing System* voor de F-16 d.d. 16-06-2005 (Kamerstuk 27 487 nr.8)
- Brief F-16 M5 modificatie (A-brief) d.d. 12-11-2004 (Kamerstuk 27 487 nr. 5)

Financiën

Jaar	Project-volume	Raming uitgaven in € mln						Fasering tot	Raming exploitatielasten*
		t/m 2012	2013	2014	2015	2016	2017		
Oorspronkelijk**	62,0							2011	
2012	51,0	39,6	2,4	1,5				2018	
2013	46,3	37,6	2,0	0,5				2018	

* Geen afzonderlijke raming. De exploitatie is opgenomen in 'Instandhouding jachtvliegtuigen'.

** Het verschil in oorspronkelijk budget met het huidige budget is het gevolg van een te ruime inschatting van de initiële ramingen.

Projectnaam

F-16 M6.5 onderhoudstape

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Gereed**Oorspronkelijke planning:** 2011-2015**Huidige planning:** 2012-2015**Behoeftestelling**

De vloot F-16 gevechtsvliegtuigen dient periodiek te worden gemodificeerd zodat de toestellen gedurende de resterende gebruiksduur effectief en inter-operabel kunnen blijven opereren en blijven voldoen aan de hoge eisen met betrekking tot veiligheid en bescherming. In tegenstelling tot voorgaande modificaties, waar operationele uitbreidingen en verbeteringen de boventoon voerden, is de M6.5-modificatie voornamelijk gericht op het onderhoud van de vliegtuigsoftware. Dit onderhoud is noodzakelijk om de F-16, zoals in de huidige planning staat, tot einde van dit decennium operationeel inzetbaar te houden.

De M6.5-modificatie speelt in op aanpassingen van bijvoorbeeld essentiële netwerksystemen en is van belang voor de operationele inzet van wapens en het zoveel mogelijk beperken van nevenschade. Ook vergroot de modificatie de vliegveiligheid en de overlevingskansen tijdens inzet. Verder wordt de interoperabiliteit met de gevechtsvliegtuigen van coalitiepartners gewaarborgd. Door deelneming aan het internationale M6.5-

modificatie programma kan Nederland bij de instandhouding van het wapensysteem de komende jaren gebruik blijven maken van de schaalvoordelen die het *Multi National Fighter Program (MNFP)* partnerschap biedt.

Samenhang met het beleid

Dit project draagt bij aan het beleid om de operationele inzetbaarheid van de krijgsmacht verder te verbeteren. Het past in het streven om de effectiviteit van de hoofdwapensystemen verder te verbeteren teneinde op te kunnen treden in het gehele geweldsspectrum. Voorts is het project van belang voor het optreden samen met bondgenoten. Het verbetert de interoperabiliteit in internationaal verband. Dit project draagt bij aan de volgende operationele capaciteiten van militair vermogen: tijdige beschikbaarheid, ontplooibaarheid en mobiliteit, effectieve (wapen)inzet, hoogwaardige commandovoering, veiligheid en bescherming.

Gerelateerde projecten

- F-16 M5 modificatie
- F-16 *mode 5 IFF* (M6 modificatie)
- F-16 verbetering lucht-grond bewapening, fase 1
- Vervanging F-16

Belangrijke wijzigingen t.o.v. vorig jaar

Door een vermindering van het projectbudget bedraagt dit momenteel minder dan € 25 miljoen. Het project zal niet meer worden opgenomen in de begroting en het MPO.

Relevante Kamerstukken

- Antwoorden op vragen over de M6.5 softwaremodificatie F-16 d.d. 01-10-2010 (Kamerstuk 27 830 nr. 83)
- Kamerbrief projecten F-16 Verbetering lucht-grondbewapening, fase 2 en F16 M6.5 onderhoudstape d.d. 15-09-2010 (Kamerstuk 2010D36625)
- Brief over de M6.5 softwaremodificatie voor de F-16 (A-brief), d.d. 25-05-2010 (Kamerstuk 26 488 nr. 238)

Financiën

Jaar	Project-volume	Raming uitgaven in € mln						Fasering	Raming exploitatielasten
		2012	2013	2014	2015	2016	2017		
Oorspronkelijk	>25								
2012	<25								
2013	21,9	5,8	5,7	5,7	4,7			2015	

Projectnaam

F-16 mode 5 IFF

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Gereed

Oorspronkelijke planning: 2009-2011

Huidige planning: 2012-2015

Behoeftestelling

Het onderscheiden van vijandelijke en vriendschappelijke eenheden is bij het operationele optreden essentieel. De huidige methoden die hiervoor worden gebruikt raken technisch verouderd. In Navo-verband is besloten het huidige IFF systeem (*Identification Friend or Foe*) mode 4 te gaan vervangen door mode 5. De Navo-partners krijgen hiermee de beschikking over een waterdicht systeem waarmee de identificatie versluierd uitgevoerd kan worden. De overgang naar mode 5 voor offensieve wapensystemen wordt voorzien in 2012-2015. Voor de Nederlandse F-16's wordt de mode 5 IFF capaciteit verworven via deelname aan het multinationale M6 modificatieprogramma voor de F-16.

Samenhang met het beleid

Het project draagt bij aan het beleid om de operationele inzetbaarheid van de krijgsmacht verder te verbeteren. Het past in het streven om op te kunnen treden in het hogere deel van het geweldsspectrum. Voorts is het project van belang voor het optreden samen met bondgenoten. Het verbetert de interoperabiliteit in internationaal verband. Het project draagt bij aan de volgende operationele capaciteiten van militair vermogen: hoogwaardige en adequate commandovoering, veiligheid en bescherming.

Gerelateerde projecten

- F-16 verbetering lucht-grond bewapening, fase II
- Nieuwe generatie identificatiesystemen (IFF mode 5/mode S)
- M6.5 onderhoudstape voor de F-16
- Vervanging F-16

Belangrijke wijzigingen t.o.v. vorig jaar

Geen

Relevante Kamerstukken

- Kamerbrief over de M6.5-softwaremodificatie voor de F-16 d.d. 20-05-2010 (Kamerstuk 26 488 nr. 238)
- Brief F-16 mode 5 IFF (A-brief) d.d. 03-10-2007 (Kamerstuk 26 488 nr. 62)

Financiën

Jaar	Project-volume	Raming uitgaven in € mln						Fasering tot	Raming exploitatielasten
		t/m 2012	2013	2014	2015	2016	2017		
Oorspronkelijk	<25							2008-2014	
2012	39,3	25,3	7,5	5,5	1,0			2015	3M€*
2013	39,3	19,9	6,2	9,8	3,4			2015	3M€*

* Bij een verwachte levensduur van 20 jaar.

Projectnaam

F-16 verbetering lucht-grond bewapening, fase 1

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Gereed

Oorspronkelijke planning: april 2004 tot december 2007

Huidige planning: 2004 tot 2015

Behoeftestelling

Dit project heeft tot doel de bewapening van de F-16 aan te vullen en te verbeteren. De verbetering omvat vooral een grotere precisie, om de inzet vanaf middelbare hoogte te verbeteren en de inzet onder slechte weersomstandigheden mogelijk te maken. Het project richt zich op het verwerven en verder invoeren van precisiegeleide wapens. Het gaat om laser- en GPS-geleide wapens en verbeterde munitie voor het boordkanon.

Samenhang met het beleid

Dit project draagt bij aan het beleid om de operationele inzetbaarheid van de krijgsmacht verder te verbeteren. Het past in het streven om de effectiviteit van de hoofdwapensystemen verder te vergroten, in het bijzonder de inzet van precisiegeleide wapens.

Dit project draagt bij aan de volgende operationele capaciteiten van militair vermogen: effectieve (wapen)inzet.

Gerelateerde projecten

- F-16 M5 modificatie
- F-16 verbetering lucht-grond bewapening, fase 2
- Vervanging F-16

Belangrijke wijzigingen t.o.v. vorig jaar

Levering van resterende deel van laser- en GPS-geleide wapens wordt verwacht in 2014 tot midden 2015.

Relevante Kamerstukken

- Brief over de verbetering van het lucht-grond wapenpakket van de Koninklijke Luchtmacht (A-brief) d.d. 25-02-2003 (Kamerstuk 27 830 nr. 16)

Financiën

Jaar	Project-volume	Raming uitgaven in € mln						Fasering tot	Raming exploitatielasten*
		t/m 2012	2013	2014	2015	2016	2017		
Oorspronkelijk	78,5							2006	
2012	58,8	37,2	1,5	14,0	6,1			2014	
2013	58,8	39,2	1,2	12,0	6,4			2015	

* Geen afzonderlijke raming. Exploitatie is opgenomen in 'Instandhouding jachtvliegtuigen'.

Projectnaam

F-16 zelfbescherming (ASE)

Projectfase

In realisatie/in planning (verschillende deelprojecten)

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Gereed

Oorspronkelijke planning: 2007-2010

Huidige planning: 2009 - 2015

Behoeftestelling

Met dit project wordt de zelfbescherming van de F-16's verbeterd door een aanpassing van de radarstoorzender. Daarnaast omvat het de verbetering van de presentatie in de cockpit door middel van inbouw van het *Advanced Threat Display (ATD)*. De bijbehorende test-, analyse- en verificatiesystemen maken ook deel uit van het project.

Samenhang met het beleid

Het project past bij de vergroting van het expeditionaire vermogen en verhoogt de inzetbaarheid van de krijgsmacht door bij te dragen aan de verbetering van de operationele inzetbaarheid van de F-16.

Het project draagt bij aan de volgende operationele capaciteiten van militair vermogen: effectieve inzet en veiligheid en bescherming.

Gerelateerde projecten

- F-16 M5 modificatie
- F-16 verbetering lucht-grond bewapening, fase 2
- Langer Doorvliegen F-16 – Operationele Zelfverdediging

Belangrijke wijzigingen t.o.v. vorig jaar

Voor verbetering van de radarstoorzender zijn de Verenigde Staten begin 2010 verzocht om aansluiting bij een project van de Amerikaanse luchtmacht (USAF). Bij dit project wordt dezelfde soort stoorzender gemodificeerd en de samenwerking leidt tot financiële voordelen. Als gevolg van de concurrentie tussen de verschillende aanbieders op de markt heeft het verwerkingstraject van de USAF ongeveer een jaar langer geduurd dan was voorzien. Hierdoor is ook dit project met een jaar vertraagd. Naar verwachting zal de totale capaciteit in 2015 beschikbaar komen.

Relevante Kamerstukken

- Brief behoeftestelling F-16 ASE (A-brief) d.d. 06-04-2006 (Kamerstuk 27 487 nr. 9)

Financiën

Jaar	Project-volume	Raming uitgaven in € mln						Fasering tot	Raming exploitatielasten*
		t/m 2012	2013	2014	2015	2016	2017		
Oorspronkelijk	50-100							2005-2010	
2012	81,0	18,6	26,0	36,4				2014	
2013	81,0	7,6	25,0	23,5	24,9			2015	

* Geen afzonderlijke raming. De exploitatie is opgenomen in 'Instandhouding jachtvliegtuigen'.

Projectnaam

Vervanging F-16

Deelprojecten: *System Development & Demonstration* (SDD) (in realisatie), Nederlandse projecten (in realisatie) en Voortgezette verwervingsvoorbereiding/productie (in planning)

Projectfase

Vervanging F-16 productie: in planning, D-fase

SDD en NL projecten en testtoestellen: in realisatie

Wel/niet gemandateerd

Niet gemandateerd

Gereed

Oorspronkelijke planning: Vanaf 2012 tot tenminste 2025

Huidige planning: Besluitvorming over de vervanger van de F-16 is aan het volgend kabinet.

Behoeftestelling

Het project Vervanging F-16 heeft tot doel tijdig te voorzien in de vervanging van de F-16 jachtvliegtuigen van de Nederlandse krijgsmacht. Naast de verwerving van nieuwe jachtvliegtuigen gaat het tevens om de verwerving van bijbehorende simulatoren, initiële reservedelen, infrastructuur, speciale gereedschappen, meet- en testapparatuur, documentatie, initiële opleidingen en transport evenals de betaling van BTW.

Nederland neemt sinds 2002 als level 2 partner deel aan de *System Development & Demonstration-fase* (SDD-fase) van het *Joint Strike Fighter* programma. Vanaf dat moment is het project Vervanging F-16 voortgezet met de verwervingsvoorbereidingsfase (D-fase) van het DMP. In deze D-fase heeft het SDD-

partnerschap gestalte gekregen en wordt het verwervingsbesluit voorbereid. Nederland draagt in totaal 800 miljoen dollar bij aan de SDD-fase. Hiervan is 50 miljoen dollar bestemd voor door Nederland geïnitieerde projecten.

In 2006 hebben de negen SDD-partners het *Production, Sustainment and Follow-On Development Memorandum of Understanding* (PSFD MoU) getekend. In dit MoU zijn afspraken vastgelegd over de productie, de instandhouding en de doorontwikkeling van de JSF, alsmede over de besturing van deze aspecten gedurende 45 jaar. Het PSFD MoU bevat tevens spelregels met betrekking tot de industriële participatie van de JSF-partnerlanden.

Nederland en Italië hebben in 2004 het initiatief genomen om samenwerkingsmogelijkheden in Europees verband te bezien. Dit initiatief heeft in maart 2006 geleid tot een MoU tussen Italië en Nederland over samenwerking bij de productie en de instandhouding (IT/NL *Production & Sustainment* (P&S) MoU). In juni 2007 heeft Noorwegen zich hierbij aangesloten.

Het kabinet heeft in 2008 besloten het MoU te tekenen over de deelneming aan *Initial Operational Test & Evaluation* (IOT&E) van de JSF in de Verenigde Staten. Voorwaarde voor deelneming is de inbreng van twee Nederlandse testtoestellen.

Samenhang met het beleid

Gevechtsvliegtuigen vormen een onmisbare component van een hoogwaardige expeditie-onaire krijgsmacht die in staat is te worden ingezet in het gehele geweldsspectrum. Daarnaast wil Defensie kunnen deelnemen aan *initial entry* operaties waarbij snel een

militair overwicht moet worden bereikt. Het luchtwapen is hiervoor bij uitstek geschikt. Tevens spelen gevechtsvliegtuigen een belangrijke rol bij de nationale veiligheid, bijvoorbeeld als *Quick Reaction Alert*. Hiermee sluit het project aan bij de doelstellingen van de beleidsbrief over de toekomst van Defensie. Dit project draagt bovendien bij aan het beleid om de operationele inzetbaarheid van de krijgsmacht te verbeteren, de effectiviteit van de hoofdwapensystemen verder te vergroten en de interoperabiliteit in nationaal en internationaal verband te verbeteren. Het project draagt bij aan de volgende operationele capaciteiten van militair vermogen: gevalideerde informatie, effectieve (wapen)inzet, veiligheid en bescherming. Het sensorenpakket draagt bij aan de versterking van de inlichtingen capaciteit voor onder andere cyberoperaties, bescherming tegen IED's en optreden binnen NEC. Tot slot biedt het project ruimte voor verdergaande Europese samenwerking bij de instandhouding van jachtvliegtuigen (*European Footprint*).

Gerelateerde projecten

Bij tal van lopende en nieuwe behoeftestellingen wordt rekening gehouden met de vervanging van de F-16. Het betreft ten eerste de nog noodzakelijke verbeteringen aan de F-16, zowel hardware als software. Ten tweede betreft het materieelprojecten waarvan de te verwerven middelen in eerste instantie zijn bestemd voor gebruik met de F-16, maar die in de toekomst tevens moeten kunnen worden gebruikt met de vervanger daarvan. Ook kan het gaan om projecten die geen directe relatie hebben met de F-16, maar waarvan wordt voorzien dat die relatie er wel zal zijn met het vervangende toestel. Met de jaarrapportage van het project Vervanging F-16 over 2010 is gerapporteerd over de gerelateerde projecten.

Belangrijke wijzigingen t.o.v. vorig jaar

Begin 2012 is de herstructurering van het F-35 programma ten gevolge van het doorbreken van de Nunn-McCurdy grens voltooid. Dit is eind maart 2012 door het Pentagon formeel bekrachtigd. De ontwik-

kelingsfase is met twee jaar verlengd en wordt naar verwachting afgesloten in 2019. Verder hebben de Verenigde Staten besloten om door te gaan met de aanschaf van toestellen in LRIP-series waarbij per bestelling toestemming zal worden verleend. Het JPO is verzocht om criteria op te stellen om het moment te bepalen waarop overgeschakeld kan worden van de jaarlijkse LRIP-productieseries naar een systeem waarbij voor meerdere jaren in één keer toestellen worden aangeschaft (*Multi Year Buy*).

Eind 2011 en begin 2012 heeft het Amerikaanse ministerie van Defensie twee kritische rapporten gepubliceerd. Het betreft het jaarlijkse rapport van de *Director of Operational Test and Evaluation (DOT&E)* en het *Concurrency Quick Look Review* rapport. Het DOT&E-rapport beschrijft de voortgang van het testprogramma en de door DOT&E onderkende risico's. Het *Concurrency Quick Look Review* rapport bevat een analyse van de voor- en nadelen van het in een vroeg stadium van de ontwikkeling produceren van toestellen (*concurrency*) in relatie tot de voorgenomen vergroting van de jaarlijkse productieseries, en de schaalvoordelen die dit met zich meebrengt. Mede op grond van dit rapport hebben de Verenigde Staten hun productieplanning aangepast, waardoor in de jaren tot 2017 minder toestellen worden geproduceerd. De productie van in totaal 179 toestellen wordt verplaatst naar latere besteljaren.

In de afgelopen periode is de samenwerking in het kader van het *Production and Sustainment (P&S) MoU* verder voorbereid. Italië en Noorwegen onderzoeken of hun motoren en andere vliegtuigcomponenten in Nederland kunnen worden onderhouden. Voorts onderzoeken Italië en Nederland of het mogelijk is subcomponenten van vliegtuigen en motoren in Noorwegen te laten onderhouden.

De productie van de beide Nederlandse toestellen vordert gestaag. De levering van de toestellen is voorzien voor respectievelijk september 2012 en voorjaar 2013.

In februari 2012 is de Kamer geïnformeerd over een kostenstijging bij de testtoestellen. Deze wordt in de eerste plaats veroorzaakt door onder andere hogere uurlonen en materiaalkosten en in de tweede plaats door *concurrency*. Verder houdt Defensie rekening met hogere kosten als gevolg van een boekhoudkundige fout bij de leverancier. Als gevolg daarvan worden kosten die eerst waren toegerekend aan de productieseries LRIP-1 en 2, deels toegerekend aan de productieseries LRIP-3 en 4 waar de twee Nederlandse testtoestellen deel van uitmaken. De Kamer is hierover geïnformeerd in de jaarrapportage van 6 juni 2012.

Op 5 juli 2012 heeft de Tweede Kamer de motie-Eijsink/Van Dijk aangenomen (Kamerstuk 26 488, nr. 298) waarin de regering wordt verzocht alle noodzakelijke stappen te nemen om uit het F-35 project te stappen. Tijdens het algemeen overleg over de voortgang van het project Vervanging F-16 van 5 juli 2012 is een onafhankelijk onderzoek toegezegd naar de kosten van uitstappen uit de ontwikkeling van de F-35 en uit de testfase, en naar de directe en indirecte gevolgen hiervan voor de werkgelegenheid. Dit onderzoek wordt uitgevoerd door de Algemene Rekenkamer en het onderzoeksbureau SEO.

Relevante Kamerstukken

- Brief Algemene Rekenkamer; Aanvaarding verzoek minister van Defensie onderzoek uitstapkosten JSF, d.d. 28-07-2012 (Kamerstuk 26 488 nr. 301)
- Kamervragen naar aanleiding van Jaarrapportage Vervanging F-16 over 2011, d.d. 24-07-2012 (Kamerstuk 26 488, nr. 300)
- Kamerbrief met reactie op een artikel in De Volkskrant van 30-06-2012 over een «geheime lobby» voor de aanschaf van de F-35 d.d. 12-07-2012 (Kamerstuk 26 488, nr. 299)
- Kamerbrief recente ontwikkelingen in Noorwegen ten aanzien van de F-35, d.d. 27-06-2012 (Kamerstuk 26 488, nr. 295)
- Kamervragen aan Defensie naar aanleiding van Monitoring verwerving Joint Strike Fighter, d.d. 21-06-2012 (Kamerstuk 31 300, nr. 32)
- Kamerbrief Algemene Rekenkamer over ontwikkelingen Vervanging F-16 en oordeel over informatievoorziening in Jaarrapportage over 2011, d.d. 12-06-2012 (Kamerstuk 31 300, nr. 31)
- Kamerbrief jaarrapportage van het project Vervanging F-16 over het jaar 2011, d.d. 6-06-2012 (Kamerstuk 26 488 nr. 294)
- Kamervragen naar aanleiding van Kamerbrief 26 488, nr. 291, in zake Canadees rapport over de F-35, d.d. 29-05-2012 (Kamerstuk 26 488, nr. 293)
- Kamervragen naar aanleiding van Kamerbrief 26 488, nr. 289, in zake Amerikaanse informatie over F-35 programma, d.d. 16-05-2012 (Kamerstuk 31 300 nr. 292)
- Kamerbrief inzake Canadees rapport over de F-35, d.d. 05-04-2012 (Kamerstuk 26 488, nr. 291)
- Monitoring verwerving Joint Strike Fighter, d.d. 03-04-2012 (Kamerstuk 31 300 nr. 27)
- Kamerstuk 31 300 nr. 28)
- Kamervragen over de economische aspecten van het project Vervanging F-16, d.d. 03-04-2012 (Kamerstuk 26 488, nr. 290)
- Kamerbrief met Amerikaanse informatie over F-35 programma, d.d. 30-03-2012, (Kamerstuk 26 488, nr. 289)
- Kamervragen inzake het naar beneden bijstellen van de prestatie-eisen van de F-35 Joint Strike Fighter, d.d. 29-03-2012 (Handelingen Tweede Kamer 2011-2012, nr. 2020)
- Kamervragen naar aanleiding van de perspublicatie 'DutchAero grijpt naast mammoetorder JSF', d.d. 13-03-2012 (Handelingen Tweede Kamer 2011-2012, nr. 1824)
- Verslag Algemeen Overleg Vervanging F-16, 08-02-2012, d.d. 05-03-2012 (Kamerstuk 26 488 nr. 282)
- Kamervragen inzake vliegtuigen F-16, d.d. 08-02-2012 (Handelingen Tweede Kamer 2011-2012, nr. 1464)

- Kamervragen inzake uitstapmogelijkheden JSF-programma, d.d. 08-02-2012 (Handelingen Tweede Kamer 2011-2012, nr. 1463)
- Kamervragen inzake uitspreken Admiraal Venlet inzake de JSF, d.d. 07-02-2012 (Handelingen Tweede Kamer 2011-2012, nr. 1445)
- Kamervragen inzake nieuwe problemen met de JSF, d.d. 07-02-2012 (Handelingen Tweede Kamer 2011-2012, nr. 1444)
- Kamerbrief actuele aspecten project Vervanging F-16 en bezoek Minister aan de Verenigde Staten, d.d. 02-02-2012 (Kamerstuk 26 488 nr. 281)
- Kamervragen inzake stopzetten ontwikkeling F-136 motor, d.d. 24-01-2012 (Handelingen Tweede Kamer 2011-2012, nr. 1262)
- Kamerbrief inhoudelijke reactie SAR-10 rapport, d.d. 20-01-2012 (Kamerstuk 26 488 nr. 280)
- Kamerbrief verzoek VCD alsmede informatiebehoefte Kamer, d.d. 22-12-2011 (Kamerstuk 26 488 nr. 279)
- Brief Vast Kamercommissie voor Defensie inzake Informatievoorziening Vervanging F-16, d.d. 12-12-2011 (Stuknr. 2011Z22374/2011D61097)
- Kamervragen inzake risico's van JSF-testtoestellen, d.d. 25-11-2012 (Handelingen Tweede Kamer 2011-2012, nr. 773)
- Kamerbrief naar aanleiding van toezeggingen tijdens WGO materieel 7 november 2011, d.d. 22-11-2011 (Kamerstuk 27830, nr. 97)
- Kamervragen over massa-ontslag bij BAE systems naar aanleiding van vertraging en kostenoverschrijdingen JSF-project, d.d. 02-11-2011 (Handelingen Tweede Kamer 2011-2012, nr. 527)
- Kamervragen inzake de brief project vervanging F-16 van 01-07-2011, d.d. 10-11-2011 (Kamerstuk 26 488 nr. 278)
- Kamervragen inzake de brief verlengen optietermijn tweede testtoestel, d.d. 13-04-2011 (Kamerstuk 26 488 nr. 276)
- Reactie op verzoek van de Vaste Commissie voor Defensie op het SAR 2010-rapport over het F-35 programma, d.d. 01-06-2011 (Kamerstuk 26 488 nr. 272)
- Informatie over het kopie van het getekende contract voor de aankoop van het tweede F-35 testtoestel, d.d. 25-05-2011 (Kamerstuk 26 488 nr. 270)
- Monitoring Verwerving Joint Strike Fighter, d.d. 24-05-2011 (Kamerstuk 31 300 nr. 24)
- Reactie op GAO rapport van april 2011 over het F-35 programma, d.d. 12-05-2011 (Kamerstuk 26 488 nr. 269)
- Stand van uitstapkosten testfase en F136 motor, d.d. 27-04-2011 (Kamerstuk 26 488 nr. 268)
- Kamerbrief reactie op verzoek commissie Defensie over de optietermijn voor de aanschaf van het tweede F-35 testtoestel, d.d. 24-03-2011 (Kamerstuk 26 488 nr. 259)
- Kamerbrief prijs tweede F-35 testtoestel d.d. 22-02-2011 (Kamerstuk 24688 nr. 257)
- Kamerbrief inzake geactualiseerde kostenraming project Vervanging F-16, d.d. 14-01-2011 (Kamerstuk 26 488 nr. 253)
- Kamerbrief reactie op verzoek commissie om een actualisering van het project Vervanging F-16, d.d. 07-01-2011 (Kamerstuk 26 488 nr. 252)
- Validatie F-35 geluidsbelasting van het project Vervanging F-16, d.d. 24-12-2010 (Kamerstuk 26 488 nr. 251)
- Kamerbrief inzake toezegging budgetten van het project Vervanging F-16, d.d. 14-12-2010 (Kamerstuk 26 488 nr. 250)
- Kamerbrief inzake geactualiseerde kostenraming project Vervanging F-16, d.d. 2-12-2010 (Kamerstuk 26 488 nr. 249)
- Kamerbrief herhaald commissieverzoek certificering F-35 programma door het Amerikaanse ministerie van Defensie d.d. 05-10-2010 (Kamerstuk 26 488 nr. 248)
- Kamerbrief commissieverzoek inzake termijn resultaten validatie F-35 geluidscontouren d.d. 23-09-2010 (Kamerstuk 26 488 nr. 247)
- Kamerbrief commissieverzoek inzake certificering F-35 programma door het Amerikaanse ministerie van Defensie d.d. 23-09-2010 (Kamerstuk 26 488 nr. 246)

- Kamerbrief inzake vertaling Noors rapport en validatie rapport F-35 geluidsbelasting d.d. 09-07-2010 (Kamerstuk 26 488 nr. 245)
- Kamerbrief certificering F-35 programma door het Amerikaanse ministerie van Defensie d.d. 09-07-2010 (Kamerstuk 26 488 nr. 244)
- Kamerbrief commissieverzoek inzake contacten met de VS over het JSF project d.d. 30-06-2010 (Kamerstuk 26 488 nr. 243)
- Kamervragen over de kabinetsreactie op de moties Vervanging F-16 d.d. 18-06-2010 (Kamerstuk 26 488 nr. 242)
- Verslag van een algemeen overleg, gehouden op 20 mei 2010, inzake de stand van zaken JSF d.d. 15-06-2010 (Kamerstuk 26 488 nr. 241)
- Kabinetsreactie op moties Vervanging F-16 d.d. 28-05-2010 (Kamerstuk 26 488 nr. 240)
- Reactie op moties Vervanging F-16 d.d. 27-05-2010 (Kamerstuk 26 488 nr. 239)
- Lijst van vragen en antwoorden over het rapport Monitoring verwerving JSF, stand van zaken augustus 2009 van de Algemene Rekenkamer d.d. 20-05-2010 en 21-04-2010 (Kamerstuk 31 300, nr. 19) (Kamerstuk 31 300, nr. 18)
- Kamerbrief inzake stand van zaken projecten NH-90 en Vervanging F-16 d.d. 17-05-2010 (Kamerstuk nr. 25 928 nr. 43)
- Kamervragen over het rapport 'Monitoring verwerving *Joint Strike Fighter*; Stand van zaken augustus 2009' van de Algemene Rekenkamer d.d. 12-05-2010 (Kamerstuk nr. 31 300 nr. 19)
- Kamerbrief inzake reactie op GAO-rapport *Joint Strike Fighter* maart 2010 d.d. 27-04-2010 (Kamerstuk nr. 26 488 nr. 234)
- Kamerbrief JSF *Program Office* over geluidsinformatie JSF d.d. 27-04-2010 (Kamerstuk 26 488 nr. 233)
- Antwoorden vragen Peters over beëindiging van NL deelname aan de JSF-testfase en de aanschaf van het tweede JSF-testtoestel d.d. 14-04-2010 (Kamervragen (Aanhangsel) 2009-2010, 1997)
- Kamerbrief jaarrapportage van het project Vervanging F-16 over het jaar 2009 d.d. 13-04-2010 (Kamerstuk 26 488 nr. 232)
- Informatievoorziening lopende JSF-zaken d.d. 09-04-2010 (Kamerstuk 26 488 nr. 230)
- Reactie op verzoek met betrekking tot een Noors rapport over de geluidsbelasting van de JSF d.d. 30-03-2010 (Kamerstuk 26 488 nr. 225)
- Lijst van vragen en antwoorden over het JSF afdrachtpercentage d.d. 29-03-2010 (Kamerstuk 26 488 nr. 224)
- Informatie over de afronding van de JSF Business Case d.d. 26-03-2010 (Kamerstuk 26 488 nr. 223)
- Kamervragen over beëindiging van Nederlandse deelname aan de JSF-testfase en de aanschaf van het tweede JSF-testtoestel d.d. 23-03-2010 (Kamerstuk nr. 1997)
- Kamerbrief aanvullende informatie herstructurering F-35 programma d.d. 23-03-2010 (Kamerstuk 26 488 nr. 222)
- Reactie op de brief van G. Veldman en G. Verf over de geluidsbelasting van de JSF d.d. 11-03-2010 (Kamerstuk 26 488 nr. 221)
- Kamerbrief over het ontslag van de Amerikaanse chef JSF-programma d.d. 11-03-2010 (Kamerstuk nr. 1881)
- Kamerbrief uitstel reactie op een Noors rapport over de geluidsbelasting van de JSF d.d. 04-03-2010 (Kamerstuk 26 488 nr. 220)
- Kamerbrief aanvullende informatie werkbezoek Israël met betrekking tot JSF d.d. 22-02-2010 (Kamerstuk nr. 32 123 X nr. 101)
- Kamervragen over de informatie over de geluidsbelasting van de JSF d.d. 22-02-2010 (Kamerstuk nr. 26 488 nr. 219)
- Kamervragen over de Amerikaanse besluitvorming over de tweede motor voor de F-35 d.d. 19-02-2010 (Kamerstuk nr. 26 488 nr. 218)
- Kamerbrief over de herstructurering van het F-35-programma d.d. 16-02-2010 (Kamerstuk nr. 26 488 nr. 217)
- Kamerbrief met reactie op de presentatie '*Joint Programs TOC Affordability, Cost Department, Naval Air Systems Command*' d.d. 15-02-2010 (Kamerstuk nr. 26 488 nr. 216)
- Kamervragen inzake het aantal vliegreun per F-16 d.d. 03-02-2010 (Kamerstuk nr. 1479)
- Reactie op NRC-artikel: "VK halveert bestelling JSF's" d.d. 01-02-2010 (Kamerstuk 26 488 nr. 215)

- Vervolgstappen project Vervanging F-16 d.d. 28-01-2010 (Kamerstuk 26 488 nr. 213)
- Antwoorden vragen Van Velzen over aantal Britse F-35 toestellen d.d. 27-01-2010 (Kamervragen (Aanhangsel) 2009-2010, 801)
- Reactie op commissieverzoek herijking informatiebehoefte project Vervanging F-16 d.d. 22-01-2010 (Kamerstuk 26 488 nr. 212)
- Antwoorden vragen Van Velzen over de nieuwe fabriek van Stork Fokker Aerospace Group d.d. 12-01-2010 (Kamervragen (Aanhangsel) 2009-2010, 1078)
- Antwoorden vragen Eijssink over vertraging in de testfase van het JSF-project d.d. 12-01-2010 (Kamervragen (Aanhangsel) 2009-2010-1093)
- Kamerbrief met informatie over de geluidsbelasting van de JSF d.d. 07-01-2010 (Kamerstuk 26 488 nr. 211)
- Kamerbrief Amerikaanse besluitvorming over de tweede motor voor de F-35 d.d. 24-12-2009 (Kamerstuk 26 488 nr. 210)
- Reactie op Kamervragen over vertragingen in de testfase van het JSF-project d.d. 22-12-2009 (Kamerstuk nr. 1093)
- Kamerbrief informatie over deadline ondertekening contract voor de aanschaf van het tweede JSF-testtoestel d.d. 15-12-2009 (Kamerstuk nr. 26 488 nr. 209)
- Kamerbrief over JSF Afdrachtpercentage d.d. 02-12-2009 (Kamerstuk 26 488 nr. 208)
- Afronding arbitragezaak business case d.d. 27-11-2009 (Kamerstuk 26 488 nr. 207)
- Kamervragen over aantallen Britse F-35 toestellen d.d. 26-11-2009 (Kamerstuk nr. 800)
- Verzoek om afschrift van beantwoording van schriftelijke vragen COVM vliegbasis Leeuwarden over verwachte geluidsbelasting van de F-35 d.d. 20-11-2009 (Kamerstuk 26 488 nr. 206)
- Kamerbrief reactie staatssecretaris op commissieverzoek bestellingen JSF d.d. 20-11-2009 (Kamerstuk 26 488 nr. 205)
- Kamerbrief correctie project Vervanging F-16 in Defensiebegroting d.d. 19-11-2009 (Kamerstuk 32 123 X nr. 42)
- Kamervragen *Consortium Buy JSF* d.d. 03-11-2009 (Kamerstuk nr. 591) (Kamerstuk nr. 592)
- Kamervragen budget Vervanging F-16 d.d. 28-10-2009 (Kamerstuk 26 488 nr. 202)
- Kamervragen inzake geluidscontouren F-35 d.d. 19-10-2009 (Kamerstuk 26 488 nr. 200)
- Reactie op rapport *Congressional Budget Office* en rapport *Center for Strategic and Budgetary Assessments* d.d. 26-10-2009 (Kamerstuk 26 488 nr. 201)
- Antwoord vragen VCD inzake geluidcontouren F-35 d.d. 19-10-2009 (Kamerstuk 26 488 nr. 200)
- Aankondiging vervolgstappen project vervanging F-16 d.d. 29-09-2009 (Kamerstuk 26 488 nr. 199)
- Kamervragen over budgettekorten voor vervanging F-16 d.d. 16-09-2009 (Kamerstuk nr. 38)
- Kamervragen over het advies aan het Amerikaanse ministerie van Defensie om minder JSF toestellen aan te schaffen d.d. 14-09-2009 (Kamerstuk nr. 3843)
- Kamervragen inzake budget Vervanging F-16 d.d. 07-09-2009 (Kamerstuk nr. 26 488 nr. 196)
- Kamervragen over vertraging in de ontwikkeling van de JSF d.d. 28-08-2009 (Kamerstuk nr. 3623)
- Kamervragen over de conclusie van geluidsmetingen door het NLR over de JSF d.d. 21-08-2009 (Kamerstuk nr. ah-tk-20082009-3558)
- Geluidsoptnames JSF - F-15 - F-16 d.d. 10-07-2009 (Kamerstuk 26 488 nr. 193)
- Kamervragen over alternatieve motor voor de JSF d.d. 10-07-2009 (Kamerstuk nr. ah-tk-20082009-3259)
- Geluidscontouren F-35 d.d. 10-07-2009 (Kamerstuk 26 488 nr. 192)
- Kamervragen aangepast koopcontract toestel JSF 20-05-2009 (Kamerstuk nr. ah-tk-20082009-2746)
- Kamervragen over geluidsoverlast d.d. 13-05-2009 (Kamerstuk 26 488 nr. 182)

- Verwijzing prijsinformatie JSF met bijlage d.d. 21-04-2009 (Kamerstuk 26 488 nr. 174)
- Assurance rapport over de jaarrapportage 2008 d.d. 21-04-2009 (Kamerstuk 26 488 nr. 173)
- Prijs eerste F-35 testtoestel d.d. 17-04-2009 (Kamerstuk 26 488 nr. 170)
- Stand van zaken motie Van Velzen - voorlichting Raad van State met bijlage d.d. 16-04-2009 (Kamerstuk 26 488 nr. 172)
- Geluidscontouren F-35 d.d. 16-04-2009 (Kamerstuk 26 488 nr. 170)
- Aanbiedingsbrief addendum jaarrapportage 2008 met bijlage d.d. 15-04-2009 (Kamerstuk 26 488 nr. 167)
- Kamervragen over vervanging F-16 d.d. 31-03-2009 (Kamerstuk 26 488 nr. 156)
- Antwoorden aanvullende Kamervragen vervanging F-16 d.d. 31-03-2009 (Kamerstuk 31 300 nr. 11)
- Vragen endlife update d.d. 31-03-2009 (Kamerstuk 26 488 nr. 161)
- Verzoeken project Vervanging F-16 met bijlagen d.d. 31-03-2009 (Kamerstuk 26 488 nr. 160)
- Jaarrapportage 2008 en assurance rapport d.d. 27-03-2009 (Kamerstuk 26 488 nr. 159)
- Kamervragen rapport monitoring verwerving Joint Strike Fighter d.d. 16-03-2009 (Kamerstuk 31 300 nr. 9)
- NLR rapport en bijlagen geluid kandidaattoestellen d.d. 16-03-2009 (Kamerstuk 26 488 nr. 153)
- Request for proposal vervanging F-16 d.d. 04-03-2009 (Kamerstuk 26 488 nr. 147)
- Verzoeken commissies d.d. 18-02-2009 (Kamerstuk 26 488 nr. 143)
- Beantwoording vragen besluit twee F-35 toestellen d.d. 18-02-2009 (Kamerstuk 26 488 nr. 142)
- Kamervragen levensduur F-16 d.d. 16-02-2009 (Kamerstuk nr. 1603)
- Antwoorden op Kamervragen over kandidatenvergelijking d.d. 10-02-2009 (Kamerstuk 26 488 nr. 138)
- Kamervragen endlife update F-16's d.d. 10-02-2009 (Kamerstuk 26 488 nr. 139)
- Geluidsgegevens kandidaattoestellen vervanging F-16 met bijlagen d.d. 22-01-2009 (Kamerstuk 26 488 nr. 137)
- Besluit aanschaf twee F-35 toestellen d.d. 16-01-2009 (Kamerstuk 26 488 nr. 134)
- Endlife update F-16 d.d. 18-12-2008 (Kamerstuk 26 488 nr. 132)
- Antwoorden Kamervragen d.d. 17-11-2008 (Kamerstuk 26 488 nr. 121)
- Brief inzake aanbieding D-brief van het project Vervanging F-16, productie d.d. 26-09-2008 (Kamerstuk 31 700 X nr. 8)
- Algemene Rekenkamer en kandidatenevaluatie project Vervanging F-16 d.d. 18-09-2008 en 17-10-2008 (Kamerstuk 26 488 nr. 103) (Kamerstuk 26 488 nr. 110)
- Herberekening JSF Business Case d.d. 08-07-2008, 17-09-2008, 17-10-2008, 04-12-2008 en 12-12-2008 (Kamerstuk 26 488 nr. 97) (Kamerstuk 26 488 nr. 102) (Kamerstuk 26 488 nr. 109) (Kamerstuk 26 488 nr. 126) (Kamerstuk 26 488 nr. 127)
- Brieven kandidatenvergelijking vervanging F-16 d.d. 27-06-08, 02-07-2008, 17-07-08, 02-09-2008, 26-09-2008, 26-09-2008, 07-10-2008, 11-11-2008, 11-11-2008, 17-12-2008 en 18-12-2008 (2x) (Kamerstuk 26 488 nr. 89) (Kamerstuk 26 488 nr. 96) (Kamerstuk 26 488 nr. 99) (Kamerstuk 26 488 nr. 101) (Kamerstuk 26 488 nr. 104) (Kamerstuk 26 488 nr. 105) (Kamerstuk 26 488 nr. 108) (Kamerstuk 26 488 nr. 119) (Kamerstuk 26 488 nr. 120) (Kamerstuk 26 488 nr. 129) (Kamerstuk 26 488 nr. 130) (Kamerstuk 26 488 nr. 131)
- Lijst van vragen en antwoorden over de Jaarrapportage 2007 d.d. 07-07-2008 (Kamerstuk 26 488 nr. 75)

- Lijst van vragen en antwoorden over de IOT&E van de JSF d.d. 07-07-2008, 04-11-2008 en 27-11-2008
(Kamerstuk 26 488 nr. 69)
(Kamerstuk 26 488 nr. 118)
(Kamerstuk 26 488 nr. 125)
- Brief over deelneming aan de Initiële Operationele Test en Evaluatie van de JSF d.d. 29-02-2008 (Kamerstuk 26 488 nr. 65)
- Brieven deelname PSFD MoU d.d. 29-09-2006 en 17-10-2006
(Kamerstuk 26 488 nr. 47)
(Kamerstuk 26 488 nr. 54H)
- Brieven deelname SDD-fase JSF d.d. 11-02-2002 en 08-04-2002 en 09-04-2002
(Kamerstuk 26 488 nr. 8)
(Kamerstuk 26 488 nr. 13)
(Kamerstuk 26 488 nr. 14)
- Basisdocument Vervanging F-16 d.d. 15-03-2000 (Kamerstuk 26 488 nr. 3)

Planning Vervanging F-16 voortgezette verwervingsvoorbereiding/productie

Jaar	Project-volume	Planning DMP						Fasering	Raming exploitatielasten*
		2012	2013	2014	2015	2016	2017		
Oorspronkelijk	>250							2007-2025	
2012	>250					D		2007-NTB	>250
2013	>250							2007-NTB	>250

* Over de raming van de exploitatiekosten wordt de Kamer periodiek met de jaarrapportage van het project Vervanging F-16 geïnformeerd.

Financiën SDD en NL projecten

Jaar	Projectvolume	Raming uitgaven in € mln						Fasering tot	Raming exploitatielasten*
		t/m 2012	2013	2014	2015	2016	2017		
Oorspronkelijk	SDD: 788,7 NL Projecten: 48,1							2012 2010	
2012**	SDD: 792,1 NL Projecten: 41,5	792,1 41,5						2012 2012	
2013									

* De projectvolumes voor de SDD en NL projecten betreffen een bijdrage aan de ontwikkelingskosten voor de vervanger van de F-16. Hier zijn geen exploitatiekosten mee gemoeid.

** De verlaging van het budget voor de NL projecten is het gevolg van de gerealiseerde dollarkoers voor deelprojecten ten opzichte van de plandollarkoers waarmee werd geraamd

Projectnaam

AH-64D zelfbescherming (ASE)

Projectfase

In planning

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Instream van-tot**Oorspronkelijke planning:** 2009-2013**Huidige planning:** 2013-2016**Behoeftestelling**

Defensie levert een kwalitatief en technologisch hoogwaardige bijdrage aan internationale operaties in alle delen van het geweldsspectrum. De Nederlandse Apache-helikopters vormen daarvan een belangrijke component. Geavanceerde elektronische zelfbeschermingsmiddelen tegen lucht- en grondgebonden luchtverdedigingssystemen dragen in belangrijke mate bij aan de operationele bewegingsvrijheid en vergroten de overlevingskansen van het toestel en de bemanning. Effectieve zelfbescherming is derhalve mede bepalend voor succesvol en langdurig optreden. Bij de aanschaf van de Apache-gevechtshelikopter in de jaren negentig van de vorige eeuw konden de toestellen nog niet worden voorzien van een geïntegreerd zelfbeschermingssysteem tegen verschillende typen luchtafweersystemen. De apparatuur van de Apache bood toen slechts bescherming tegen oudere radargeleide luchtafweersystemen. Voor de operaties in Irak en Afghanistan zijn als tijdelijke oplossing dertien Apache *Modular Aircraft Survivability Equipment* (AMASE-)systemen aangeschaft tegen infraroodgeleide lucht doelraketten. Met het project AH-64D zelfbescherming (ASE) krijgen de Apaches een geïntegreerd zelfbeschermingssysteem tegen verschillende en moderne typen luchtafweersystemen.

Samenhang met het beleid

Dit project draagt bij aan het beleid om de operationele inzetbaarheid van de krijgsmacht verder te verbeteren. Het past binnen het streven om te voorzien in betere bescherming van ingezette eenheden, de effectiviteit van de hoofdwapensystemen

verder te vergroten en op te kunnen treden in het gehele geweldsspectrum. Het project draagt bij aan de volgende operationele capaciteiten van militair vermogen: effectieve inzet en veiligheid en bescherming.

Gerelateerde projecten

- AH-64D MTADS (*Modernised Target Acquisition and Designation Sight*)
- AH-64D upgrade

Belangrijke wijzigingen t.o.v. vorig jaar

Door de herschikkingen van de afgelopen jaren is er vertraging opgetreden in de B-fase en is de duur van het project met een jaar verlengd.

Relevante Kamerstukken

- Brief voorstudiefase DMP (B-brief) d.d. 01-07-2011 (Kamerstuk 27 830, nr. 89)
- Brief modificeren vijf reservetoestellen d.d. 29-05-2008 (Kamerstuk 27 830 X nr. 54)
- Brief DMP A-fase (A-brief) d.d. 04-01-2008 (Kamerstuk 31 200 X nr 83)
- Brief modernisering Apache-helikopters (A/B/C/D-brief) d.d. 21-11-2003 (Kamerstuk 29 200 X nr. 52)

Planning

Jaar	Project-volume	Planning DMP						Fasering	Raming exploitatielasten*
		2011	2012	2013	2014	2015	2016		
Oorspronkelijk	100-250							2009-2013	
2012**	50-100							2011-2016	
2013*	50-100							2011-2016	

* Onderzoek naar exploitatiekosten maakt deel uit van het DMP.

** Vanwege het verlaagde projectbudget is het project gemandateerd.

Projectnaam

Chinook Vervanging & Modernisering
(voorheen: Chinook *Midlife Update*)

Projectfase

In planning, B/C/D fase

Wel/niet gemandateerd

Komt niet voor mandatering in aanmerking

Instream van-tot

Oorspronkelijke planning: 2014-2018

Huidige planning: 2016-2019

Behoeftestelling

Dit project betreft de modernisering en standaardisatie van de Chinook-vloot van Defensie. Om de inzetbaarheid van de toestellen te verbeteren en de instandhouding te waarborgen moeten problemen met scheurvorming en veroudering van componenten worden verholpen. Het project wordt uitgevoerd door de huidige toestellen te vervangen door nieuwe helikopters.

Binnenkort wordt de helikoptervloot van Defensie uitgebreid met zes CH-47F Chinook-helikopters. Omdat de zes nieuwe toestellen aanzienlijk verschillen van de elf huidige helikopters is het zaak de vloot te standaardiseren. Daarnaast zijn operationele verbeteringen aan alle toestellen noodzakelijk, ook bij de zes nieuwe toestellen die binnenkort zullen worden geleverd.

Door de modernisering en standaardisatie wordt voorzien in een Chinook-vloot bestaande uit zeventien helikopters. De toestellen kunnen naar verwachting tot 2045 worden ingezet als tactische transport-helikoptercapaciteit van Defensie.

Samenhang met het beleid

Dit project draagt bij aan het beleid om de operationele inzetbaarheid van de krijgsmacht verder te verbeteren. Het past binnen het streven om de beschikbaarheid en inzetbaarheid van ondersteunende systemen te vergroten. Het project draagt bij aan de volgende operationele capaciteiten van militair vermogen: effectieve inzet en adequate logistieke ondersteuning.

Gerelateerde projecten

- Chinook uitbreiding en versterking (vier + twee)
- Nieuwe generatie identificatiesystemen (*IFF mode 5/mode S*)
- Vervanging HF/VHF-radio (EZB/FM9000)
- *Combat Identification* (Combat ID)

Belangrijke wijzigingen t.o.v. vorig jaar

Geen

Relevante Kamerstukken

- Behoeftestelling project Chinook *Midlife Update* d.d. 16-05-2011 (Kamerstuk 27 830 nr. 101)
- Studie Integrale Helikoptercapaciteit d.d. 21-09-2004 (Kamerstuk 29 800 X nr. 3)

Planning

Jaar	Project-volume	Planning DMP						Fasering	Raming exploitatielasten*
		2012	2013	2014	2015	2016	2017		
Oorspronkelijk	>250							2014-2018	
2012	>250							2014-2018	
2013	>250		B/C/D					2012-2019	

* Onderzoek naar exploitatiekosten maakt deel uit van het DMP.

Projectnaam

F-16 infrarood geleide lucht-lucht raket

Projectfase

In planning

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Instream van-tot

Oorspronkelijke planning: 2007-2011

Huidige planning: 2013-2015

Behoeftestelling

Bij het optreden in het hogere deel van het geweldsspectrum is het noodzakelijk eerst een luchtoverwicht te bevechten en te behouden. Daarvoor dienen vijandelijke luchtverdedigingssystemen, zowel grondgebonden systemen als vliegtuigen, te worden uitgeschakeld. De potentiële dreiging die uitgaat van de vijandelijke gevechtsvliegtuigen is in kwalitatief opzicht toegenomen. Om weerstand te kunnen bieden aan deze toestellen zijn onder andere infraroodgeleide (IR) raketten nodig. De huidige raketten zijn echter operationeel verouderd en aan het eind van de technische levensduur. Deze dienen derhalve te worden vervangen door verbeterde IR-geleide lucht-lucht raketten. De nieuwe raketten dienen software- en hardwarematig te zijn/kunnen worden geïntegreerd op zowel de F-16 als op de vervanger van de F-16.

Samenhang met het beleid

Dit project past in het streven om op te kunnen treden in het hogere deel van het geweldsspectrum. Het project draagt bij aan de volgende operationele capaciteiten van militair vermogen: effectieve inzet en veiligheid en bescherming.

Gerelateerde projecten

- Vervanging F-16

Belangrijke wijzigingen t.o.v. vorig jaar

Geen

Relevante Kamerstukken

- Antwoord op vraag over behoeftestelling d.d. 05-10-2006 (Kamerstuk 26 488 nr. 49)
- Brief behoeftestelling (A-brief) d.d. 18-07-2006 (Kamerstuk 26 488 nr. 44)

Planning

Jaar*	Project-volume	Planning DMP						Fasering	Raming exploitatielasten
		2012	2013	2014	2015	2016	2017		
Oorspronkelijk	25-50							2007-2011	
2012	25-50							2013-2015	0,3**
2013	25-50								0,3**

* Gemandateerd project waarvan de A-brief al verzonden is.

** Raming exploitatielasten bedragen 0,3 miljoen euro per jaar.

Projecten Luchtstrijdkrachten

Projectnaam

F-16 verbetering lucht-grond bewapening, fase 2

Projectfase

In planning. Deels in uitvoering (*Small Diameter Bomb I*).

Wel/niet gemandateerd

Niet gemandateerd

Instream van-tot

Oorspronkelijke planning: na 2006

Huidige planning: 2012-2021

Behoeftestelling

Dit project heeft tot doel de bewapening van de F-16 te verbeteren en aan te vullen. Daarbij gaat het vooral om de mogelijkheid tot inzet vanaf middelbare hoogte, over een grotere afstand (*stand-off*), met een grotere precisie en onder alle weersomstandigheden. De behoefte is herijkt en verdeeld in vijf deelbehoeften. Twee deelbehoeften worden met de aanschaf van de *Small Diameter Bomb I* vervuld voor de F-16 en zijn opvolger. De overige drie deelbehoeften worden alleen vervuld voor de vervanger van de F-16.

Samenhang met het beleid

Het project past bij de vergroting van het expeditionaire vermogen en verhoogt de inzetbaarheid van de krijgsmacht. Het project komt tegemoet aan de groeiende behoefte aan precisiewapens, in het bijzonder bij crisisbeheersingsoperaties. Door de inzet van precisiewapens kunnen burgerslachtoffers en onbedoelde nevenschade zoveel mogelijk worden vermeden. Het vermijden van burgerslachtoffers is van groot belang voor het behouden of verkrijgen van de steun van de bevolking, en daarmee voor het succes van de missie. Met de *stand-off* wapens kunnen doelen van grotere afstand worden bestreden waardoor het risico voor het ingezette vliegtuig en bemanning wordt verminderd.

Het project draagt bij aan de volgende operationele capaciteiten van militair vermogen: effectieve inzet, veiligheid en bescherming.

Gerelateerde projecten

- F-16 M6 modificatie
- F-16 mode 5 IFF
- F-16 verbetering lucht-grond bewapening, fase 1
- F-16 zelfbescherming (ASE)
- Vervanging F-16

Belangrijke wijzigingen t.o.v. vorig jaar

Geen

Relevante Kamerstukken

- Brief verwervingsvoorbereidingsfase fase project F-16 Verbetering lucht-grond bewapening fase 2 (D-brief) d.d. 5 oktober 2010 (Kamerstuk 27 830 nr 84)
- Brief studiefase project F-16 Verbetering lucht-grond bewapening fase 2 (C-brief) d.d. 20 augustus 2010 (Kamerstuk 27 830 nr 80)
- Brief voorstudiefase project F-16 Verbetering lucht-grond bewapening fase 2 (B-brief) d.d. 13 april 2010 (Kamerstuk 27 830 nr 74)
- Brief Verwervingsvoorbereidingsfase project F-16 Verbetering lucht-grondbewapening fase II, deelbehoeften 1 en 2 d.d. 5 oktober 2010 (Kamerstuk 27 830 nr. 84)
- Brief studiefase project F-16 Verbetering lucht-grondbewapening fase II, deelbehoeften 1 en 2, d.d. 20 augustus 2010 (Kamerstuk 27 830 nr. 80)
- Brief voorstudiefase project F-16 Verbetering lucht-grondbewapening, fase 2 (B-brief) d.d. 13-04-2010 (Kamerstuk 27 830 nr. 74)
- Lijst van vragen en antwoorden over project F-16 verbetering lucht-grond bewapening, fase 2 d.d. 16-01-2008 (Kamerstuk 27 830 nr. 49)
- Brief F-16 verbetering lucht grond bewapening, fase 2 (A-brief) d.d. 07-10-2007 (Kamerstuk 27 830 nr. 47)
- Brief F-16 verbetering lucht-grond wapenpakket van de Koninklijke Luchtmacht (fase I) (A-brief) d.d. 25-02-2003 (Kamerstuk 27 830 nr. 16)

Planning

Jaar	Project-volume	Planning DMP						Fasering	Raming exploitatielasten*
		2012	2013	2014	2015	2016	2017		
Oorspronkelijk	100-250							2007-2011	
2012	50-100							2010-2021	
2013	50-100							2010-2021	

* Geen afzonderlijke raming. De exploitatie is opgenomen in 'Instandhouding jachtvliegtuigen'.

Projectnaam

Langer Doorvliegen F-16 – Instandhouding

Projectfase

In planning, A-fase

Wel/niet gemandateerd

Komt voor mandatering in aanmerking

Instream van-tot

Huidige planning: 2015-2020

Behoeftestelling

Als gevolg van de maatregelen in de beleidsbrief wordt de vervanger van de F-16 niet vanaf 2016, maar vanaf 2019 ingevoerd. Hierdoor zal de F-16 drie jaar langer doorvliegen dan was voorzien. Om de technische instandhouding te waarborgen moet een aantal componenten worden vervangen, waaronder een deel van de generatoren, de airconditioningsystemen, de kanonslopen, de vleugels en delen van de doel-aanwijsapparatuur. Daarnaast is groot onderhoud nodig voor een deel van de motoren.

Samenhang met het beleid

Dit project draagt bij aan het beleid om de operationele inzetbaarheid en slagkracht van de krijgsmacht te blijven garanderen. Het project draagt bij aan de volgende operationele capaciteiten van militair vermogen: tijdige beschikbaarheid, effectieve inzet, veiligheid en bescherming.

Gerelateerde projecten

- F-16 mode 5 IFF
- F-16 M6.5 onderhoudstape
- Vervanging F-16
- Langer Doorvliegen F-16 – Vliegveiligheid en Luchtwaardigheid
- Langer Doorvliegen F-16 – Operationele Zelfverdediging
- Combat Identification (C ID)

Belangrijke wijzigingen t.o.v. vorig jaar

Geen

Relevante Kamerstukken

- Beleidsbrief, 'Defensie na de kredietcrisis: een kleinere krijgsmacht in een onrustige wereld' (Kamerstuk 32 733, nr. 1) d.d. 8 april 2011
- Antwoorden op vragen van de vaste commissie voor Defensie over de beleidsbrief (Kamerstuk 32 733 nr 2 d.d. 19 mei 2011)

Planning

Jaar	Project-volume	Planning DMP						Fasering	Raming exploitatielasten*
		2012	2013	2014	2015	2016	2017		
Oorspronkelijk	100-250	A						2015-2020	
2012	100-250	A						2015-2020	
2013	100-250	A						2014-2020	

* Onderzoek naar exploitatiekosten maakt deel uit van het DMP

Projectnaam

Langer Doorvliegen F-16 – Operationele Zelfverdediging

Projectfase

In planning

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Instream van-tot

Huidige planning: 2015-2017

Behoeftestelling

Als gevolg van de maatregelen in de beleidsbrief wordt de vervanger van de F-16 niet vanaf 2016, maar vanaf 2019 ingevoerd. Hierdoor zal de F-16 drie jaar langer doorvliegen dan was voorzien. Om de operationele inzetbaarheid te waarborgen is modernisering en uitbreiding van het operationele zelfbeschermingspakket noodzakelijk, onder meer vanwege de proliferatie van dreigingssystemen en de operationele veroudering van de F-16. Dit project sluit aan bij het project F-16 Zelfbescherming (ASE).

Samenhang met het beleid

Dit project draagt bij aan het beleid om de operationele inzetbaarheid en slagkracht van de krijgsmacht te blijven garanderen. Het project draagt bij aan de volgende operationele capaciteiten van militair vermogen: tijdige beschikbaarheid, effectieve inzet, veiligheid en bescherming.

Gerelateerde projecten

- F-16 *mode 5 IFF*
- F-16 M6.5 onderhoudstape
- F-16 zelfbescherming (ASE)
- F-16 infrarood geleide lucht-lucht raket
- F-16 verbetering lucht-grond bewapening fase 1 en 2
- Vervanging F-16
- Langer Doorvliegen F-16 – Vliegveiligheid en Luchtwaardigheid
- Langer Doorvliegen F-16 – Instandhouding

Belangrijke wijzigingen t.o.v. vorig jaar

Vanwege operationele belangen en het relatief lange verwervingstraject voor een dergelijke behoefte is de A-fase voor dit project een jaar eerder voltooid. De brief over de A-fase is op 4 mei 2012 verzonden naar de Kamer.

Relevante Kamerstukken

- Behoeftestelling project 'Langer Doorvliegen F-16 - Operationele zelfverdediging' d.d. 04-05-2012 (Kamerstuk 32 733 nr. 62)
- Beleidsbrief 'Defensie na de kredietcrisis: een kleinere krijgsmacht in een onrustige wereld' d.d. 08-04-2011 (Kamerstuk 32 733, nr. 1)
- Antwoorden op vragen van de vaste commissie voor Defensie over de beleidsbrief d.d. 19-05-2011 (Kamerstuk 32 733 nr. 2)

Planning

Jaar	Project-volume	Planning DMP					Fasering	Raming exploitatielasten*
		2012	2013	2014	2015	2016		
Oorspronkelijk	50-100	A					2015-2017	
2012	50-100		A				2015-2017	
2013**	50-100						2015-2017	

* Onderzoek naar exploitatiekosten maakt deel uit van het DMP

** Gemandateerd project waarvan de A-brief al verzonden is.

Projectnaam

Langer Doorvliegen F-16 – Vliegveiligheid en Luchtwaardigheid

Projectfase

In planning, A-fase

Wel/niet gemandateerd

Komt in aanmerking voor mandatering

Instream van-tot

Huidige planning: 2015-2020

Behoeftestelling

Als gevolg van de maatregelen in de beleidsbrief wordt de vervanger van de F-16 niet vanaf 2016, maar vanaf 2019 ingevoerd. Hierdoor zal de F-16 drie jaar langer doorvliegen dan was voorzien. Om de vliegveiligheid en luchtwaardigheid te waarborgen zijn aanpassingen van de software noodzakelijk. Het betreft ook de vervanging van onder meer de *Modular Mission Computer*. Met de aanpassing van de software worden onder meer verbeterde communicatiemiddelen en het *Automatic Dependant Surveillance-Broadcast* systeem geïntegreerd. Dit systeem is na 2019 verplicht op alle luchtvaartuigen. Het modificatieprogramma wordt uitgevoerd in het *Multi National Fighter Program (MNFP-)* verband.

Samenhang met het beleid

Dit project draagt bij aan het beleid om de operationele inzetbaarheid en slagkracht van de krijgsmacht te blijven garanderen. Het project draagt bij aan de volgende operationele capaciteiten van militair vermogen: tijdige beschikbaarheid, effectieve inzet, veiligheid en bescherming.

Gerelateerde projecten

- F-16 mode 5 IFF
- F-16 M6.5 onderhoudstape
- Vervanging F-16
- Langer Doorvliegen F-16 – Instandhouding
- Langer Doorvliegen F-16 – Operationele Zelfverdediging

Belangrijke wijzigingen t.o.v. vorig jaar

Vanwege de voorziene beschikbaarheid van een volgende softwaremodificatie voor de F-16 is de A-fase verschoven van eind 2012 naar begin 2013. Dit heeft geen gevolgen voor de operationele inzet van de F-16.

Relevante Kamerstukken

- Beleidsbrief 'Defensie na de kredietcrisis: een kleinere krijgsmacht in een onrustige wereld' (Kamerstuk 32 733, nr. 1) d.d. 8 april 2011
- Antwoorden op vragen van de vaste commissie voor Defensie over de beleidsbrief (Kamerstuk 32 733 nr 2 d.d. 19 mei 2011)

Planning

Jaar	Project-volume	Planning DMP						Fasering	Raming exploitatielasten*
		2012	2013	2014	2015	2016	2017		
Oorspronkelijk	50-100	A						2016-2020	
2012	50-100	A						2016-2020	
2013	50-100		A					2016-2020	

* Onderzoek naar exploitatiekosten maakt deel uit van het DMP

Projectnaam

Vervanging *Medium Power Radars* in Wier en Nieuw Milligen

Projectfase

In Planning, in C-fase

Wel/niet gemandateerd

Komt voor mandatering in aanmerking

Instream van-tot

Oorspronkelijke planning: 2013-2016

Huidige planning: 2015-2017

Behoeftestelling

De behoefte omvat de vervanging van een tweetal langeafstandradars in Wier en Nieuw Milligen. Deze radars zijn onderdeel van het systeem van waarneming, bewaking en verdediging van het Nederlandse luchtruim, zowel in nationaal als in Navo-verband. De bestaande radars zijn dusdanig verouderd dat de instandhouding problematisch is. Uit het oogpunt van luchtruimbeveiliging dient deze capaciteit gegarandeerd te zijn. De nieuwe radars dienen voorbereid te zijn op strategische mobiliteit en te beschikken over BMD-functionaliteit. Daarnaast zal worden onderzocht op welke wijze rekening kan worden gehouden met de vermindering van radarverstoring om meer ruimte te bieden aan hoogbouw en duurzame energie-initiatieven.

Samenhang met het beleid

Het project zorgt voor instandhouding van de beveiliging van het nationale luchtruim in het kader van de eerste en derde hoofd-taak van Defensie.

Gerelateerde projecten

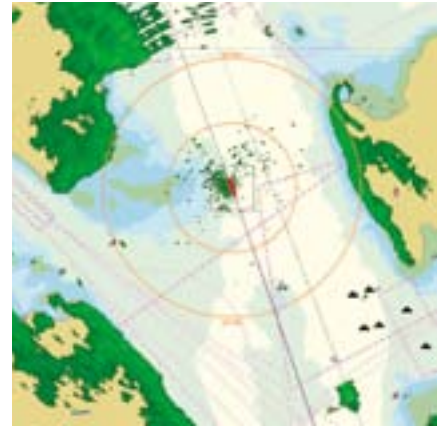
- Nieuwe generatie identificatiesystemen (*IFF mode 5/mode S*)

Belangrijke wijzigingen t.o.v. vorig jaar

De herijking van de behoefte aan het einde van de B-fase duurde langer dan aanvankelijk was voorzien. Hierdoor is de planning van het project met een jaar verschoven. Over de resultaten van de B/C-fasen wordt de Kamer geïnformeerd met een gecombineerde B/C-brief zoals is toegezegd door de staatsecretaris van Defensie tijdens het algemeen overleg van 10 juni 2009 (Kamerstuk 31 700 X nr. 125).

Relevante Kamerstukken

- Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Defensie (X) voor het jaar 2009 (Kamerstuk 31 700 X nr. 125)
- Behoeftestelling Vervanging 2 Medium Power Radars d.d. 24-02-2009 (Kamerstuk 27 830 nr. 62)
- Defensie als structurele veiligheidspartner d.d. 24-05-2006 (Kamerstuk 30 300 X nr. 106)

Planning

Jaar	Project-volume	Planning DMP						Fasering	Raming exploitatielasten*
		2012	2013	2014	2015	2016	2017		
Oorspronkelijk	25-50							2011-2013	
2012	50-100	C	D					2011-2016	
2013	50-100		B/C					2012-2016	

* Onderzoek naar exploitatiekosten maakt deel uit van het DMP

Projecten

Defensiebreed

Projectnaam

Counter Improvised Explosive Devices (C-IED)

Projectfase

C-IED is een programma dat is opgedeeld in diverse gerelateerde projecten. Deze projecten zijn niet tegelijkertijd begonnen en bevinden zich in verschillende stadia van het DMP (planning, realisatie & uitvoering).

- C-IED Blok 1: Gerealiseerd
- C-IED Blok 2: In realisatie
- C-IED Blok 3: In planning

Wel/niet gemandateerd

(Deels) gemandateerd

Gereed

Oorspronkelijke planning: 2008-2017

Huidige planning: 2008-2022

Behoeftestelling

Het C-IED programma berust op een plan van aanpak van de *Joint Task Force C-IED* uit 2008. Het betreft een gefaseerd investeringsprogramma voor C-IED materieel dat in drie blokken is geïmplementeerd in de krijgsmacht met de volgende onderlinge samenhang:

- Blok 1 heeft betrekking op de destijds urgente C-IED behoeften van de *Task Force Uruzgan*. Blok 1 is middels *Fast Track Procurement* verworven. Blok 1 is voltooid.
- Blok 2 behelst de initiële borging van de maatregelen op het gebied van *Military Search, Improvised Explosive Device Disposal* en *Weapon Intelligence Teams*, het testen en valideren van diverse maatregelen voor de *Task Force Uruzgan (TFU)*, en de uitvoering

van urgente onderzoeksprogramma's in relatie tot de missie. Met blok 2 begint de reorganisatie en de inbedding van permanente voltijd C-IED functionarissen in de organisatie.

Eind 2011 is de behoefte van blok 2 herijkt als gevolg van de beleidsbrief. De krijgsmachtbrede behoefte aan *search*-middelen is aangepast als gevolg van de extensiveringen uit de beleidsbrief en door het toepassen van *pooling*.

- Blok 3 betreft aan de structurele inbedding van C-IED en bestaat uit personele, materiële en organisatorische maatregelen. De A-brief wordt in 2012 verstuurd.

Samenhang met het beleid

Het C-IED programma draagt bij aan het streven naar het verhogen van de veiligheid en bescherming van operationele eenheden. Het programma draagt bij aan verschillende essentiële operationele capaciteiten: gevalideerde inlichtingen, effectieve inzet, mobiliteit en veiligheid en bescherming.

Relatie met andere projecten

Geen

Belangrijke wijzigingen t.o.v. vorig jaar

Geen

Relevante Kamerstukken

- Beleidsbrief 'Defensie na de kredietcrisis: een kleinere krijgsmacht in een onrustige wereld' d.d. 08-04-2011 (Kamerstuk 32 733 nr. 1)
- C-IED structurele behoefte d.d. 06-10-2009 (Kamerstuk 32 164 nr. 1)

Financiën

Jaar	Project-volume	Raming uitgaven in € mln						Fasering tot	Raming exploitatielasten
		t/m 2012	2013	2014	2015	2016	2017		
C-IED blok 1 & 2									
Oorspronkelijk	36,7							2013	
2012	34,2	31,4			2,8			2013	1,6*
2013								2013	1,6*
C-IED blok 3 (structurele inbedding)									
2013	50-100	A						2013-2022	3*

* Geschatte exploitatielasten per jaar.

Projectnaam

Militaire Satelliet Communicatie lange termijn defensiebreed (MILSATCOM)

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Niet gemandateerd

Gereed

Oorspronkelijke planning: 2007

Huidige planning: Op 4 mei 2012 is de tweede van in totaal vier satellieten gelanceerd. De lancering van de derde satelliet is voorzien voor eind 2013. De datum van de lancering van de vierde satelliet moet nog worden vastgesteld. De *Advanced Extremely High Frequency* (AEHF) satellietcommunicatiecapaciteit zal voor Nederland naar verwachting in 2013 beschikbaar zijn. De landterminals worden in 2013 geleverd. De voltooiing van het project voor Nederland hangt samen met de inbouw van de scheepsterminals op de vier Luchtverdediging- en Commandofregatten (LCF'n) tijdens geplande onderhoudsperiodes en is voorzien voor 2016.

Behoeftestelling

Doel van het project MILSATCOM is het voorzien in de behoefte van de krijgsmacht aan satellietcapaciteit voor militair gebruik. Het project betreft gegarandeerde beschikbaarheid van satellietcapaciteit (het

ruimtesegment) in verschillende frequentiebanden (AEHF, *militaire Super High Frequency* (SHF) en commerciële SHF), het realiseren van grondstations in Nederland en Curaçao (het statische grondsegment) en het verwerven van land- en scheepsterminals (het mobiele grondsegment). Het deelproject MILSATCOM LT voorziet in de resterende AEHF-satellietcommunicatie capaciteit met de bijbehorende AEHF-terminals.

Samenhang met het beleid

Dit project draagt bij aan het beleid om de operationele inzetbaarheid van de krijgsmacht verder te verbeteren. Het past binnen het streven om de informatiepositie van ingezette eenheden te verbeteren. Het project draagt bij aan de volgende operationele capaciteiten van militair vermogen: hoogwaardige en wereldwijde commandovoering.

Gerelateerde projecten

- Patriot vervanging COMPATRIOT
- Vernieuwing TITAAN
- Vervanging grondterminals MILSATCOM
- MILSATCAP

Belangrijke wijzigingen t.o.v. vorig jaar

De AEHF-satellietcommunicatiecapaciteit komt in 2013 later beschikbaar dan aanvankelijk was voorzien als gevolg van knelpunten met de software.

Relevante Kamerstukken

- Beleidsbrief 'Defensie na de kredietcrisis: een kleinere krijgsmacht in een onrustige wereld' d.d. 08-04-2011 (Kamerstuk 32 733 nr. 1)
- Brief verwervingsvoorbereiding lange termijn, sloopsterminals AEHF, ruimtecapaciteit SHF en MOU *Operations & Support* (D2-brief) d.d. 22-05-2006 (Kamerstuk 25 886 nr. 8)
- Brief verwervingsvoorbereiding lange termijn, landterminals AEHF (D2-brief) d.d. 18-01-2005 (Kamerstuk 25 886 nr. 7)
- Brief inzake afsluiten MOU voor AEHF deelname d.d. 09-07-2002 (Kamerstuk 25 886 nr. 6)
- Brief verwervingsvoorbereiding korte termijn (D1-brief) d.d. 28-02-2002 (Kamerstuk 25 886 nr. 5)
<https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-25886-5.html> & antwoorden schriftelijke vragen d.d. 23-04-2002
- Brief studiefase lange termijn (C2-brief) d.d. 09-03-2001 (Kamerstuk 25 886 nr. 4)
<https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-25886-4.html> & antwoorden schriftelijke vragen
- Brief studiefase korte termijn (C1-brief) d.d. 03-11-1999 (Kamerstuk 25 886 nr. 3)
- Brief over voorstudie (B-brief) d.d. 19-02-1998 (Kamerstuk 25 886 nr. 1)
- Brief over behoeftestelling (A-brief) d.d. 30-10-1995 (Kamerstuk 24 400 nr. 21)

Financiën

Jaar	Project-volume	Raming uitgaven in € mln						Fasering tot	Raming exploitatielasten
		t/m 2012	2013	2014	2015	2016	2017		
Oorspronkelijk	181,5							2002	
2012	133,0	108,4	9,0	9,1	6,5			2015	<250**
2013	130,9	102,0	9,0	9,1	8,7	1,8	0,3	2017	<250**

* De behoeftestelling zou aanvankelijk voorzien in de verwerving van een satellietcommunicatiecapaciteit waarbij zou worden samengewerkt met andere landen. Deze internationale samenwerking bleek niet mogelijk, waardoor de behoefte is herijkt. Als gevolg hiervan is het projectbudget is verminderd, zie ook de Kamerstukken 25 886 nrs. 1, 3 en 4)

** Geschatte levensduur van 10 jaar.

Projectnaam

Militaire Satelliet Capaciteit (MILSATCAP)

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Instream van-tot

Oorspronkelijke planning: 2011-2018

Huidige planning: 2011-2018

Behoeftestelling

Commandoering in moderne operaties vereist voldoende bandbreedte. De behoefte aan bandbreedte neemt toe, onder andere door steeds betere waarnemingsmiddelen. Daarom heeft Nederland zich aangesloten bij een internationaal initiatief dat gegarandeerde satellietbandbreedte biedt en dat bovendien op termijn goedkoper is dan commerciële inhuur. Dit initiatief, *Wideband Global Satcom* (WGS), zal groeien tot negen satellieten in 2018 met een mondiale dekking. De partners in WGS zijn de Verenigde Staten, Canada, Denemarken, Luxemburg en Nieuw-Zeeland. Het doel is (gegarandeerde) toegang tot WGS in ruil voor een bijdrage in de kosten van de negende satelliet. Het partnerschap zal duren van 2012 tot en met 2031.

Samenhang met het beleid

Dit project draagt bij aan het beleid om de operationele inzetbaarheid van de krijgsmacht verder te verbeteren. Het past binnen het streven om de informatiepositie van ingezette eenheden te verbeteren.

Het project draagt bij aan de volgende operationele capaciteiten van militair vermogen: hoogwaardige en wereldwijde commandovoering, toegang tot gevalideerde inlichtingen en effectieve inzetbaarheid.

Gerelateerde projecten

- Militaire Satelliet Communicatie lange termijn defensiebreed (MILSATCOM LT)
- Vernieuwing TITAAN
- Vervanging grondterminals MILSATCOM

Belangrijke wijzigingen t.o.v. vorig jaar

In januari 2012 is de *Memorandum of Understanding* (MoU) getekend met Canada, Denemarken, Luxemburg, Nieuw Zeeland en Verenigde Staten. Direct na tekening van de MoU heeft Nederland de militaire satellietcapaciteit in gebruik genomen. De mogelijkheden naar samenwerking met deze landen op het gebied van ankerstations worden momenteel onderzocht.

Relevante Kamerstukken

- Antwoorden op vragen over het project MILSATCAP d.d. 25-10-2011 (Kamerstuk 27 830 nr. 95)
- Behoeftestelling project Militaire Satelliet Capaciteit d.d. 10-10-2011 (Kamerstuk 27 830 nr. 92)
- Beleidsbrief 'Defensie na de kredietcrisis: een kleinere krijgsmacht in een onrustige wereld' d.d. 08-04-2011 (Kamerstuk 32 733 nr. 1)

Financiën

Jaar	Project-volume	Planning DMP						Fasering	Raming exploitatielasten*
		t/m 2012	2013	2014	2015	2016	2017		
Oorspronkelijk	25-50								
2012	25-50								
2013	34,4	7,0	7,0	5,1	5,1	5,3	1,4	2018	

* De raming van de exploitatielasten volgt.

Projectnaam

Modernisering navigatiesystemen

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Gereed**Oorspronkelijke planning:** 2013**Huidige planning:** 2015**Behoeftestelling**

Dit project vervult een krijgsmachtbrede behoefte aan modernisering en uitbreiding van navigatiemiddelen en daarmee samenhangende maritieme identificatiemiddelen.

Het project bestaat uit drie deelprojecten:

- Vervanging van de militaire component van het *Global Positioning System* (GPS) in gebruik bij de gehele krijgsmacht en gelijktijdige verwerving van antennesystemen die opzettelijke ontzegging van het GPS-signaal door derden tegengaat.
- Verwerving van de op zee te gebruiken Automatische Identificatie Systemen (AIS);
- Verwerving van elektronische zeekaartsystemen.

De laatste twee genoemde systemen worden nu ook uitgerust met een militaire component.

Het gaat om een *upgrade* van navigatiemiddelen om plaatsbepaling en *situational awareness* te verbeteren en de positie, navigatie en tijd robuuster te maken tegen al of niet opzettelijk veroorzaakte externe verstoringen.

Samenhang met het beleid

Dit project draagt bij aan het beleid om de operationele inzetbaarheid van de krijgsmacht verder te verbeteren. Het past binnen het streven om het vermogen om op te treden in netwerken (*Network Enabled Capabilities*) verder te vergroten en om de interoperabiliteit in nationaal en internationaal verband te kunnen verbeteren. Door een verbetering in de operationele samenwerking met Navo-partners en Navo-verband vergroot het project het expeditionair vermogen van de krijgsmacht.

Het project draagt bij aan de volgende operationele capaciteiten van militair vermogen: ontplooibaarheid en mobiliteit, effectieve inzet en veiligheid en zelfbescherming. Verder draagt het ook bij aan hoogwaardige commandovoering door commandanten op alle niveaus te voorzien van identieke, zo mogelijk *real time* informatie.

Gerelateerde projecten

- *Battlefield Management System* (BMS) en Datacommunicatie Mobiel Optreden (DCMO)
- Patrouilleschepen
- NH-90

Belangrijke wijzigingen t.o.v. vorig jaar

Het projectbudget is verlaagd als gevolg van interne herschikkingen. Als gevolg van een verschuiving in de planning van de onderhoudsschema's is de fasering van de projectbudget aangepast.

Relevante Kamerstukken

- Lijst van vragen en antwoorden over het project Modernisering navigatiesystemen d.d. 12-10-2006 (Kamerstuk 27 830 nr. 41)
- Brief over behoeftestelling modernisering en uitbreiding van navigatiemiddelen (A-brief) d.d. 17-08-2006 (Kamerstuk 27 830 nr. 40)

Financiën

Jaar	Project-volume	Raming uitgaven in € mln						Fasering tot	Raming exploitatielasten*
		t/m 2012	2013	2014	2015	2016	2017		
Oorspronkelijk	53,2							2013	
2012	36,4	18,9	5,0	6,8	5,7			2015	< 25*
2013	36,3	18,8	5,0	5,8	6,7			2015	< 25*

* Geschatte levensduur is 10 tot 20 jaar.

Projectnaam

NH-90

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Niet gemandateerd

Gereed

Oorspronkelijke planning:

Volgens het productiecontract dat juni 2000 is gesloten worden twintig NATO *Frigate Helicopters* (NFH) geleverd in de periode 2007 t/m 2012. Deze planning staat sinds 2005 onder druk. In maart 2007 heeft *NHIndustries* laten weten de planning te moeten wijzigen naar de periode 2009-2013. Begin 2008 is duidelijk geworden dat *NHIndustries* ook deze planning niet haalt. Vervolgens heeft *NHIndustries* een tijdelijke configuratie voorgesteld (*Meaningful Operational Configuration*), MOC.

Huidige planning:

Momenteel zijn zeven helikopters in de tijdelijke configuratie (*Meaningful Operational Configuration*, MOC-helikopter) overgedragen aan het Defensie Helikopter Commando (DHC). De eerste Nederlandse *Nato Frigate Helicopter* (NFH) in de uiteindelijke configuratie (*Full Operational Capable*, FOC-helikopter) wordt naar verwachting dit jaar geleverd. Naar verwachting worden per jaar vier FOC NH-90's geleverd worden. Hierdoor wordt de laatste NH-90 in 2015 geleverd. Daarnaast zullen modificaties worden uitgevoerd om de MOC-toestellen om te bouwen naar de FOC-configuratie om te voldoen aan de eisen van de gewijzigde behoeftestelling. Deze modificaties zullen doorlopen tot het einde van het project in 2018.

Behoeftestelling

In verband met de voorziene uitfasering van de Lynx-helikopter neemt Defensie deel aan het helikopterproject NH-90, een internationaal programma met Duitsland, Frankrijk, Italië, Portugal en België. Aanvankelijk is een behoefte gesteld voor twintig NFH's. Naar aanleiding van de studie 'Integrale helikoptercapaciteit' is de behoefte gewijzigd in twaalf NFH's en acht maritieme transporttoestellen (Transport NFH, TNFH). Deze behoefte is om budgettaire redenen opnieuw gewijzigd. Op 20 mei 2011 is de Kamer geïnformeerd over deze gewijzigde behoefte (Kamerstuk 25 928 nr. 48)

Samenhang met het beleid

Dit project draagt bij aan het beleid om de operationele inzetbaarheid van de krijgsmacht verder te verbeteren. Naar aanleiding van de studie 'Integrale helikopter capaciteit' is de kwalitatieve behoefte gewijzigd in twaalf NFH's voor diverse maritieme taken en acht transportversies van deze helikopter, die geschikt is voor tactische transporttaken vanaf het land en vanaf schepen. Het project past binnen het streven om de expeditionaire capaciteiten van de krijgsmacht te verbeteren en om Europese en Navo-tekorten ten aanzien van helikoptercapaciteiten te verminderen. Het project draagt bij aan de volgende operationele capaciteiten van militair vermogen: ontplooibaarheid en mobiliteit, effectieve inzet, goede logistieke ondersteuning en gereedheid. De behoefte aan de vervulling van transporttaken door de NH-90 is in de beleidsbrief van 8 april 2011 verder onderstreept.

Gerelateerde projecten

- Instandhouding M-fregatten
- Luchtverdedigings- en Commandofregatten
- Patrouilleschepen
- Verwerving *Joint* Logistiek Ondersteuningsschip (JSS)
- NH-90 *Piloting Forward Looking Infrared* (PFLIR)

Belangrijke wijzigingen t.o.v. vorig jaar

De levering van de FOC-toestellen is met drie maanden vertraagd. Dit is vooral het gevolg van een beperkte capaciteit voor de kwalificatie van de helikopter bij de industrie. Het projectbudget voor het jaar 2012 is met € 46,1 miljoen verminderd en hergefaseerd. Het betreft een verschuiving van € 22,2 miljoen voor de financiering van een verhoging van het budget van het project JSS. Dit is mogelijk door een aanpassing van de betalingsreeks aan het leverschema. Daarnaast is er een bedrag van € 23,9 miljoen doorgeschoven. Hierdoor is de einddatum van het project verschoven van 2016 naar 2018. Dit is mogelijk door de verplichtingen later te contracteren dan aanvankelijk was voorzien, bijvoorbeeld de modificaties aan de NH-90 om het toestel geschikt te maken voor transporttaken. Deze verschuiving heeft geen gevolgen voor de levering van de toestellen.

Relevante Kamerstukken

- Kamervragen over de elfde jaarrapportage over het helikoptertraject NH-90 d.d. 14 december 2011 (Kamerstuk 25 928, nr. 50)
- Elfde jaarrapportage over het helikopterproject NH-90 d.d. 13 oktober 2011 (Kamerstuk 25 928, nr. 49)
- Kamerbrief gewijzigde behoefte helikopterproject NH-90 d.d. 20 mei 2011 (Kamerstuk 25 928 nr. 48)
- Kamervragen over de tiende jaarrapportage over het helikoptertraject NH-90 d.d. 22 februari 2011 (Kamerstuk 25 928 nr. 47)
- Tiende jaarrapportage over het helikopterproject NH-90 d.d. 24 november 2010 (Kamerstuk 25 928 nr. 46)
- Kamerbrief helikopterproject NH-90 - reservedelen d.d. 25-06-2010 (Kamerstuk 25 928 nr. 45)
- Kamerbrief inzake stand van zaken projecten NH-90 en Vervanging F-16 d.d. 17-05-2010 (Kamerstuk 31 300 nr. 19)
- Kamervragen over de aanvulling openbare informatie op de 9e jaarrapportage over het helikopterproject NH-90 d.d. 17-03-2010 (Kamerstuk nr. 25 928 nr. 42)
- Kamervragen over 9e jaarrapportage helikopterproject NH-90 d.d. 17-03-2010 (Kamerstuk nr. 25 928 nr. 41)
- Aanvulling openbare informatie negende jaarrapportage over het helikopterproject NH-90 d.d. 22-01-2010 (Kamerstuk 25 928 nr. 40)
- Negende jaarrapportage over het helikopterproject NH-90 d.d. 05-01-2010 (Kamerstuk 25 928 nr. 38)
- Voortgang helikopterproject NH-90, werkbezoek aan AgustaWestland d.d. 30-09-2009 (Kamerstuk 25 928 nr. 36)

- Tijdelijke configuratie NH-90 helikopter d.d. 10-07-2009 (Kamerstuk 25 928 nr. 35)
- Antwoorden achtste jaarrapportage d.d. 06-02-2009 (Kamerstuk 25 928 nr. 34)
- Achtste jaarrapportage van het helikopterproject NH-90 d.d. 26-11-2008 (Kamerstuk 25 928 nr. 33)
- Verslag schriftelijk overleg over project NH-90 d.d. 18-07-2008 (Kamerstuk 25 928 nr. 31)
- Brief project NH-90, resultaten verwervingsvoorbereidingsfase voor de *Full Mission Flight Trainer* d.d. 24-06-2008 (Kamerstuk 25 928 nr. 29)
- Brief financiële stand van zaken project NH-90 d.d. 10-06-2008 (Kamerstuk 25 928 nr.28)
- Lijst van vragen en antwoorden over zevende jaarrapportage van het helikopterproject NH-90 d.d. 06-03-2008 (Kamerstuk 25 928 nr. 27)
- Zevende jaarrapportage van het helikopterproject NH-90 d.d. 04-12-2007 (Kamerstuk 25 928 nr. 26)
- Brief Studies naar aanleiding van de Prinsjesdagbrief 2003 d.d. 20-09-2004 (Kamerstuk 29 800 X nr. 3)
- Brief over ondertekening MOU en D-fase (D-brief) d.d. 05-09-1991 (Kamerstuk 19 282 nr. 10)
- Brief over afronden studie (B/C-brief) d.d. 01-10-1990 (Kamerstuk 19 282 nr. 7)
- Brief over Nederlandse helikopterbehoefte (A-brief) d.d. 03-06-1987 (Kamerstuk 19 282 nr. 5)

Financiën

Jaar	Project-volume	Raming uitgaven in € mln						Fasering tot	Raming exploitatielasten
		t/m 2012	2013	2014	2015	2016	2017		
Oorspronkelijk	788,0							2012	
2012	1174,9	904,0	107,1	113,5	40,3	10,0		2016	>250*
2013	1174,9	857,9	103,7	111,5	67,3	17,0	7,5	2018	>250*

* Geschatte levensduur van 30 jaar.

Projectnaam

Richtkijker wapen schutter lange afstand

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Gereed**Oorspronkelijke planning:** 2015**Huidige planning:** 2014**Behoeftestelling**

Het defensiebrede project Richtkijker wapen schutter lange afstand voorziet het geweer lange afstand (GLA) van de noodzakelijke waarnemingsapparatuur om in alle omstandigheden effectief ingezet te kunnen worden. Het GLA-team, bestaande uit een schutter en een waarnemer, beschikt na uitvoering van het project over drie soorten waarnemingsapparatuur; normaal, helderheidversterking en warmtebeeld. Beide teamleden beschikken daarmee over zicht op het doel. Bovendien is met de geleverde apparatuur het GLA-team in staat op te treden als gelegenheidswaarnemer. Het GLA-team kan doelen aanwijzen en deze door derden onder vuur laten nemen. Het project is een samenvoeging van reeds lopende kleinere projecten.

Samenhang met het beleid

Dit project draagt bij aan het beleid om de operationele inzetbaarheid van de krijgsmacht verder te verbeteren. Het project past in het streven om de informatiepositie van ingezette eenheden te verbeteren en het vermogen om op te treden in netwerken (*Network Enabled Capabilities*) verder te vergroten. De apparatuur is hierop voorbereid. Voorts past het in het beleid om op te kunnen treden in het gehele geweldsspectrum. Het stelt commandanten in staat divers en proportioneel te reageren op diverse dreigingen.

Het project draagt bij aan de volgende operationele capaciteiten van militair vermogen: effectieve wapeninzet.

Gerelateerde projecten

- *Battlefield Management System (BMS)* en Datacommunicatie Mobiel Optreden (DCMO)
- *Combat Identification (Combat ID)*
- Verbeterd Operationeel Soldaat Systeem (VOSS)
- Verwerving HV brillen

Belangrijke wijzigingen t.o.v. vorig jaar

Het project is herijkt. De financiële reeksen van het project zijn aangepast.

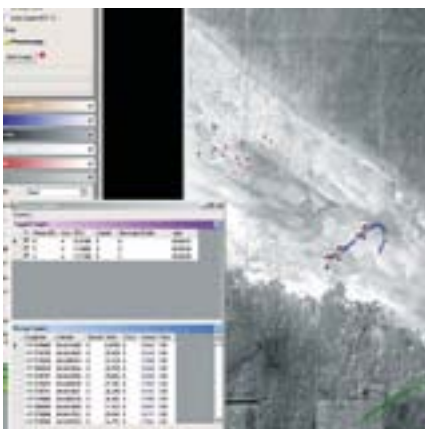
Relevante Kamerstukken

Geen

Financiën

Jaar	Project-volume	Raming uitgaven in € mln						Fasering tot	Raming exploitatielasten
		t/m 2012	2013	2014	2015	2016	2017		
Oorspronkelijk	28,2							2012	25-50*
2012	30,5	25,2	3,3	2,0				2014	25-50*
2013	30,5	25,2	5,3					2013	25-50*

* Geschatte levensduur van 10 jaar.

Projectnaam

Combat Identification (CID)

Projectfase

In planning, A-fase

Wel/niet gemandateerd

Komt voor mandatering in aanmerking

Instream van-tot

Oorspronkelijke planning: 2009-2014

Huidige planning: 2013-2018

Behoeftestelling

Combat Identification (CID) beoogt het effect van de missie te vergroten, door onder andere het risico van wapeninzet tegen eigen troepen en burgers te verminderen. Combat ID voorziet grond- en luchtgebonden eenheden van een capaciteit waarmee identificatie vanuit de lucht, maar ook onderling op de grond, verbeterd wordt. Hierdoor kan nauwkeurig worden bepaald waar zich vriendschappelijke eenheden, vijanden of neutrale elementen zoals burgers zich bevinden. De informatie kan *real time* worden doorgegeven aan overige vriendschappelijke eenheden (*shared situational awareness*).

Samenhang met het beleid

Dit project draagt bij aan het beleid om de operationele inzetbaarheid van de krijgsmacht verder te verbeteren. Het past in het streven om het vermogen op te treden in netwerken (*Network Enabled Capabilities*) verder te vergroten en om de interoperabiliteit in nationaal en internationaal verband te kunnen verbeteren. Tevens wordt de kans op burgerslachtoffers en het risico van wapeninzet op eigen eenheden verminderd.

Gerelateerde projecten

- Nieuwe generatie identificatiesystemen (*IFF mode 5/mode S*)
- Verbeterd Operationeel Soldaat Systeem (VOSS)
- Battlefield Management System (BMS) en Datacommunicatie Mobiel Optreden (DCMO)
- Joint Fires
- Vervanging radio's
- Chinook Vervanging & Modernisering
- Langer doorvliegen F-16 – Instandhouding
- AH-64D Upgrade

Belangrijke wijzigingen t.o.v. vorig jaar

Het project wordt gesplitst in twee delen. Het eerste deel betreft verbeteringen in het grond-lucht domein. Het tweede deel betreft verbeteringen in het grond-grond domein. Voor het tweede deel is meer onderzoek nodig en met de uitvoering van dit deel zal meer tijd gepaard gaan. Het budget van beide projecten bedraagt minder dan € 25 miljoen, waardoor de projecten niet meer zullen worden opgenomen in het volgende MPO.

Relevante Kamerstukken

Geen

Planning

Jaar	Project-volume	Planning DMP						Fasering	Raming exploitatielasten
		2012	2013	2014	2015	2016	2017		
Oorspronkelijk	50-100							2009-2014	
2012	25-50							2013-2017	
2013	<25							2013-2018	

Projectnaam

Defensiebrede vervanging van ondersteunende Klein Kaliber Wapens

Projectfase

In planning, A-fase

Wel/niet gemandateerd

Komt voor mandatering in aanmerking

Instroom van-tot

Oorspronkelijke planning: 2014-1017

Huidige planning: 2014-2017

Behoeftestelling

Het project voorziet in een vervanging van meerdere ondersteuningswapens, zoals FN MINIMI, FN MAG en .50 M2. Het betreft wapens ten behoeve van zowel uitgestegen of te voet optredende militairen, voor gebruik op het affuit van voer- en vaartuigen en helikopters, als coaxiaal wapen of in het *Remote Controlled Weapon Station*. Een aanzienlijk deel van deze systemen is verouderd en versleten. Ook het inbeddingsvraagstuk van de automatische granaatwerper, die tijdens de missie in Afghanistan via *fast track procurement* is gekocht, maakt deel uit van dit project.

Samenhang met het beleid

Het project draagt bij aan het beleid om de operationele inzetbaarheid van de krijgsmacht verder te verbeteren.

Een bijdrage wordt geleverd aan de volgende operationele capaciteiten van militair vermogen: Effectieve (wapen)inzet en veiligheid en zelfbescherming.

Gerelateerde projecten

- Groot Pantserwielvoertuig (GPW, Boxer)
- Vervanging genie- en doorbraaktank
- Verbeterd Operationeel Soldaatsysteem (VOSS)

Belangrijke wijzigingen t.o.v. vorig jaar

Geen

Relevante Kamerstukken

Geen

Planning

Jaar	Projectvolume	Planning DMP						Fasering	Raming exploitatielasten*
		2012	2013	2014	2015	2016	2017		
Oorspronkelijk	50-100	A						2014-2017	
2012	50-100	A						2014-2017	
2013	50-100		A					2014-2017	

* Onderzoek naar exploitatiekosten maakt deel uit van het DMP.

Projectnaam

Defensiebrede vervanging operationele wielvoertuigen

Projectfase

In planning, B-fase

Wel/niet gemandateerd

Niet gemandateerd

Instream van-tot

Oorspronkelijke planning: 2010-2018

Huidige planning: 2013-2019

Behoeftestelling

De defensiebrede behoefte omvat de vervanging van de operationele wielvoertuigen van Defensie, die voor het merendeel zijn ingevoerd tussen 1980 en 2000. Deze wielvoertuigen vormen de basismobiliteit van nagenoeg alle expeditionaire, nationale, opleidings- en overige eenheden van alle operationele commando's. Bij aanvang van dit project in 2012 zal Defensie beschikken over ongeveer 8.400 te vervangen wielvoertuigen.

Het toekomstige wielvoertuigenbestand zal gaan bestaan uit een licht, een middelzwaar en een zwaar type vrachtauto. De middelzware en zware typen vrachtauto's worden containerdragers. De voertuigen zullen afhankelijk van de behoefte worden voorzien van een laadbak/container met huif of containers met de benodigde functionaliteit (commandovoering, verbindingen, kantoor, werkplaats, magazijn, brandstoftransport en gewondentransport). Hiermee wordt een grote mate van flexibiliteit bereikt bij opera-

ties en in de bedrijfsvoering. De vrachtauto's die zijn bestemd voor expeditionaire inzet zullen zijn voorbereid voor montage van beschermingsmiddelen. Ten behoeve van de bescherming zal binnen dit project een minimaal noodzakelijk aantal wapenstations en affuiten worden verworven. Omdat kwalitatief hoogwaardige militaire voertuigen kostbaar zijn, zal - waar verantwoord, gelet op de opleiding en training van personeel en eenheden - een aantal van de huidige wielvoertuigen worden vervangen door onbeschermden vrachtauto's in een meer civiele uitvoering.

Samenhang met het beleid

Dit project draagt bij aan het beleid om de operationele inzetbaarheid van de krijgsmacht verder te verbeteren. Het past in het streven om de beschikbaarheid en inzetbaarheid van ondersteunende systemen te vergroten.

Het project draagt bij aan de volgende operationele capaciteiten van militair vermogen: tijdige beschikbaarheid, ontplooibaarheid en mobiliteit, adequate commandovoering, effectieve inzet en adequate logistieke ondersteuning.

Gerelateerde projecten

- Patriot verlenging levensduur

Belangrijke wijzigingen t.o.v. vorig jaar

In 2011 is besloten het project te splitsen in deelprojecten. De verwerving van de lichtste categorie voertuigen met een laadvermogen van 7,5 kN voor de uitvoering van nationale taken en de reguliere vredesbedrijfsvoering

is versneld. De verwerving van 1.250 stuks van deze voertuigen is gemandateerd aan de DMO. Naar verwachting worden de voertuigen eind 2013 geleverd. Het onderhoud van deze voertuigen zal volledig worden uitbesteed aan de industrie.

Voor de overige systemen is de B-fase bijna voltooid. In de B-brief is het voornemen opgenomen om meer lichte voertuigen aan te schaffen en minder van de zwaardere vrachtauto's. Dit leidt tot een besparing. Voor de zwaardere vrachtauto's is gebleken dat verschillende leveranciers kunnen voldoen aan de eisen voor de afzonderlijke deelprojecten. Daarnaast zijn de exploitatiekosten van de huidige en de nieuwe voertuigen duidelijk geworden. Gebleken is dat de sourcingvariant 'samenwerken' de beste optie is voor de instandhouding van deze nog te verwerven voertuigen. Deze variant zal in de C-brief nader worden uitgewerkt.

Relevante Kamerstukken

- Antwoorden op vragen over de DMP B(2)-brief d.d. 17-07-2012 (Kamerstuk 26 396 nr. 95)
- Brief voorstudiefase overige deelprojecten (DMP B(2)-brief) d.d. 31-05-2011 (Kamerstuk 26 396 nr. 92)
- Antwoorden op vragen over de DMP B(1)-brief d.d. 03-11-2011 (Kamerstuk 26 396 nr. 89)
- Brief voorstudiefase voertuig 7,5 kN (DMP B(1)-brief) d.d. 23-09-2011 (Kamerstuk 26 396 nr. 88)
- Beleidsbrief 'Defensie na de kredietcrisis: een kleinere krijgsmacht in een onrustige wereld' d.d. 08-04-2011 (Kamerstuk 32 733 nr. 1)
- Brief over de herijking en vertraging van het project d.d. 26-08-2010 (Kamerstuk 26 396 nr. 82)
- Brief over de voortgang van het project Defensiebrede vervanging operationele wielvoertuigen d.d. 03-05-2010 (Kamerstuk 26 396 nr. 80)
- Antwoorden op vragen over A-brief d.d. 23-09-2008 (Kamerstuk 26 396 nr. 73)
- Brief behoeftstelling (A-brief) d.d. 18-08-2008 (Kamerstuk 26 396 nr. 72)
- Antwoorden op vragen over brief conceptuele samenhang tactische voertuigen d.d. 27-11-2006 (Kamerstuk 26 396 nr. 65)
- Brief conceptuele samenhang tactische voertuigen d.d. 04-10-2006 (Kamerstuk 26 396 nr. 62)

Planning

Jaar	Project-volume	Planning DMP						Fasering	Raming exploitatielasten*
		2012	2013	2014	2015	2016	2017		
Oorspronkelijk	>250	D (10)						2010-2018	
2012	>250	B	C	D				2009-2019	
2013	>250	B	**					2009-2019	

* Onderzoek naar exploitatiekosten maakt deelt uit van het DMP.

** Vanaf de C-fase gaan de deelprojecten in tijd uiteen lopen.

Projectnaam

Joint Fires

Projectfase

In planning

Wel/niet gemandateerd

Komt voor mandatering in aanmerking

Instream van-tot

Oorspronkelijke planning: 2014-2018

Huidige planning: 2014-2018

Behoeftestelling

Voor het snel en nauwkeurig verlenen van vuursteun aan grondtroepen is de samenwerking tussen jachtvliegtuigen, gevechtshelikopters, artillerie en mortieren en de voorwaartse waarnemers voor grondgebonden vuursteun en *Forward Air Controllers* nodig. Na de inzet in Afghanistan is gebleken dat hiervoor veel organisatorische aanpassingen en verbeteringen in de uitrusting nodig zijn. Voorwaartse waarnemers en *forward air controllers* zullen worden samengevoegd in zogeheten *fire support teams*, die op compagniesniveau worden ingedeeld. Uitrustingsstukken worden aangevuld en de kwaliteit van apparatuur om doelen te helpen bepalen wordt verbeterd. Hierdoor wordt een hogere nauwkeurigheid in eindgeleiding behaald. De uitwisselbaarheid tussen de *fire support teams* van het CZSK en van het CLAS zal verder worden vergroot. Omdat vuursteun voortdurend moet worden gecoördineerd en gesynchroniseerd met andere effecten op de grond en met het oog

op de coördinatie met andere gebruikers van het luchtruim, worden op brigade- en bataljonsniveau speciale coördinatiecellen opgericht.

Samenhang met het beleid

Dit project draagt bij aan het beleid om de operationele inzetbaarheid verder te verbeteren. Het past binnen het streven om de effectiviteit van de hoofdwapensystemen verder te vergroten en de commandovoering te verbeteren.

Het project draagt bij aan de volgende operationele capaciteiten van militair vermogen: effectieve inzet en hoogwaardige commandovoering.

Gerelateerde projecten

- *Battlefield Management System (BMS)* en Datacommunicatie Mobiel Optreden (DCMO)
- Verbeterd Operationeel Soldaat Systeem (VOSS)
- *Combat Identification (CID)*

Belangrijke wijzigingen t.o.v. vorig jaar

Door een vermindering van het projectbudget als gevolg van de herschikkingen bij Defensie bedraagt dit minder dan € 25 miljoen. Hierdoor zal het project niet meer worden opgenomen in het volgende MPO.

Relevante Kamerstukken

Geen

Planning

Jaar	Project-volume	Planning DMP						Fasering	Raming exploitatielasten*
		2012	2013	2014	2015	2016	2017		
Oorspronkelijk	25-50							2014-2018	
2012	25-50	A (11)						2014-2018	
2013	<25							2014-2018	

* Onderzoek naar exploitatiekosten maakt deel uit van het DMP.

Projectnaam

MALE UAV (Medium Altitude Long Endurance Unmanned Aerial Vehicle)

Projectfase

In planning, B-fase

Wel/niet gemandateerd

Niet gemandateerd

Gereed

Huidige planning: 2012-2017

Behoeftestelling

Defensie heeft behoefte aan strategische, operationele en tactische informatie voorafgaand, tijdens en na militair optreden. Hiervoor zijn actuele, gedetailleerde en gevalideerde inlichtingen nodig. Daarnaast bestaat behoefte aan waarnemingen (*surveillance en reconnaissance*) vanuit de lucht, vanaf middelbare hoogte, voor aanzienlijke periodes. De Kamer is op 30 september 2006 geïnformeerd (Kamerstuk 30 806, nr. 1) over de behoeftestellingsfase van dit project voor onbemande vliegtuigen. In 2007 is besloten het project niet voort te zetten. Defensie zal de MALE UAV-capaciteit alsnog gaan verwerven. Defensie geeft de voorkeur aan de verwerving 'van de plank'. De behoefte bestaat uit vier vliegtuigen, een communicatie- en grondcomponent, sensoren en randapparatuur.

Samenhang met het beleid

Het project draagt bij aan het beleid om de operationele inzetbaarheid van de krijgsmacht verder te verbeteren. Het past

in het streven om de inlichtingenketen te versterken.

Het project draagt bij aan de volgende operationele capaciteiten van militair vermogen: gevalideerde inlichtingen, effectieve (wapen)inzet, veiligheid en zelfbescherming. Deze capaciteit is als intensivering benoemd in de beleidsbrief 'Defensie na de kredietcrisis: een kleinere krijgsmacht in een onrustige wereld' van 8 april 2011.

Gerelateerde projecten

- Militaire Satelliet Capaciteit (MILSATCAP)

Belangrijke wijzigingen t.o.v. vorig jaar

Defensie is begonnen aan de B-fase. In dit kader worden kenniscentra ingeschakeld, waardoor de investeringen twee jaar eerder beginnen dan aanvankelijk was voorzien.

Relevante Kamerstukken

- Behoeftestelling project MALE UAV d.d. 14-12-2011 (Kamerstuk 30 806 nr 10)
- Beleidsbrief 'Defensie na de kredietcrisis: een kleinere krijgsmacht in een onrustige wereld' d.d. 08-04-2011 (Kamerstuk 32 733, nr. 1)
- Antwoorden op vragen van de vaste commissie voor Defensie over de beleidsbrief (Kamerstuk 32 733 nr 2 d.d. 19 mei 2011)

Planning

Jaar	Project-volume	Planning DMP						Fasering	Raming exploitatielasten*
		2012	2013	2014	2015	2016	2017		
Oorspronkelijk	100-250							2014-2017	
2012	100-250							2014-2017	
2013	100-250	B	C					2014-2017	

* De raming van de exploitatiekosten maakt deel uit van het DMP

Projectnaam

NH-90 Piloting Forward Looking Infrared (PFLIR)

Projectfase

In planning, A-fase

Wel/niet gemandateerd

Komt voor mandatering in aanmerking

Instream van-tot

Oorspronkelijke planning: 2016-2019

Huidige planning: 2016-2019

Behoeftestelling

Het project NH-90 *Piloting Forward Looking Infrared* (PFLIR) betreft de behoefte om de NH-90 helikopter bij verminderd zicht, ook 's nachts, te kunnen inzetten. Zonder dit infrarood nachtzichtsysteem is dit niet onder alle operationele omstandigheden mogelijk. Deze behoefte maakte deel uit van de Studie Integrale Helikopter Capaciteit (12 september 2004, kamerstuk 29800 X, nr. 3). Tijdens de wijziging van de behoeftestelling van het project NH-90 in 2011 (20 mei 2011, Kamerstuk 25 928 nr. 48) is besloten deze behoefte nog niet te verwerven om zo de risico's die gepaard gaan met de ontwikkeling en de extra kosten die hiermee gemoeid zijn te vermijden. Naar verwachting wordt deze techniek in de periode van 2016 tot en met 2019 verder ontwikkeld, waardoor Defensie deze behoefte voor aanzienlijk lagere kosten kan aanschaffen.

Samenhang met het beleid

Dit project draagt bij aan het beleid om de operationele inzet van de krijgsmacht verder te verbeteren. Het past binnen het streven om de inzetbaarheid van de transportversie van de NH-90 te vergroten. Het project draagt bij aan de volgende operationele capaciteiten van militair vermogen: ontplooibaarheid en mobiliteit, effectieve inzet en adequate logistieke ondersteuning.

Gerelateerde projecten

- NH-90
- Chinook Vervanging en Modernisering

Belangrijke wijzigingen t.o.v. vorig jaar

Nieuw opgenomen

Relevante Kamerstukken

- Wijziging behoeftestelling helikopterproject NH-90, d.d. 20-05-2011 (Kamerstuk 29 800 nr. 48)
- Studie Integrale Helikoptercapaciteit, d.d. 12-09-2004 (Kamerstuk 29 800 nr. 3)

Planning

Jaar	Project-volume	Planning DMP						Fasering	Raming exploitatielasten
		2012	2013	2014	2015	2016	2017		
Oorspronkelijk	25-50			A				2016-2019	
2012									
2013	25-50			A				2016-2019	

Projectnaam

Nieuwe generatie identificatiesystemen (IFF mode 5/mode S) (NGIS)

Projectfase

In planning, A-fase

Wel/niet gemandateerd

Komt voor mandatering in aanmerking.

Instroom van-tot

Oorspronkelijke planning: 2011-2014

Huidige planning: 2015-2018

Behoeftestelling

Identificatiesystemen maken het mogelijk om via elektronische ondervraag- en antwoordprocedures de identiteit van andere vliegende en varende eenheden vast te stellen. Het huidige *mode 4 Identification Friend or Foe (IFF)* systeem is in Navo-verband het belangrijkste identificatiesysteem. Dit systeem is verouderd. *Mode 4 IFF* wordt binnen de Navo vervangen door *mode 5 IFF*. *Mode 5* biedt een hoge mate van beveiliging en is interoperabel met de wapensystemen die sinds 2009 worden ingevoerd. Een betrouwbaar identificatiesysteem is van belang om ook in de toekomst te voorkomen dat eigen eenheden worden aangevallen.

De vervangingsbehoefte is defensiebreed en bevat naast de militaire *mode 5* ook de civiele *mode S* voor het Commando Zeestrijdkrachten (het Commando Luchstrijdkrachten beschikt reeds over *mode S*). *Mode S* is de vervanger van de bestaande *mode 3/A* waarmee de civiele luchtvaart vluchtgegevens uitwisselt.

Samenhang met het beleid

Het project past in het streven naar versterking van *Network Enabled Capabilities (NEC)* om de operationele samenwerking in internationaal verband te bevorderen en commandanten op alle niveaus te voorzien van identieke, liefst *real time* informatie. Het verbetert verder de interoperabiliteit met Navo-partners en Navo-verband. Het project draagt bij aan de volgende operationele capaciteiten van militair vermogen: veiligheid en zelfbescherming, adequate bevelvoering en effectieve (wapen)inzet.

Gerelateerde projecten

- AH 64D upgrade
- *Combat Identification (Combat ID)*
- F-16 *mode 5 IFF*
- Instandhouding M-fregatten
- Patrouilleschepen
- Vervanging *Medium Power Radars* in Wier en Nieuw Milligen
- Verwerving *Joint Logistiek Ondersteuningsschip (JSS)*
- *Maritime Theatre Ballistic Missile Defence (MTBMD)*
- Chinook Vervanging en Modernisering

Belangrijke wijzigingen t.o.v. vorig jaar

Als gevolg van de herschikkingen bij Defensie is het project opnieuw met een jaar verschoven.

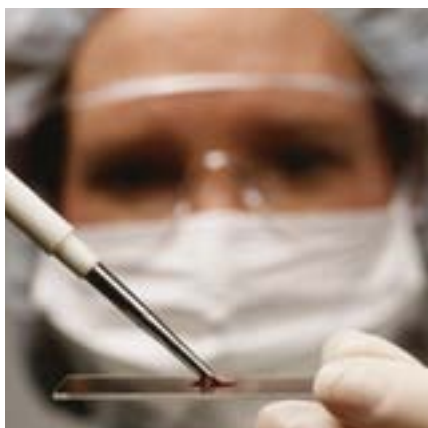
Relevante Kamerstukken

- Beleidsbrief 'Defensie na de kredietcrisis: een kleinere krijgsmacht in een onrustige wereld' d.d. 08-04-2011 (Kamerstuk 32 733 nr. 1)

Planning

Jaar	Project-volume	Planning DMP **						Fasering	Raming exploitatielasten*
		2012	2013	2014	2015	2016	2017		
Oorspronkelijk	25-50							2011-2014	
2012	25-50		A					2014-2017	
2013	25-50		A					2015-2018	

* Onderzoek naar exploitatiekosten maakt deel uit van het DMP.

Projectnaam

Uitbreiding Chemische Biologische Radiologische en Nucleaire (CBRN)-capaciteit in het kader van de Intensivering Civiel Militaire Samenwerking (ICMS)

Projectfase

In planning (deels in realisatie)

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Instroom van-tot

Oorspronkelijke planning: 2012-2014

Huidige planning: 2012-2015

Behoeftestelling

Als gevolg van de intensivering van de Civiel Militaire Samenwerking (ICMS) worden de capaciteiten voor Chemische, Biologische, Radiologische en Nucleaire (CBRN-) bestrijding uitgebreid. Het betreft de oprichting van een tweede CBRN-verdedigingscompagnie, een CBRN-responscapaciteit en een multidisciplinaire trainingsfaciliteit. De twee CBRN-verdedigingscompagnieën en de responscapaciteit zullen worden voorzien van opsporings-, identificatie- en ontsmettingsmiddelen. De multidisciplinaire trainingsfaciliteit, waar militaire en civiele eenheden gezamenlijk kunnen oefenen, betreft een trainingsfaciliteit, een ontsmettingsstraat, een meetveld en een meetlaboratorium. Opleidingen en trainingen zullen ook op locatie kunnen worden gegeven. Ten behoeve van de nationale inzet worden het materieel en de beschermende kleding van het CBRN-personeel zoveel mogelijk aangepast aan het optreden in civiele omstandigheden.

Samenhang met het beleid

De proliferatie van CBRN-vernietigingswapens kan ook de komende decennia een risico voor de veiligheid blijven opleveren. Naast staten kunnen terroristische organisaties ook over dergelijke wapens beschikken. Hierdoor kan Nederland geconfronteerd worden met CBRN-dreiging in binnen- en buitenland. Daarnaast bestaat het risico dat bij een calamiteit of een ongeval bij de chemische industrie giftige stoffen vrijkomen. Dit project draagt bij aan het beleid om de operationele inzetbaarheid verder te verbeteren. Het past

binnen het streven om de effectiviteit van de hoofdwapensystemen verder te vergroten en de commandovoering te verbeteren. Het project draagt bij aan de volgende operationele capaciteiten van militair vermogen: effectieve inzet en veiligheid en bescherming

Gerelateerde projecten

- Project Defensiebrede vervanging operationele wielvoertuigen (DVOW)
- Verbeterd Operationeel Soldaat Systeem (VOSS)

Belangrijke wijzigingen t.o.v. vorig jaar

Het project zal een jaar later, in 2015, worden voltooid omdat er voor de uitwerking van de technische eisen van enkele deelprojecten meer tijd nodig is dan aanvankelijk was voorzien. De deelprojecten kennen allen een eigen dynamiek en zullen dan ook tussen eind 2012 en 2015 gefaseerd worden opgeleverd. Om invulling te kunnen geven aan afspraken die gemaakt zijn in het kader van ICMS zal vanaf 1 december 2012, waar nodig, gebruik gemaakt worden van interim-voorzieningen.

Relevante Kamerstukken

- Brief behoeftestelling project uitbreiding ICMS/CBRN-capaciteit van 23 september 2011 (32 733 X, nr. 39)
- Brief Rapportage Intensivering Civiel-Militaire Samenwerking aan de Tweede Kamer van 24 mei 2006 (Kamerstuk 30300 X, nr. 106)
- Kamerbrief van 26 mei 2006 (30300X, nr.106)

Planning

Jaar	Project volume	Planning DMP						Fasering	Raming exploitatielasten*
		2012	2013	2014	2015	2016	2017		
Oorspronkelijk	50-100	A (11)						2012-2014	
2012	50-100							2012-2014	
2013**	50-100							2012-2015	

*Onderzoek naar de exploitatielasten maakt deel uit van het DMP.

**Gemandateerd project waarvan de A-brief al verzonden is

Projectnaam

Verbeterd Operationeel Soldaat Systeem (VOSS)

Projectfase

In planning, D-fase

Wel/niet gemandateerd

Niet gemandateerd

Instream van-tot

Oorspronkelijke planning: 2004-2015

Huidige planning: 2004-2018

Behoeftestelling

Het defensiebrede project Verbeterd Operationeel Soldaat Systeem (VOSS) komt voort uit het *Soldier Modernisation Programma* (SMP) en voorziet in een aantal verbeteringen van de uitrusting van de te voet optredende soldaat. De overlevingskansen van de militair verbeteren hierdoor. Tevens wordt de commandovoering versterkt en nemen de mobiliteit, de effectiviteit en het voortzettingsvermogen toe. VOSS is in eerste instantie een ontwikkelingsproject waarbij de ontwikkeling centraal staan van een nieuwe geïntegreerde hoofdbescherming en een smart vest (met onder andere een C4I-module, een energievoorzieningssysteem, een draag- en bepakkingsstelsel en modulaire ballistische bescherming). Vanuit diverse andere projecten wordt aangesloten op het project VOSS. De behoefte is gesteld op ongeveer 5.500 systemen voor de te voet optredende of uitgestegen militairen. Zij behoren tot de categorie die, als gevolg van hun optreden, de zwaarste eisen stellen aan hun uitrusting en in grote mate daarvan afhankelijk zijn. *Special Forces* maken geen deel uit van de doelgroep, maar zullen indirect profiteren van de kwaliteitsverbetering van de uitrusting door VOSS.

Uit onderzoek is gebleken dat de voor VOSS ontwikkelde ballistische bescherming tevens kan voorzien in de behoefte aan modulaire ballistische bescherming voor personeel dat VOSS niet gebruikt. Hierdoor is de behoefte van het project VOSS uitgebreid.

Samenhang met het beleid

Het project VOSS past in het streven om te voorzien in betere bescherming van ingezette eenheden en het vermogen op te treden in netwerken (*Network Enabled Capabilities*) verder te vergroten. Met VOSS worden de operationele capaciteiten van de individuele militair, maar ook van de lagere eenheden vergroot. De uitrusting van het project VOSS is bedoeld voor operaties in het gehele geweldsspectrum. Het project draagt bij aan de volgende operationele capaciteiten van militair vermogen: gevalideerde inlichtingen, veiligheid en bescherming, effectieve inzet en hoogwaardige commandovoering.

Gerelateerde projecten

- *Battlefield Management System* (BMS) en Datacommunicatie Mobiel Optreden (DCMO)
- *Combat Identification* (Combat ID)
- Groot Pantserwielvoertuig (GPW, Boxer)
- Infanterie Gevechtsvoertuig (IGV), productie en training
- Richtkijker wapen schutter lange afstand
- Uitbreiding ICMS/CBRN-capaciteit
- Vervanging radio's
- Warmtebeeld *Lightweight Infrared Observation Nightsight*

Belangrijke wijzigingen t.o.v. vorig jaar

Tijdens de C-fase, op 6 april 2011, hebben België, Luxemburg en Nederland een samenwerkingsovereenkomst getekend op het gebied van soldaatsystemen. De drie landen hebben afgesproken dat Nederland namens de partners het contract zal sluiten voor de verwerving van het *smart vest*. Het *smart vest* vormt de gemeenschappelijke hoofdcomponent van de drie nationale programma's: *Belgian Soldier Transformation (BEST)* in België, *Cooperative Modernisation Program of the Army for a Soldier System (COMPASS)* in Luxemburg en Verbeterd Operationeel Soldaat Systeem (VOSS) in Nederland. Het project bevindt zich momenteel in de D-fase. Gezien de verwerving van het *smart vest* langer duurt dan aanvankelijk was voorzien zal de D-fase niet in 2012 maar in 2013 worden voltooid.

Relevante Kamerstukken

- Studiefase (C-fase) project Verbeterd Operationeel Soldaat Systeem (VOSS) d.d. 23-09-2011 (Kamerstuk 32733 X nr. 39)
- Beleidsbrief 'Defensie na de kredietcrisis: een kleinere krijgsmacht in een onrustige wereld' d.d. 08-04-2011 (Kamerstuk 32 733 nr. 1)
- Lijst van vragen en antwoorden voorstudiefase project VOSS d.d. 10-08-2010 (Kamerstuk 32 123 X nr. 146)
- Voorstudiefase project Verbeterd Operationeel Soldaatsysteem (B-brief) d.d. 27-05-2010 (Kamerstuk 32 123 X nr. 130)
- Lijst van vragen en antwoorden over het project VOSS d.d. 16-06-2008 (Kamerstuk 31 200 X nr. 130)
- Behoeftestelling project VOSS (A-brief) d.d. 08-04-2008 (Kamerstuk 31 200 X nr. 105)
- Lijst van vragen en antwoorden over het SMP d.d. 05-03-1998 (Kamerstuk 25 600 X nr. 42)
- Brief SMP d.d. 02-12-1997 (Kamerstuk 25 600 X nr. 22)

Planning

Jaar	Project volume	Planning DMP						Fasering	Raming exploitatielasten *
		2012	2013	2014	2015	2016	2017		
Oorspronkelijk	>250							2004-2015	50-100*
2012	100 - 250	D						2007-2017	50-100*
2013	100 - 250		D					2004-2018	50-100*

* In de initiële projectraming waren deels de exploitatiekosten opgenomen. Het volume betreft nu slechts het investeringsdeel.

Projectnaam

Vernieuwing TITAAN

Projectfase

In planning, A-fase

Wel/niet gemandateerd

Komt voor mandatering in aanmerking

Instream van-tot**Oorspronkelijke planning:** 2009-2015

(doorloop tot 2022)

Huidige planning: 2013-2017 (doorloop tot 2024)**Behoeftestelling**

Vanaf 2001/2002 is het Theatre Independent Army and Air Force Network (TITAAN) in gebruik bij het Commando Landstrijdkrachten (CLAS), het Commando Luchstrijdkrachten (CLSK) en ten behoeve van de Intensivering Civiel Militaire Samenwerking (ICMS) in het kader van Openbare Orde en Veiligheid. Het vormt de basis ICT-netwerkinfrastructuur voor grondgebonden (*deployed*) optreden. Binnen TITAAN wordt veel gebruik gemaakt van op de civiele markt verkrijgbare middelen. Deze middelen kenmerken zich door een snelle technische en economische veroudering. Ten minste eens per vijf jaar moet een substantieel deel van deze middelen worden vervangen. Daarnaast voltrekken veranderingen op ICT-gebied zich in een snel tempo waardoor regelmatig algehele *upgrades* van het TITAAN netwerk noodzakelijk zijn. Het project Vernieuwing TITAAN moet voorzien in de vernieuwing van de soft- en hardware. TITAAN moet worden ingevoerd als standaard voor de ICT-netwerkinfrastructuur ten behoeve van het operationele optreden voor

alle eenheden van de krijgsmacht, en zal aansluiten op de defensiebrede statische ICT-netwerkinfrastructuur in Nederland. Hierbij wordt gestreefd naar maximale standaardisatie van de laag- en hooggerubriceerde werkplekdiensten.

Samenhang met het beleid

Dit project draagt bij aan het beleid om de operationele inzetbaarheid van de krijgsmacht verder te verbeteren. Het past binnen het streven om het optreden in netwerken (*Network Enabled Capabilities*) verder te vergroten en de interoperabiliteit in nationaal en internationaal verband te kunnen verbeteren. Het project draagt bij aan de volgende operationele capaciteiten van militair vermogen: effectieve inzet en adequate commandovoering.

Gerelateerde projecten

- *Battlefield Management System* (BMS) en Datacommunicatie Mobiel Optreden (DCMO)
- Defensiebrede vervanging operationele wielvoertuigen (DVOW)
- Militaire Satelliet Communicatie lange termijn defensiebreed (MILSATCOM LT)
- Vervanging radio's
- Patriot vervanging COMPATRIOT

Belangrijke wijzigingen t.o.v. vorig jaar

Het project is hergefaseerd als gevolg van de maatregelen in de beleidsbrief en als gevolg van een studie om TITAAN geschikt te maken voor defensiebrede toepassing.

Relevante Kamerstukken

- Beleidsbrief 'Defensie na de kredietcrisis: een kleinere krijgsmacht in een onrustige wereld' d.d. 08-04-2011 (Kamerstuk 32 733 nr. 1)
- Brief over de behoeftestelling voor TITAAN m.b.t. operationele communicatie- en informatiesystemen binnen de krijgsmacht (A-brief) d.d. 17-10-2001 (Kamerstuk 28 000 X nr. 7)

Planning

Jaar	Project volume	Planning DMP						Fasering	Raming exploitatielasten*
		2012	2013	2014	2015	2016	2017		
Oorspronkelijk	50-100							2009-2022	
2012	50-100							2011-2016	
2013	50-100	A						2013-2017	

* Onderzoek naar exploitatiekosten maakt deel uit van het DMP.

Projectnaam

Vervanging grondterminals MILSATCOM

Projectfase

In planning, A-fase

Wel/niet gemandateerd

Komt voor mandatering in aanmerking

Instream van-tot

Oorspronkelijke planning: 2013-2015

Huidige planning: 2018-2020

Behoeftestelling

Doel van het project is te voorzien in een gefaseerde vervanging van de huidige mobiele landterminals (*Super High Frequency SHF Tactische Terminals*) van het Militaire Satelliet Communicatie (MILSATCOM) systeem. De huidige SHF Tactische Terminals zijn alle gemodificeerd, behalve de systemen die operationeel zijn ingezet in Afghanistan. Het einde van de levensduur van deze terminals is onderwerp van onderzoek, waarbij de ervaringen met het systeem in Afghanistan worden betrokken. Afhankelijk van de uitkomst van deze levensduuranalyse zal de fasering worden aangepast.

Samenhang met het beleid

Dit project draagt bij aan het beleid om de operationele inzetbaarheid van de krijgsmacht verder te verbeteren. Het project past in het streven de informatiepositie van Defensie in het kader van Network Enabled Capabilities verder te vergroten. Het project draagt bij aan de volgende operationele capaciteiten van militair vermogen: hoogwaardige commandovoering.

Gerelateerde projecten

- Militaire Satelliet Communicatie lange termijn defensiebreed (MILSATCOM LT)
- Militaire Satelliet Capaciteit (MILSATCAP)
- Vernieuwing TITAAAN

Belangrijke wijzigingen t.o.v. vorig jaar

Geen

Relevante Kamerstukken

- Beleidsbrief 'Defensie na de kredietcrisis: een kleinere krijgsmacht in een onrustige wereld' d.d. 08-04-2011 (Kamerstuk 32 733 nr. 1)

Planning

Jaar	Project-volume	Planning DMP						Fasering	Raming exploitatielasten*
		2012	2013	2014	2015	2016	2017		
Oorspronkelijk	25-50	A (11)						2013-2015	
2012	25-50			A				2018-2020	
2013	25-50			A				2018-2020	

* Onderzoek naar exploitatiekosten maakt deel uit van het DMP.

Projectnaam

Vervanging Licht Indirect Vurend Systeem (LIVS)

Projectfase

In planning, A-fase

Wel/niet gemandateerd

Komt voor mandatering in aanmerking

Instroom van-tot

Oorspronkelijke planning: 2015-2018

Huidige planning: 2017-2020

Behoeftestelling

Het project LIVS behelst de vervanging van (grondgebonden) vuursteuncapaciteit voor het Commando Landstrijdkrachten (CLAS) en het Commando Zeestrijdkrachten (CZSK) met het oog op de uitfasering van de 120mm-mortieren. Deze vuursteuncapaciteit van de lichte eenheden dient voor de bestrijding van doelen die buiten het bereik liggen van de wapensystemen van de gevechtseenheden. De mortieren zijn een aanvulling op deze wapensystemen en voor de verbetering van de bescherming van de eenheden onmisbaar. De huidige systemen voldoen niet meer aan de eisen die het moderne gevecht stelt zoals een groter bereik van de vuursteuncapaciteit, precisie en het zelfstandig functioneren van het wapen.

Samenhang met het beleid

Het LIVS zal passen in het in ontwikkeling zijnde vuursteunconcept voor het landoptreden. Dit project draagt bij aan het beleid om de operationele inzetbaarheid van de krijgsmacht verder te verbeteren. Het past binnen het streven om op te kunnen treden in het gehele geweldsspectrum. De nieuwe systemen moeten in staat zijn om gebruik te maken van precisie-eenheden. Hierdoor wordt de kans op ongewenste nevenschade verminderd.

Het project draagt bij aan de volgende operationele capaciteiten van militair vermogen: effectieve inzet.

Gerelateerde projecten

- *Battlefield Management System* (BMS) en Datacommunicatie Mobiel Optreden (DCMO)
- Vervanging 81mm mortier

Belangrijke wijzigingen t.o.v. vorig jaar

Geen

Relevante Kamerstukken

- Beleidsbrief 'Defensie na de kredietcrisis: een kleinere krijgsmacht in een onrustige wereld' d.d. 08-04-2011 (Kamerstuk 32 733 nr. 1)

Planning

Jaar	Project-volume	Planning DMP						Fasering **	Raming exploitatielasten*
		2012	2013	2014	2015	2016	2017		
Oorspronkelijk	100-150	A (11)						2015-2018	
2012	50-100	A						2017-2020	
2013	50-100				A			2017-2020	

* Onderzoek naar exploitatiekosten maakt deel uit van het DMP.

Projectnaam

Vervanging radio's

Projectfase

In planning, A-fase

Wel/niet gemandateerd

Niet gemandateerd

Instroom van-tot**Oorspronkelijke planning:** 2012-2017**Huidige planning:** 2013-2022**Behoeftestelling**

Omstreeks 2012 bereiken de HF7000 EZB radio en de FM9000 radio, voornamelijk in gebruik bij het Commando Landstrijdkrachten, het einde van hun levensduur. Met dit project wordt voorzien in de noodzakelijke vervanging van beide typen radio's en radio's van de overige krijgsmachtdelen voor een toename van de interoperabiliteit.

Samenhang met het beleid

Het project past in het streven om het vermogen op te treden in netwerken (*Network Enabled Capabilities*) verder uit te bouwen. Daarmee vergroot het de effectiviteit van de grondgebonden eenheden van de krijgsmacht, vooral door toegenomen interoperabiliteit.

Het project draagt bij aan de volgende operationele capaciteiten van militair vermogen: hoogwaardige commandovoering.

Gerelateerde projecten

- *Battlefield Management System* (BMS) en Datacommunicatie Mobiel Optreden (DCMO)
- Verbeterd Operationeel Soldaat Systeem (VOSS)
- Vernieuwing TITAAN
- Chinook Vervanging & Modernisering
- *Combat Identification* (CID)

Belangrijke wijzigingen t.o.v. vorig jaar

Het project vervanging radio's wordt uitgevoerd op grond van 'Draadloze transmissieplan Defensie'. Dit plan behelst een integrale benadering voor de datatransmissiemiddelen van Defensie en het scheidt een kader voor de invoering van de systemen.

Relevante Kamerstukken

Geen

Planning

Jaar	Project-volume	Planning DMP						Fasering **	Raming exploitatielasten*
		2012	2013	2014	2015	2016	2017		
Oorspronkelijk	100-250	A (09)						2012-2017	
2012	100-250	A (11)						2013-2021	
2013	100-250		A					2013-2022	

* Onderzoek naar exploitatiekosten maakt deel uit van het DMP.

Projectnaam

Verwerving HV brillen

Projectfase

In planning, C-fase

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Instream van-tot**Oorspronkelijke planning:** 2009-2011**Huidige planning:** 2013-2014**Behoeftestelling**

Het defensiebrede project Verwerving HV brillen omvat de behoefte van de krijgsmacht onder alle zichtomstandigheden te beschikken over voldoende *situational awareness* en bij dag en nacht te kunnen optreden. Dit is vereist voor de uitvoering van de operationele opdracht en voor de veiligheid en zelfbescherming. De realisatie is voorzien met monoculaire en binoculaire helderheidversterkende kijkers. Deze zijn draagbaar direct op het hoofd of te monteren op de helm.

Samenhang met het beleid

Het project draagt bij aan de verbetering van de operationele inzet van de individuele militair en past binnen het streven om de inzet en effectiviteit van wapensystemen te vergroten.

Het project draagt bij aan de volgende operationele capaciteiten van militair vermogen: (individuele) bescherming.

Gerelateerde projecten

- Richtkijker wapen schutter lange afstand

Belangrijke wijzigingen t.o.v. vorig jaar

Geen

Relevante Kamerstukken

- Beleidsbrief 'Defensie na de kredietcrisis: een kleinere krijgsmacht in een onrustige wereld' d.d. 08-04-2011 (Kamerstuk 32 733 nr. 1)
- Kamervragen A-brief d.d. 08-10-2009 (Kamerstuk 27 830 nr. 66)
- A-brief verwerving HV brillen d.d. 17-07-2009 (Kamerstuk 27 830 nr. 64)

Planning

Jaar	Project-volume	Planning DMP*						Fasering	Raming exploitatielasten**
		2012	2013	2014	2015	2016	2017		
Oorspronkelijk	25-50							2009-2011	
2012	25-50							2011-2014	
2013	25-50							2013-2014	

* Gemandateerd project waarvan de A-brief al verzonden is.

** Onderzoek naar exploitatiekosten maakt deel uit van het DMP.

Projecten in afstoting

In afstoting

124 | Projecten in afstoting

Projectnaam

Agusta Bell 412-reddingshelikopter (*Search And Rescue*)

Projectfase

In afstoting

Uitstroom van-tot

Oorspronkelijke planning: drie helikopters vanaf 01-01-2014

Huidige planning: geen wijzigingen ten opzichte van de planning zoals opgenomen in het MPO 2011

Samenhang met het beleid

De reddingshelikopters worden vervangen door de NH-90 helikopters.

Belangrijke wijzigingen t.o.v. vorig jaar

Geen

Relevante Kamerstukken

- Brief over Wapenexportbeleid d.d. 16-10-2007 (Kamerstuk 22 054 nr. 129)

Projectnaam

Bevoorradingsschip (*Fast Combat Supply Ship*)

Projectfase

In afstoting

Uitstroom van-tot

Oorspronkelijke planning: Hr.Ms. Zuiderkruis vanaf 2012 en Hr.Ms. Amsterdam vanaf 2014

Huidige planning: geen wijzigingen ten opzichte van de planning zoals opgenomen in het MPO 2011

Samenhang met het beleid

Hr.Ms. Zuiderkruis wordt vervangen door het *Joint* Logistiek Ondersteuningsschip. De afstoting van Hr.Ms. Amsterdam is een maatregel uit de beleidsbrief.

Belangrijke wijzigingen t.o.v. vorig jaar

Geen

Relevante Kamerstukken

- Beleidsbrief 'Defensie na de kredietcrisis: een kleinere krijgsmacht in een onrustige wereld' d.d. 08-04-2011 (Kamerstuk 32 733 nr.1)
- Brief over Wapenexportbeleid d.d. 16-10-2007 (Kamerstuk 22 054 nr. 129)
- Motie-Van den Doel c.s. over het informeren van de Kamer bij verkoop d.d. 17-12-1996 (Kamerstuk 22 054 nr. 24)

Projectnaam

Cougar-transporthelikopter

Projectfase

In afstoting

Uitstroom van-tot

Oorspronkelijke planning: Negen Cougar-transporthelikopters zijn buiten dienst gesteld. De resterende acht toestellen worden vanaf 2017 afgestoten.

Huidige planning: geen wijzigingen ten opzichte van de planning zoals opgenomen in het MPO 2011

Samenhang met het beleid

Om budgettaire redenen is besloten de Cougar-transporthelikopters af te stoten. Acht toestellen worden gehandhaafd tot 2017 voor onder meer *search and rescue* taken op de Noordzee, het patiëntenvervoer op de Waddeneilanden en algemene transporttaken.

Belangrijke wijzigingen t.o.v. vorig jaar

Geen

Relevante Kamerstukken

- Beleidsbrief 'Defensie na de kredietcrisis: een kleinere krijgsmacht in een onrustige wereld' d.d. 08-04-2011 (Kamerstuk 32 733 nr. 1)
- Brief over Wapenexportbeleid d.d. 16-10-2007 (Kamerstuk 22 054 nr. 129)
- Motie-Van den Doel c.s. over het informeren van de Kamer bij verkoop d.d. 17-12-1996 (Kamerstuk 22 054 nr. 24)

Projectnaam

DC-10 vliegtuig

Projectfase

In afstoting

Uitstroom van-tot**Oorspronkelijke planning:** een DC-10 vliegtuig per 2014.**Huidige planning:** geen wijzigingen ten opzichte van de planning zoals opgenomen in het MPO 2011**Samenhang met het beleid**

Met de beleidsbrief is de Kamer geïnformeerd over de afstoting van het toestel. De voorziene uitbreiding van de strategische luchttransportcapaciteit met een derde DC-10 zal niet worden voltooid.

Belangrijke wijzigingen t.o.v. vorig jaar

Geen

Relevante Kamerstukken

- Brief Luchttransport en Chinook d.d. 13-10-2011 (Kamerstuk 33 000 X nr. 10)
- Beleidsbrief 'Defensie na de kredietcrisis: een kleinere krijgsmacht in een onrustige wereld' d.d. 08-04-2011 (Kamerstuk 32 733 nr. 1)
- Brief over Wapenexportbeleid d.d. 16-10-2007 (Kamerstuk 22 054 nr. 129)

Projectnaam

F-16 gevechtsvliegtuig in *Midlife Update* configuratie M4

Projectfase

In afstoting

Uitstroom van-tot

Oorspronkelijke planning: negentien F-16 gevechtsvliegtuigen vanaf 2012.

Huidige planning: vijftien F-16 gevechtsvliegtuigen vanaf 2012.

Samenhang met het beleid

Het aantal F-16 gevechtsvliegtuigen wordt verder verminderd van 87 tot 68. Achttien toestellen worden afgestoten en gerelateerde projecten zullen evenredig worden aangepast. Het negentiende toestel is afgeschreven vanwege schade als gevolg van een ongeval.

Belangrijke wijzigingen t.o.v. vorig jaar

Twee toestellen worden gebruikt voor de training van wapentechnisch personeel en een toestel voor de opleiding van overig technisch personeel.

Relevante Kamerstukken

- Brief over Afstoting materieel van 25-05-2012 (Kamerstuk 32 733 nr. 64)
- Beleidsbrief 'Defensie na de kredietcrisis: een kleinere krijgsmacht in een onrustige wereld' d.d. 08-04-2011 (Kamerstuk 32 733 nr. 1)
- Brief over Wapenexportbeleid d.d. 16-10-2007 (Kamerstuk 22 054 nr. 129)
- Motie-Van den Doel c.s. over het informeren van de Kamer bij verkoop d.d. 17-12-1996 (Kamerstuk 22 054 nr. 24)

Projectnaam

Fennek *Medium Range Anti Tank* (MRAT)
pantserwielvoertuig

Projectfase

In afstoting

Uitstroom van-tot

Oorspronkelijke planning: 40 Fennek MRAT voertuigen vanaf 2012.

Huidige planning: Alleen de *Command Launch Units* van de 40 Fennek MRAT voertuigen worden vanaf 2012 afgestoten.

Samenhang met het beleid

De helft van de 80 MRAT wapensystemen wordt afgestoten. De organisatie van de pantserinfanteriebataljons en verkenningseenheden zal worden aangepast.

Belangrijke wijzigingen t.o.v. vorig jaar

De veertig Fennek voertuigen worden niet afgestoten maar gebruikt om de inzetbaarheid van de resterende voertuigen te verhogen. De *Command Launch Units* zonder raketten worden wel afgestoten.

Relevante Kamerstukken

- Antwoorden op vragen over de evaluatie van het project Fennek MRAT en AD d.d. 29-05-2012 (Kamerstuk 26 396 nr. 94)
- Brief over Afstoting materieel d.d. 25-05-2012 (Kamerstuk 32 733 nr. 64)
- Evaluatie project Fennek MRAT/AD d.d. 29-12-2012 (Kamerstuk 26 396 nr. 90)
- Beleidsbrief 'Defensie na de kredietcrisis: een kleinere krijgsmacht in een onrustige wereld' van 8 april 2011 (Kamerstuk 32 733 nr. 1)
- Brief over Wapenexportbeleid d.d. 16-10-2007 (Kamerstuk 22 054 nr. 129)
- Motie-Van den Doel c.s. over het informeren van de Kamer bij verkoop d.d. 17-12-1996 (Kamerstuk 22 054 nr. 24)

Projectnaam

Fokker 50 vliegtuig (passagiersuitvoering)

Projectfase

In afstoting

Uitstroom van-tot

Oorspronkelijke planning: Twee Fokker 50-vliegtuigen worden tussen 2010 en 2012 afgestoten.

Huidige planning: Twee Fokker 50-vliegtuigen

Samenhang met het beleid

De Fokker 50-vliegtuigen zijn operationeel niet meer nodig. De transportcapaciteit wordt opgevangen door andere toestellen. Daarnaast worden civiele toestellen ingehuurd en wordt capaciteit van andere landen gebruikt.

Belangrijke wijzigingen t.o.v. vorig jaar

Geen

Relevante Kamerstukken

- Brief over Wapenexportbeleid d.d. 16-10-2007 (Kamerstuk 22 054 nr. 129)

Projectnaam

Leopard 2A6 gevechtstank

Projectfase

In afstoting

Uitstroom van-tot

Oorspronkelijke planning: 119 vanaf 2011

Huidige planning: geen wijzigingen ten opzichte van de planning zoals opgenomen in het MPO 2011

Samenhang met het beleid

Achtentwintig Gevechtstanks zouden al worden afgestoten op grond van de maatregelen van de beleidsbrief 'Wereldwijd Dienstbaar' van 18 september 2007. De resterende 91 gevechtstanks worden afgestoten omdat de gemechaniseerde brigades van Defensie worden ontdaan van de gevechtstanks. De Apache-gevechtshelikopter en het CV-90 pantserinfanterievoertuig kunnen dit verlies gedeeltelijk opvangen.

Belangrijke wijzigingen t.o.v. vorig jaar

Geen

Relevante Kamerstukken

- Brief voorgenomen verkoop Leopard 2A6 tanks aan Indonesie, d.d. 30-07-2012 (Kamerstuk 22054 nr. 201)
- Verkoop van Leopard 2A6 tanks met toebehoren aan Indonesië d.d. 08-05-2012 (Kamerstuk 22 054 nr. 194)
- Beleidsbrief 'Defensie na de kredietcrisis: een kleinere krijgsmacht in een onrustige wereld' d.d. 08-04-2011 (Kamerstuk 32 733 nr. 1)
- Brief over Wapenexportbeleid d.d. 16-10-2007 (Kamerstuk 22 054 nr. 129)
- Beleidsbrief Wereldwijd Dienstbaar d.d. 18-09-2007 (Kamerstuk 31 243 nr. 1)
- Motie-Van den Doel c.s. over het informeren van de Kamer bij verkoop d.d. 17-12-1996 (Kamerstuk 22 054 nr. 24)

Projectnaam

Lynx-helikopter

Projectfase

In afstoting

Uitstroom van-tot

Oorspronkelijke planning: twintig Lynx-helikopters zullen tussen 2011 en 2013 worden afgestoten

Huidige planning: dertien Lynx-helikopters

Samenhang met het beleid

De Lynx-helikopters worden vervangen door de NH-90 helikopters.

Belangrijke wijzigingen t.o.v. vorig jaar

Drie helikopters worden voor leerdoeleinden behouden. Van vier helikopters zijn de componenten opnieuw gebruikt. De frames zullen worden vernietigd. De overige helikopters zullen mogelijk ook in (onder) delen worden verkocht.

Relevante Kamerstukken

- Brief over Wapenexportbeleid d.d. 16-10-2007 (Kamerstuk 22 054 nr. 129)
- Motie-Van den Doel c.s. over het informeren van de Kamer bij verkoop d.d. 17-12-1996 (Kamerstuk 22 054 nr. 24)

Projectnaam

Mijnenbestrijdingsvaartuig (mijnenjager)
van de Alkmaarklasse

Projectfase

In afstoting

Uitstroom van-tot

Oorspronkelijke planning: vier mijnenjagers vanaf 2012

Huidige planning: geen wijzigingen ten opzichte van de planning zoals opgenomen in het MPO 2011

Samenhang met het beleid

De mijnenbestrijdingscapaciteit op zee wordt beperkt tot de minimaal benodigde capaciteit voor de uitvoering van structurele taken op de Noordzee, zoals in het kader van de kustwacht en de explosievenopruiming op zee. Er resteert slechts een beperkte mijnenbestrijdingscapaciteit om bij te dragen aan internationale operaties en aan de *Standing Naval Forces* van de Navo. De modernisering in het kader van het Project Aanpassing Mijnenbestrijdingscapaciteit (PAM) wordt voltooid om de kans op verkoop te behouden.

Belangrijke wijzigingen t.o.v. vorig jaar

Geen

Relevante Kamerstukken

- Beleidsbrief 'Defensie na de kredietcrisis: een kleinere krijgsmacht in een onrustige wereld' d.d. 8-04-2011 (Kamerstuk 32 733 nr. 1)
- Brief over Wapenexportbeleid d.d. 16-10-2007 (Kamerstuk 22 054 nr. 129)
- Motie-Van den Doel c.s. over het informeren van de Kamer bij verkoop d.d. 17-12-1996 (Kamerstuk 22 054 nr. 24)

Projectnaam

Pantserhouwitzer 2000 (PzH-2000)

Projectfase

In afstoting

Uitstroom van-tot

Oorspronkelijke planning: 32 PzH-2000's tussen 2010 en 2012

Huidige planning: 29 PzH-2000's

Samenhang met het beleid

26 Pantserhouwitsers zouden al worden afgestoten als gevolg van eerder genomen maatregelen. In de beleidsbrief wordt het aantal operationeel inzetbare pantserhouwitsers met zes stuks verminderd van 24 tot achttien.

Belangrijke wijzigingen t.o.v. vorig jaar

Drie houwitsers zullen niet worden afgestoten, maar worden voor reservedelen gebruikt.

Relevante Kamerstukken

- Antwoorden op vragen over de evaluatie van het project Vervanging vuurmonden M114/39-M109A2/90/PzH2000 d.d. 04-06-2012 (Kamerstuk 27830 nr. 102)
- Brief over Afstoting materieel d.d. 25-05-2012 (Kamerstuk 32 733 nr. 64)
- Evaluatie project vervanging vuurmonden M114/39-M109A2/90/Pantserhouwitzer 2000 (PzH 2000) d.d. 17-04-2012 (Kamerstuk 27 830 nr. 99)
- Beleidsbrief 'Defensie na de kredietcrisis: een kleinere krijgsmacht in een onrustige wereld' d.d. 8 april 2011 (Kamerstuk 32 733 nr. 1)
- Brief over Wapenexportbeleid d.d. 16-10-2007 (Kamerstuk 22 054 nr. 129)
- Beleidsbrief Wereldwijd Dienstbaar d.d. 18-09-2007 (Kamerstuk 31 243 nr. 1)
- Prinsjesdagbrief d.d. 16-09-2003 (Kamerstuk 29 200 X nr. 4)
- Motie-Van den Doel c.s. over het informeren van de Kamer bij verkoop d.d. 17-12-1996 (Kamerstuk 22 054 nr. 24)

Projectnaam

Pantserrupscommandovoertuig M-577

Projectfase

In afstoting

Uitstroom van-tot

Oorspronkelijke planning: de nog resterende 32 voertuigen tot en met 2015

Huidige planning: geen wijzigingen ten opzichte van de oorspronkelijke planning

Samenhang met het beleid

De voertuigen zijn operationeel niet meer nodig en worden vervangen door de Fennek (voltooid), de CV-90 en de Boxer.

Belangrijke wijzigingen t.o.v. vorig jaar

Geen

Relevante Kamerstukken

- Lijst van vragen en antwoorden over de elfde jaarrapportage van het project Vervanging pantservoertuigen M-577 en YPR d.d. 13-08-2010 (Kamerstuk 26 396 nr. 81)
- Brief over de verkoop van landmachtmaterieel aan Jordanië d.d. 16 juni 2010 (Kamerstuk 32 123 X, nr. 142)
- Elfde jaarrapportage van het project Vervanging pantservoertuigen M-577 en YPR d.d. 27-04-2010 (Kamerstuk 26 396 nr. 79)
- Kamervragen over tiende jaarrapportage project Vervanging Pantservoertuigen M-577 en YPR d.d. 09-06-2009 (Kamerstuk 26 396 nr. 75)
- Tiende jaarrapportage project Vervanging Pantservoertuigen M-577 en YPR met bijlage d.d. 15-04-2009 (Kamerstuk 26 396 nr. 74)
- Brief over Wapenexportbeleid d.d. 16-10-2007 (Kamerstuk 22 054 nr. 129)
- Brief inzake de noodzaak tot vervanging van de pantserrups commandovoertuigen type M-577 en pantservoertuigen YPR (A-brief) d.d. 18-04-1997 (Kamerstuk 25 000 X nr. 74)
- Motie-Van den Doel c.s. over het informeren van de Kamer bij verkoop d.d. 17-12-1996 (Kamerstuk 22 054 nr. 24)
- Lijst van vragen en antwoorden over de dertiende jaarrapportage van het project Vervanging pantservoertuigen M-577 en YPR d.d. 30-05-2012 (Kamerstuk 26 396 nr. 93)
- Dertiende jaarrapportage van het project Vervanging pantservoertuigen M-577 en YPR d.d. 30-03-2012 (Kamerstuk 26 396 nr. 91)
- Twaalfde jaarrapportage van het project Vervanging pantservoertuigen M-577 en YPR d.d. 21-04-2011 (Kamerstuk 26 396 nr. 86)

Projectnaam

Pantserrupsvoertuig tegen luchtdoelen (Cheetah)

Projectfase

In afstoting

Uitstroom van-tot

Oorspronkelijke planning: 60 Cheetah's tussen 2010 en 2012. De systemen zijn buiten gebruik gesteld.

Huidige planning: geen wijzigingen ten opzichte van de oorspronkelijke planning

Samenhang met het beleid

De Cheetah's zijn vervangen door het Stinger-wapensysteem op platforms.

Belangrijke wijzigingen t.o.v. vorig jaar

Geen

Relevante Kamerstukken

- Lijst van vragen en antwoorden over de dertiende jaarrapportage van het project Vervanging pantservoertuigen M-577 en YPR d.d. 30-05-2012 (Kamerstuk 26 396 nr. 93)

- Dertiende jaarrapportage van het project Vervanging pantservoertuigen M-577 en YPR d.d. 30-03-2012 (Kamerstuk 26 396 nr. 91)
- Twaalfde jaarrapportage van het project Vervanging pantservoertuigen M-577 en YPR d.d. 21-04-2011 (Kamerstuk 26 396 nr. 86)
- Lijst van vragen en antwoorden over de elfde jaarrapportage van het project Vervanging pantservoertuigen M-577 en YPR d.d. 13-08-2010 (Kamerstuk 26 396 nr. 81)
- Elfde jaarrapportage van het project Vervanging pantservoertuigen M-577 en YPR d.d. 27-04-2010 (Kamerstuk 26 396 nr. 79)
- Brief over Wapenexportbeleid d.d. 16-10-2007 (Kamerstuk 22 054 nr. 129)
- Prinsjesdagbrief d.d. 16-09-2003 (Kamerstuk 29 200 X nr. 4)
- Motie-Van den Doel c.s. over het informeren van de Kamer bij verkoop d.d. 17-12-1996 (Kamerstuk 22 054 nr. 24)

Projectnaam

Pantserrupsvoertuig YPR-765 en YPR-806, diverse types

Projectfase

In afstoting

Uitstroom van-tot

Oorspronkelijke planning: 535 voertuigen (diverse types) tot en met 2015, waarvan inmiddels ongeveer 200 voertuigen buiten gebruik zijn gesteld

Huidige planning: 539 voertuigen (diverse types) tot en met 2015, waarvan inmiddels ongeveer 260 voertuigen buiten gebruik zijn gesteld

Samenhang met het beleid

De voertuigen zijn deels operationeel niet meer nodig en worden vervangen door de Fennek (voltooid), de CV-90 en de Boxer.

Belangrijke wijzigingen t.o.v. vorig jaar

Geen

Relevante Kamerstukken

- Twaalfde jaarrapportage van het project Vervanging pantservoertuigen M-577 en YPR d.d. 21-04-2011 (Kamerstuk 26 396 nr. 86)
- Lijst van vragen en antwoorden over de elfde jaarrapportage van het project Vervanging pantservoertuigen M-577 en YPR d.d. 13-08-2010 (Kamerstuk 26 396 nr. 81)
- Brief over de verkoop van landmachtmaterieel aan Jordanië d.d. 16-06-2010 (Kamerstuk 32 123 X, nr. 142)
- Elfde jaarrapportage van het project Vervanging pantservoertuigen M-577 en YPR d.d. 27-04-2010 (Kamerstuk 26 396 nr. 79)
- Kamervragen over tiende jaarrapportage project Vervanging Pantservoertuigen M-577 en YPR d.d. 09-06-2009 (Kamerstuk 26 396 nr. 75)
- Tiende jaarrapportage project Vervanging Pantservoertuigen M-577 en YPR met bijlage d.d. 15-04-2009 (Kamerstuk 26 396 nr. 74)
- Brief over Wapenexportbeleid d.d. 16-10-2007 (Kamerstuk 22 054 nr. 129)
- Brief inzake de noodzaak tot vervanging van de pantserrups commandovoertuigen type M-577 en pantservoertuigen YPR (A-brief) d.d. 18-04-1997 (Kamerstuk 25 000 X nr. 74)
- Motie-Van den Doel c.s. over het informeren van de Kamer bij verkoop d.d. 17-12-1996 (Kamerstuk 22 054 nr. 24)
- Lijst van vragen en antwoorden over de dertiende jaarrapportage van het project Vervanging pantservoertuigen M-577 en YPR d.d. 30-05-2012 (Kamerstuk 26 396 nr. 93)
- Dertiende jaarrapportage van het project Vervanging pantservoertuigen M-577 en YPR d.d. 30-03-2012 (Kamerstuk 26 396 nr. 91)

